

Studii
și
cercetări
LINGVISTICE

ACADEMIA
ROMÂNĂ

BUCUREȘTI 5
Calea 13 Septembrie nr. 13

1 – LXXIV – 2023
ianuarie–iulie

APAR
2 NUMERE PE AN

SUMAR

CĂTĂLINA MĂRĂNDUC	Dinamica elementelor de compunere în limba română actuală	3
MARIA STANCIU ISTRATE	Particularități morfologice ale romanului popular <i>Varlaam și Ioasaf</i>	32
MONICA VASILEANU, CRISTIAN MOROIANU, CRISTINA-ANDREEA RADU-BEJENARU SIMONA GEORGESCU, ALINA MARIA CRISTEA, ANCA DINU, LIVIU P. DINU, BOGDAN IORDACHE, ANA SABINA UBAN, LAURENȚIU ZOICAȘ MARIA-CORINA POPA	Cuvinte obținute prin contaminare conform dicționarelor academice: câteva propuneri etimologice	53
	Recursos digitales para el análisis del léxico de origen latino en las lenguas románicas.....	65
	Construcția discursului diplomatic din cadrul Organizației Națiunilor Unite. A 67-a sesiune a Adunării Generale ONU	76

MISCELLANEA

DINDA L. GORLÉE	Hidden Signs? Postcritique to Solomon Marcus' Final Article.....	91
-----------------	---	----

RECENZII

ROXANA PAȘCA	Silvia Iluț, <i>Diminutivarea cuvintelor în limba română: o abordare psiholingvistică</i> , Cluj-Napoca, Editura Mega, 2022, 331 p.	108
--------------	---	-----

FRANCISCO-RĂZVAN CONSTANTIN	Maria Marin, Marilena Tiugan, Mădălina Botez Stănescu, Oana Niculescu, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, „ <i>Harta sonoră</i> ” a <i>graiurilor limbii române</i> . Muntenia, București, Editura Academiei Române, 2022, 232 p.	111
IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU	I. Funeriu, <i>Introducere în Ortotipografie</i> . Abrevieri, indice de autori, lista surselor citate, revizia finală: Delia Badea, Florina Diana Cordoș, Timișoara, Editura BrumaR, 2021, 316 p.	114
ANDREEA-ISABELLA TATOI	Cristina-Ioana Dima (ed. șt.), <i>Vechi însemnări românești</i> , vol. 1, <i>Cărți tipărite între anii 1561 și 1700</i> , coord. Alexandru Mareș, București, Editura Academiei Române, 2021, 468 p.	117

DINAMICA ELEMENTELOR DE COMPUNERE ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

CĂTĂLINA MĂRĂNDUC

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
catalinamaranduc@gmail.com

Cuvinte-cheie: *derivare, cuvinte compuse, română actuală.*

Key-words: *derivation, composed words, present-day Romanian.*

1. NOȚIUNI INTRODUCTIVE

Semnul lingvistic, după cum se știe, este nemotivat, nu există relații între sensul și forma lui; complexe sonore diferite pot avea același înțeles în limbi diferite. Și totuși, datorită faptului că inventarul de semne lexicale cu care comunică vorbitorii nu poate fi amorf, se manifestă tot mai mult tendința de a stabili relații între forma și sensul cuvintelor, de a le asocia formal și semantic, uneori greșit, sub forma unor etimologii populare, totuși de a le asocia pentru a putea fi reținute mai ușor.

Una dintre modalitățile de remotivare a semnului lingvistic după ce și-a pierdut motivarea inițială este analiza cuvintelor care sunt derivate sau compuse, care au o structură internă. Prin urmare, fiecărui component sau formant i se asociază un sens, iar sensul compusului sau derivatului rezultă din însumarea sensului componentelor și formanților, așa cum forma rezultă din însumarea formelor acestor unități analizabile în structura lui.

Tendința de motivare parțială a semnului lingvistic provine din mai multe cauze.

a) Cauze de ordin subiectiv. Creativitatea vorbitorilor, fără de care limbile nu ar putea evolua, se manifestă prin introducerea în structura arbitrară a semnelor a unor motivări reale sau fanteziste. Din necesități de ordin subiectiv, emitentul formează figuri de limbaj, care sunt semne calitativ noi, plastice, pentru a transmite trăiri personale irepetabile, imposibil de transmis cu semne convenționale, tocite de uzaj.

b) Cauze de ordin obiectiv. Aglomerarea numărului de semne lingvistice face imposibilă memorarea lor în lipsa stabilirii unor relații între acestea, unor legături, fie semantice, fie formale, fie semantico-formale. Vocabularul nu poate fi reținut ca inventar amorf, nestructurat, căci astfel nu ar putea fi mereu îmbogățit și utilizarea lui în comunicare nu ar putea să-și păstreze promptitudinea. Vorbitorul are tendința de a analiza unitățile lexicale și de a stabili diverse tipuri de analogii între ele.

Procesul de analiză și de motivare parțială a structurii semnelor lingvistice se petrece dintr-un punct de vedere sincron, privind funcționarea limbii ca mijloc de comunicare la un moment dat. Dar, cum ne aflăm, după anul 2000, într-un proces de expansiune terminologică, probabil că formarea cuvintelor din elemente de compunere și analiza acestora mai mult sau mai puțin corectă de către vorbitori va fi în creștere.

În ciuda lipsei de motivare a semnului lingvistic, dacă ne referim la cuvintele a căror structură poate fi analizată într-o succesiune de segmente care se mai regăsesc, în alte combinații, în structura altor cuvinte, vorbitorul observă, comparând aceste cuvinte, o relație între forma unui astfel de segment și un anumit înțeles. Formanții lexicali și sensul lor abstract există, cu forme aproape identice, în majoritatea limbilor de circulație; un cuvânt împrumutat din altă/alte limbă/limbi poate fi analizat prin raportare la altele și componentele pot deveni apoi piese pentru construirea altor cuvinte.

Prin raport cu derivarea, care se produce utilizând un număr redus de formanți numiți sufixe și prefixe, având sens abstract, compunerea cu elemente de compunere are un număr nelimitat de formanți, potențial toate cuvintele limbilor vechi, latină și greacă, sau altor limbi; sensul lor este concret, autosemantic, astfel încât sensul noului cuvânt se compune din mai multe lexeme ale limbii, doar că vorbitorii de obicei nu cunosc sensul cuvântului vechi împrumutat sub formă de element de compunere din vocabularul internațional, îndepărtat ca formă de cuvintele limbii române, și trebuie să îl caute în dicționare.

Cele mai multe dicționare de neologisme sau speciale pentru elemente de compunere (e.g. Andrei 2003) oferă sensul elementului de compunere, deși acesta se asociază cu așa-numita etimologie indirectă care nu este acceptată de specialiști. Totuși, în cazul elementelor de compunere, aceasta este singura interesantă, pentru că toate limbile actuale au în egală măsură acces la împrumutul savant din limbile moarte, unde găsim cărămizile din care se construiește structura semantică a neologismului (de cele mai multe ori nu putem ști precis din care anume a fost împrumutat direct).

În primul volum al *Tratatului academic de formare a cuvintelor în limba română* (Ciobanu și Hasan 1970) se procedează la fel, se arată că vorbitorii pot analiza structura cuvintelor compuse și pot deduce sensul unui cuvânt nou format din elemente deja cunoscute din structura altor cuvinte, se arată importanța principiului analizabilității pentru selecția cuvintelor, acesta făcând ca formarea de cuvinte pe teren românesc din acel formant să fie oricând posibilă.

Tratatul de formare a cuvintelor își propune realizarea unui „inventar complet al procedurilor și al elementelor de formare (formanților), atât al celor productive, cât și al celor neproductive”, analizabile pentru vorbitorul limbii române: „Includerea formațiilor analizabile moștenite sau împrumutate ca atare se explică prin punctul de vedere sincron” (Ciobanu și Hasan 1970: XII).

Prin urmare, frecvența și acest principiu ar trebui să stea la baza selecției cuvintelor pentru a fi introduse în dicționarele generale, și nu clasicul principiu al

atestării unor cuvinte formate deja pe teren românesc cu acel formant, care nu duc la selecția celor mai reprezentative compuse de acest tip.

Pentru unii vorbitori și chiar specialiști, există dificultatea distingerii prefixelor neologice de elementele de compunere cu care uneori sunt omonime sau paronime, iar anumiți formați au statut incert, situându-se între cele două categorii. Într-un articol mai vechi (Mărănduc 2009), am arătat că un mare număr dintre cuvintele calificate în (DEX² 1996) drept elemente de compunere sunt calificate în volumul al II-lea al *Tratatului de formare a cuvintelor* (Avram 1978) drept prefixe. Sunt considerate prefixe elementele care se situează la începutul cuvântului și au un sens relațional, nu sunt autosemantice; etimologic ele au fost la origine prepoziții.

De exemplu, formați cu sens de superlativ, relațional deci, „foarte, extrem de...”, *super-*, *supra*, *arhi-*, în cuvinte ca: *superofertă*, *supraaglomerat*, *arhiplin*, *arhiaglomerat*, *arhisuficient*, stau numai înaintea cuvântului la care sunt atașați, deci sunt prefixe. Formantul *anti-* are sensul „opus, contrar”, deci un sens relațional legat de acela al rădăcinii, prin urmare nu are mai multe rădăcini, ca un compus, cu sens lexical deplin, stă numai înaintea cuvântului la care se atașează și deci este tot un prefix.

- (1) „Cel puțin 18 persoane au murit după ce un vas *supraaglomerat* cu lucrători care se întorceau acasă s-a scufundat în weekend în India” (mediafax.ro/externe/16.05.2016).
- (2) „Chirtoacă s-a săturat de Primărie: este *arhisuficient*” (ziarelive.ro/30.11.2016)

Unii specialiști stabilesc o distincție între compusele cu prepoziție și derivatele cu prefix. În *subpământean* „care se situează sub nivelul solului”, *sub-* are sensul „dedesubt”, este o prepoziție, iar în *sublocotenent* „grad militar inferior locotenentului” sensul lui *sub-* este „subordonat”, deci este un prefix. La fel și în cuvântul mai nou, *subuman* implicând o ierarhizare, și nu un loc, *sub-* nu poate fi considerat decât prefix, și nu prepoziție. Următoarele exemple sunt intervenții televizate postate pe internet ca filmulețe, deci aparțin românei contemporane vorbite:

- (3) „Satanismul *subuman*, împotriva rasei umane.” (youtube.com/18.06.2016)
- (4) „Banciu: Perversul *subuman* Sebastian Ghiță”. (youtube.com/06.12.2014)

Nu este o raritate nici confuzia între elementele de compunere finale și sufixe. Elementul *-log* cu forma pentru substantiv *-logie* este confundat cu un sufix deși provine din grecescul *logos* care înseamnă „cuvânt” și a evoluat în limbajul științific spre sensul „știință”: *politolog* „specialist în științe politice” (*politologie*), *ideolog* „specialist în doctrine” (*ideologii*). Confuzia este alimentată și de faptul că acest element de compunere nu este insolit, este cunoscut de vorbitori ca având sensul „specialist în” și se poate atașa atât la nume de științe, *biolog*, *neurolog*, cât și, mai nou, la cuvinte aparținând vocabularului de bază, *politică*, *idee*, *prost*, *kitch* (*chici*) (5)-(8):

- (5) „Cine este Alexandr Dughin, considerat *ideologul* lui Putin” (hotnews.ro/12.03.1014)
 (6) „*Politologul* Alfred Bulai susține...” (dcnews.ro/3.11.2015)
 (7) „Cuvântul *prostologie* nu poate fi găsit în DEX. Este cu atât mai puțin o materie studiată în universități.” (argesplus.ro/23.06.2011)
 (8) „Îndreptar practic de *chiciologie*, Poezii” (Foartă 2008)

De asemenea, este considerat sufix elementul *-fica*, *-ficare* provenit din latinul *facio*, *facere* „a face”: *personifica* „a face persoană”; *zeifica* „a face zeu”; *pietrifica* „a face piatră” etc. Elementul se atașează la cuvinte din vocabularul de bază, ca și sufixele, ceea ce mărește șansele de a fi confundat cu acestea. De obicei, se atașează la substantive care exprimă obiectul în care cineva / ceva este transformat. Se mai poate atașa la adjective: *divers* + *-ifica*, *-ificare* având sensul de „a face ca un obiect să aibă acea însușire”, respectiv, „acțiunea de a face ca un obiect să aibă acea însușire” (9) – (10):

- (9) „Opriti *pietrificarea* spatiilor verzi din Tecuci” (tecuceni.ro//4.10.2016)
 (10) „*Diversificarea* alimentației ar trebui să înceapă undeva Jn jurul vârstei de 6 luni” (copilul.ro.27 mai 2016)

O altă confuzie în limbajul contemporan este între sufixul *-ier* și elementul de compunere *-fer*, care provine din lat. *fero*, *ferre* „a purta, a duce, a produce”; confuzia este explicată în mai multe lucrări având ca subiect cultivarea limbii, ceea ce pare să fi dus la eliminarea ei în stilul jurnalistic. „elementul de compunere *-fer*, precedat de vocala de legătură *-i*.” (Dragomirescu și Nicolae 2011) (11) – (12):

- (11) „Kazahstanul și un grup de companii *petroliere* condus de Chevron,..., vor anunța marți decizia lor cu privire la planul destinat majorării producției la câmpul *petrolifer* Tengiz (capital.ro/4.07.2016)
 (12) „au lansat un atac sâmbătă asupra câmpului *petrolifer* irakian Ajil, situat în apropiere de orașul Tikrit” (cotidianul.ro/4.06.2016)

Un alt sufix care se poate confunda cu un element de compunere final datorită sensului special de „boală, îmbolnăvire, infectare” este *-oză*. El este izolat din compuse ca *zoonoză* unde există două elemente de compunere (din gr. *zoon* „animal”; *nosos* „boală”).

- (13) „Există riscul în timpul viețuirii împreună cu animalul de companie de a contracta o *zoonoză*. (romedic.ro/16.09.2013).

O explicație pentru formarea acestui sufix este că dispăre o parte din acest element de compunere final, resimțită ca un interfix, sau că un cuvânt ca *zoonoză* este analizat ca *zoon* + *-oză*, și nu ca *zoo*+ *noză*, ceea ce duce la apariția/analiza unui cuvânt ca *viroză*, la origine termen medical, foarte răspândit azi în toate stilurile limbii:

(14) „Guturaiul, răceala, *viroza* înseamnă același lucru. Virusurile provoacă guturai, răceală, *viroză*” (jurnalul.ro/9.10.2007)

Nu putem decât să recomandăm consultarea tratatelor academice de *Formare a cuvintelor* în vigoare (Ciobanu și Hasan 1970; Avram 1978), pentru evitarea confuziilor de orice tip. În acest tratat, se utilizează termenul „compunere tematică” pentru compunerea din formați cu dispariția unei părți a acestora.

La finalul tratatului de *Formarea cuvintelor*, vol. I (Ciobanu și Hasan 1970: 243-260), găsim *Lista principalelor elemente de compunere*, care conține 702 formați. Nu știm conform căror criterii au fost considerate aceste elemente ca fiind principale.

Remarcăm faptul că aceste elemente sunt prezente în listă împreună cu etimologia lor indirectă și sensul cuvântului latin ori grec din care provin, deși nu este vorba de etimonul pentru limba română, ci de etimonul pentru vocabularul internațional de unde a intrat termenul în limba noastră. Aceasta este singura modalitate de a face ca aceste elemente să devină bunuri ale limbii, să fie înțelese de vorbitori și utilizate în analiza formei și a sensului cuvintelor compuse, devenind piese potențiale pentru edificarea unor noi formații lexicale.

Într-un articol publicat anterior, observam caracterul subiectiv al selecției:

„Dacă elemente ca *accelero-* „acelerație”, *acidi-* „acid, aciditate”, *-agog, -gog* „care conduce”, *aero-* „aer”, *agro-* „agricultură” etc. sunt des utilizate și cunoscute, altele, cum ar fi *-agorie* „redare, prezentare”, *alo-* „altul, diferit”, *amfi-* „în două feluri, împrejur”, *anemo-* „vânt” etc. par a fi mai rar întâlnite și fac parte din vocabularul livresc. Ar fi justificată ori eliminarea acestora din lista elementelor de compunere considerate principale, ori, dimpotrivă, adăugarea multor altora” (Mărănduc 2015).

Elementele enumerate ca fiind rare, insolite în vocabularul de bază, au fost însă selectate tot intuitiv. Pentru a ne verifica intuiția, am încercat căutarea unor citate din limbajul contemporan, unde am găsit suficiente exemple, iar concluzia este aceea că intuiția nu este o metodă justă nici de a alcătui liste, nici de a critica modul lor de alcătuire. Elementul *-agorie* „redare, prezentare” este des întâlnit în compusul *fantasmagorie* „redare lipsită de veridicitate” și derivatele sale:

(15) „Planul *fantasmagoric* care sugrumă Capitala” [Titlu] (jurnalul.ro/26.11.2015)

(16) „Este *fantasmagoric* că Dragnea vrea alegeri anticipate cu câteva luni înainte de alegerile la termen” (agerpres.ro/13.03.2016)

(17) „Fenomenul Becali: fotbalistic, *fantasmagoric*, fragil” (europaliberă/18.09.2006)

(18) „Prin mit nu înțelege un simplu produs al imaginației poetice populare, după cum nu îl atașează niciunei simple tendințe de *fantasmagorizare*, ci vede în el un mod de gândire” (Bărbuță 2015)

Alo- cu sensul „diferit” poate fi întâlnit în compuse ca *aloshop* „magazin cu diferite produse” care apare în denumirea unui site (19), *alopat, alopatie, alopatie* „tratament cu mijloace contrare bolii, care combate simptomele prin producerea unor simptome contrare”. (DE I, 1993).

- (19) „Magazin online de reduceri exceptionale.” (*aloshop.tv/27.11.2016*)
 (20) „În ultimii 10 ani unele medicamente *alopate* și-au schimbat indicațiile” (*sfatulmedicului.ro/27.11.2016*)

În ce privește elemental *anemo-* (din gr. *anemos*, „vânt”), acesta poate fi la ora actuală des întâlnit și chiar are tendința de a deveni independent, desemnând, de pildă, o firmă de purificare a aerului.

- (21) „*Anemo*, specialistul tratamentului aerului prin fotocataliză prezintă gama de purificatoare aer cunoscute pentru neutralizarea unei largi game de contaminanți din aer: particule chimice și microbiologice” (*climatizari.crame.ro/*)
 (22) „*Anemo-thermo-higrometru* Instrument de măsurat viteza vântului, temperatura și umiditatea aerului” (*mormota.ro*)
 (23) „*Anemo* jachetă. În stoc la furnizor. 527.00 lei” (*mycloset.ro/*).

În (23) este vorba despre cunoscuta „jachetă de vânt”. Elementul *amfi-* apare și el frecvent. Potrivit etimologiei grecești (gr. *amphi* „în mijloc, împrejur”) acest element de compunere înseamnă împrejurul, de unde sensul lui *amfibiu* (*amfi-* + *-bio*) „care poate exista, funcționa în apă și pe uscat”.

- (24) „Utilajul *amfibiu* cumpărat de Administrația Națională Apele Române prin Administrația Bazinală de Apă Someș-Tisa a început operațiunea de curățare” (*stiridecluj.ro/6.10.2016*).

2. TIPURI DE ELEMENTE DE COMPUNERE

Elementele de compunere clasice sunt cele preluate din limbajul internațional, unde au pătruns ca termeni științifici împrumutați din limbile greacă veche sau latină. De acolo ele preiau sensul, de unde importanța etimologiei lor indirecte pentru înțelegerea corectă. De pildă, *-ectomie* cu sensul „tăiere, înlăturare, extirpare”, este un element final de compunere care se adaugă după organul care este tăiat: *alveolectomie*, *amigdalectomie*, *vazectomie* etc.

- (1) *adenectomie s. f.* = „Extirpare a unui ganglion limfatic.” (MDA I, 2001)

Exemplul de mai sus este analizabil în compuse ca: *aden-* + *-ectomie*, de unde putem deduce prin analiză semantică faptul că *aden-* are sensul de ganglion limfatic. Într-adevăr, *aden(o)-* provine din gr. *aden-* cu sensul „glandă, ganglion”, iar *-ectomie* – din gr. *ektome* „extirpare, tăiere”.

Alt tip de elemente de compunere este obținut prin transformarea unor cuvinte ale limbilor contemporane care desemnează de obicei naționalități, popoare, rase, ori alte noțiuni din vocabularul internațional, în elemente de compunere, după modelul celor provenite din limbi vechi. Uneori cuvinte autonome ale limbii se transformă în elemente de compunere, prin adăugarea unui *-o* la final, care le

transformă în elemente semidependente. De la cuvântul *mim*, cu sensul de actor care nu vorbește, ci se exprimă prin gesturi, se formează elementul de compunere *mimo-* și apoi substantivul *mimodramă* (2):

(2) „Un scenariu special pentru elevii „Atelierului de *mimodramă*” înființat de Horia Igiroșanu” (Căliman, 2000).

Elementele de compunere care primesc un *-o* final sunt doar cele inițiale. Uneori vocala de legătură nu este *-o*, ci *-i*, iar anumite elemente de compunere, în combinație cu diverse alte cuvinte, pot prezenta ambele variante (3) – (4):

(3) *acidi-*, *acid(o)-* „(referitor la acid”): *acidificare*, *acidorezistență*. (MDA I, 2001)

(4) „Implicații *medico-legale* în resuscitarea *cardio-respiratorie* [Titlu]” (Mogoseanu 2005).

În exemplul (4) apar cuvinte ca *medico-legal* provenit din *medicină legală*, și *cardio-respiratoriu*, format cu un element de compunere atașat unui cuvânt autonom din vocabularul general al limbii. Elementele de compunere în principiu nu sunt independente, nu pot exista decât lipite la un cuvânt al limbii sau la un alt element de compunere, astfel unul dintre ele devenind element de compunere inițial, celălalt element de compunere final.

Prin urmare, elementele de compunere pot fi clasificate în elemente inițiale, sau prime, și elemente finale, sau secundare.

Multe elemente de compunere acceptă atât poziția inițială cât și pe cea finală, ceea ce le dozebește de prefixele neologice, care au un sens mai abstract, relațional, asemănător cu prepozițiile și nu pot fi plasate decât la începutul cuvântului. Elementele care acceptă ambele poziții au mici schimbări formale și sunt prezente în dicționare cu ambele forme:

(5) *andr(o)-*, *-andrie* „(referitor la bărbat, mascul”): *andropatie*, *andropauză*, *proterandrie*, *dodecandrie*, *poliandrie*. (MDA I, 2001)

(6) *glot(o)-*, *-glot* „(referitor la limbaj, limbă”): *glotologie*, *glotită*, *polyglot*. (ib.)

(7) *gnos(eo)-* *-gnostic*, *-gnoză* „(referitor la știință, cunoaștere” *gnoseologie*, *autognoză*, *biognoză*, *diagnostic*. (ib. II, 2002)

(8) *grafo-*, *-grafie* „care scrie, desenează.”: *anemograf*, *epigraf*, *grafem*, *grafomanie*. (ib.)

În ce privește elementele de compunere finale, acestea își pot schimba forma după partea de vorbire căreia îi aparține cuvântul rezultat (9):

(9) *-grafie* pentru substantiv: *poligrafie*, și *-grafic*, *-ă* pentru adj: *topografic*. (ib.)

O largă categorie de cuvinte formate din elemente de compunere sunt cele care asociază ad-hoc nume de țări între care se petrec evenimente diplomatice, vizite, tratative, inițiative de cooperare. Se pot asocia două sau mai multe nume de țări, popoare, fie întregi fie în prescurtări care s-au standardizat, cum ar fi:

(10) *anglo-* și nu **englezo-*, *fino-* și nu **finlandezo-*.

Prin urmare, cuvintele autonome care denumesc țări, continente, popoare, rase, abreviate sau doar cu adăugarea unui *o-* final, pot deveni elemente de compunere (11) – (12):

(11) „Cooperarea bilaterală *româno-slovacă* și prioritățile UE în contextul deținerii de către Slovacia a Președinției Uniunii s-au aflat printre temele abordate” (agerpres.ro/11.10.2016)

(12) „vizita delegației parlamentare algeriene reprezintă o oportunitate de reconfirmare a nivelului foarte bun al relațiilor bilaterale *româno-algeriene*” (bursa.ro/4.10.2016)

Denumirile de rase și popoare sau adjectivele provenite de la acestea sunt formate în aceeași manieră (13) – (14):

(13) „a devenit prima femeie *afro-americană* conductor de troleibuz” (observator.tv/extern/28.05.2014)

(14) „Șapte migranți din spațiul *afro-asiatic* care voiau să intre ilegal în România din Serbia, au fost depistați” (bzi.ro.național/19.09.2016).

Aceste cuvinte compuse se ortografiază cu cratimă datorită caracterului lor ocazional, instabil. Fiind creații *ad-hoc* ce dispar a doua zi după evenimentul diplomatic, nu se pot suda; ortografia fără cratimă este proprie elementelor care deja au devenit stabile în limbă.

Adjectivele se referă în prima etapă doar la popoarele respective, la persoane care au origine ori cetățenie în două astfel de comunități sau rase. Ulterior însă ele se pot referi la orice obiect sau fenomen care provine din anumite teritorii, culturi, îmbină mai multe influențe culturale (15) – (17):

(15) *Cetățean româno-american.*

(16) „Mambo este un dans ritmat și captivant care mixează jazz-ul american cu ritmul *afro-cubanez*” (andreearaicu.ro/10.10.2014)

(17) „Acord trilateral *româno-bulgaro-sârb* pentru cooperare” (agerpres.ro/social/11.09.2016).

3. TENDINȚE ACTUALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Potrivit specialiștilor și statisticilor, limba română este una de tip derivativ. În ultima vreme a crescut influența limbii engleze, care prezintă un raport mai echilibrat între compunere și derivare, și se înregistrează un mare aflus de cuvinte formate din elemente de compunere, deci probabil, ponderea compunerii în structura mijloacelor interne de îmbogățire a limbii române se va schimba.

Studiind exemple din limbajul actual, observăm că termenii medicali și farmaceutici intră în vocabularul curent al vorbitorilor, mai ales al celor cu vârsta medie peste 50 de ani. Exemple:

- (1) „Angina *streptococică* este o *toxiinfecție* de tipul scarlatinei” (sfatulmedicului.ro)
- (2) „Fetița mea a fost diagnosticată cu *streptococ hemolitic* de tip A” (ib.)
- (3) „*Benzilpenicilina* sodică mai este cunoscută sub denumirea de Penicilina G.” (ib.).

Vocabularul medical care intră în uzajul general al limbii nu este numai foarte divers, ci și foarte inovator, modern, în ton cu ultimele tendințe ale practicienilor. Se preferă tehnici naturiste, medicină alternativă, care nu au efecte secundare și nu sunt invazive, nu duc la tulburări în echilibrul organismului.

Un element de compunere „la modă” este *chiro-* provenit din gr. *kheir*; *kheiros* „mână”. Urmat de diverse alte elemente, desemnează tehnici de masaj prin care se echilibrează, se pun la loc structuri dislocate fizic.

- (4) „jumătate dintre pacienții tratați prin *chiropractică* au suferit ulterior reacții adverse moderate. Cum efectele secundare au durat cel mult 48 de ore, *chiropractorii* spun ca sunt neglijabile” (adevarul.ro/9.08.2009)
- (5) „*Chiropraxia* este o metodă prin care se acționează asupra coloanei vertebrale cu diverse mișcări, astfel încât acestea să ducă la vindecarea unor afecțiuni.” (romania.libera/9.10.2006, ap. Dimitrescu 2013)

O altă categorie de termeni științifici deveniți uzuali este cea a termenilor meteorologici, care înlocuiesc prin compuse cu elemente de compunere termenii tradiționali derivați (Florescu 2015). În volumul citat, alături de studii lingvistice referitoare la exprimarea diferitelor fenomene atmosferice, găsim un lexicon al termenilor meteorologici științifici și unul al termenilor meteorologici populari. Între termenii științifici, găsim numeroase compuse cu elemente de compunere:

- (6) Vânt *ciclostrofic*, termen științific glosat cu informații de specialitate, ar putea primi, credem, sinonimul popular *vârtej* de vânt.
- (7) Vânt *cvasigeostrofic* care poate fi detectat prin observații *aerologice* (Florescu 2015: 651)

Observăm, de asemenea, tendința unor elemente de compunere de a deveni cuvinte independente în limba română: la clasicul exemplu al lui *auto-*, devenit substantiv, se adaugă multe elemente de compunere autonomizate de curând, dar și unele prefixe, cum ar fi *super*, *extra*, care devin adjective. Inițial, prin definiție, prefixele nu au independență, nici semantică, nici formală, iar elementele de compunere sunt independente semantic, dar nu și formal, pot apărea împreună cu un alt cuvânt sau alt element de compunere.

Dacă derivarea este un procedeu de formare a cuvintelor care se aseamănă cu morfologia, în schimb compunerea poate fi asemănată cu sintaxa; elementele de compunere sau cuvintele se alătură în cuvântul compus ca și în propoziții sau fraze. Există cuvinte compuse care au structura unor propoziții (*ucigă-l crucea*). În ce privește elementele de compunere, de cele mai multe ori relația dintre ele în cadrul unui cuvânt nou se aseamănă cu un raport de coordonare.

Cele două procedee de formare nu se exclud. În prefața *Dicționarului de elemente de compunere* (Andrei 2003) se arată că dicționarul conține, în a doua ediție, 35000 de neologisme create pe baza a circa 4000 de elemente de compunere. Autorul estimează că pe baza acestor cuvinte, la care se adaugă sufixe și prefixe, se pot analiza peste 75000 de derivate din limbajul tehnic și științific. De pildă, de la *psih(o)*- (gr. *psykhe* „suflet, spirit”) se pot obține: *psihagog*, *psihiatru*, *psihanaliză*, *psihofarmacologie*, *psihofiziologie*, *psihogeneză*, *psihologie*, *psihonevroză*, *psihotonic*, *psihotrop*, dar și derivate cum ar fi: *psihagogie*, *psihagogic*, *psihiatric*, *psihanalizare*, *psihanalizabil*, *psihanalist*, *psihanalitic*, *psihofarmacolog*, *psihofarmacologic*, *psihofiziolog*, *psihofiziologic*, *psihogenetician*, *psihogenetic*, *psiholog*, *psihologic*, *psihonevrotic*, *psihotonie*, *psihotropie*.

Se pot întâlni și compuse mai puțin obișnuite, de pildă cu anglicismul *center*, care este atașat după alte două sufixe, rezultând un cuvânt cu mai mult de doi formați (8):

(8) „Detalii privind serviciile de cazare și alimentație în cadrul căminului de bătrâni *Neuropsihocenter* (caminulneuropsihocenter.ro/).

4. ASAMBLAREA UNUI NUMĂR MAI MARE DE DOUĂ ELEMENTE DE COMPUNERE

Asamblarea unui număr mai mare de două elemente de compunere duce la necesitatea introducerii în clasificarea acestora a conceptului de element de compunere median, alături de cele de element de compunere inițial și element de compunere final. În cazul când un element de compunere apare în poziție mediană, are de obicei caracteristicile formale ale unui element inițial, adică are vocala de legătură *-o* sau *-i*.

În următoarele cuvinte compuse, primele două elemente au forma unor elemente inițiale, terminate cu vocala de legătură *o-*, iar al treilea are caracteristicile formale ale unui element final aflat la sfârșitul unui compus substantiv.

(1) *electroglotogramă*, *electrocardiogramă*.

(2) „Acest al doilea gest a dus la declarații precise asupra relațiilor *anglo-franceze* și asupra celor *anglo-franco-belgiene*” (Buzatu 2011: 632).

Ca în orice sintagme bazate pe coordonare, în astfel de cuvinte compuse se pot adăuga mai multe elemente sau ele pot comuta:

(3) *anglo-franco-germano-belgiene*, *germano-anglo-franco-belgiene*, *franco-germano-anglo-belgiene*, *belgiano-anglo-franceze* etc.

Toți membrii compusului au aceleași caracteristici formale (vocala de legătură *-o*), cu excepția ultimului element din cuvânt, care are, în acest caz, forma unui element final aflat la sfârșitul unui adjectiv feminin plural.

Am putea forma oricând astfel de compuse ad-hoc de tipul de mai sus:

- (4) Cineva este de profesie *muziciano-scenografo-regizor*.
- (5) Stilul unei opere literare este *baladesco-senzațional-ironic*.

Referitor la ortografia elementelor de compunere, unele sunt scrise cu cratimă, altele sunt scrise sudat, urmărind sau nu indicațiile din (DOOM² 2005). De fapt, vorbitorii nu sunt obligați să respecte cu strictețe normele academice de ortografie decât atunci când redactează lucrări cu caracter didactic sau academic, destinate publicării sau comunicării publice, când vorbesc în mass-media, când scriu un tratat științific; nici limbajul colocvial, nici comunicarea social-media, nici limbajul popular, familial, regional, nici literatura care poate parodia stiluri nu sunt constrânse de respectarea normelor, ci sunt mai creative.

Prin urmare, ceea ce pare să guverneze uzajul cu sau fără cratimă este doar măsura în care cuvântul este resimțit ca fiind mai mult sau mai puțin sudat. În dicționarele neologice, cuvântul *biochimie* este frecvent, nelipsit. Totuși, dacă un vorbitor îl resimte ca insolit, îl poate ortografia cu cratimă:

- (6) „O minune-i dragostea Și pură *bio-chimie* Un defect găsești la ea: Nu te scapă de prostie” (citepedia.ro/epigramă de Cornelia Georgescu, 2006).

În (6), observăm că *bio-chimie* apare ortografiat cu cratimă, contrar normelor ortografice în vigoare. Putem să considerăm că în acest caz cratima nu ar marca insolitul combinației, ci o etapă de trecere spre autonomizarea lui *bio*.

Se poate remarca faptul că elementele de compunere finale mai pot avea drept criteriu de clasificare partea de vorbire care se obține prin utilizarea lor în compunere. De asemenea, pot fi clasificate după partea de vorbire în care se încadrează ele după sens; *bio-* din exemplele anterioare este de obicei o abreviere de la *biologic*, mai rar de la *biologie*.

Un element de compunere cu sens adjectival este *cvasi-*, cu originea indirectă în lat. quasi „pe jumătate”, atașabil la începutul unor adjective sau substantive, cu sensul „aproximativ”. Are un sens relațional aplicat sensului cuvântului cu care se combină și nu poate sta decât la începutul noului cuvânt, fiind asemănător atât cu elementele de compunere, cât și cu prefixele, aflat la limita între cele două categorii de formați:

- (7) „Eu am fost *cvasi-mulțumit* de Service. Sigur, service-ul AMG este departe de a fi de nota 10” (forum.softpedia.com /29.03.2007)
- (8) „Sunt *cvasi mulțumit*, viteză, stabilitate, neîntrerupere semnal...” (tpu.ro/5.03.2012)
- (9) „Sunt printre noi și au chip *cvasiuman*” (psychonihil.wordpress.com/29.08.2014)
- (10) „*Cvasiunanimitate* la Senat” (cursdegovernare.ro/16.02.2016).

Se desprinde din exemplele (7–8) un criteriu de observare a creșterii frecvenței și a transformării unui element de compunere în bun intern al limbii, acela al combinării

lui cu lexeme din vocabularul fundametal, nu doar cu elemente ale vocabularului științific, ceea ce dă naștere la cuvinte care sunt mai ușor descifrabile semantic pentru vorbitori și care au caracterul unor formații ad-hoc cu intenții expresive. Dimpotrivă, dacă elementul de compunere se combină doar cu un alt element de compunere neologic, din vocabularul științific, dă naștere la cuvinte greu de înțeles pentru vorbitori, fără a afla din dicționare sensul etimonului indirect; aceste elemente de compunere au mai puține șanse de a da naștere la compuse pe teren românesc.

Elementele de compunere mai puțin cunoscute de vorbitori se pot observa și prin ortografierea lor cu cratimă, ca și cum ar fi vorba de compuse neasimilate suficient. DOOM2 (2005) recomandă această ortografie doar pentru cuvinte nou intrate în limbă; ea nu este permisă pentru prefixe oricât de neologice. În exemplele de mai sus, se găsesc toate situațiile posibile: *cvasi-* este scris cu cratimă (7), legat (9–10) și ca element independent (8). Iată alte exemple în care găsim ocurențe ale lui *cvasi-* alături de cuvinte din vocabularul fundamental, cu (12) sau fără (11) intenții expresiv-ironice:

(11) „O *cvasi*-stea (numită și stea-gaură-neagră) este un tip teoretic de stea cu dimensiuni masive. *Cvasi-stelele* sunt un fenomen caracteristic Universului timpuriu” (ro.wikipedia.org/)

(12) „Partid *cvasi*-necunoscut, face congres național la Cluj” (actualdecluj.ro/5.11.2015)

(13) *cvasidelict* s. n. (Jur.) „Fapt ilicit care, comis fără intenția de a vătăma, cauzează totuși o daună” (MDA I, 2001).

Cele mai multe astfel de cuvinte formate cu elementul de compunere *cvasi-* sunt termeni din limbajul cotidian, creații personale cu intenții expresive. Dar pot exista printre ele și termeni științifici, cum ar fi termenul astronomic din (11) sau termenul juridic din (13).

Dicționarul sus-citat, deși face parte din familia dicționarelor academice, nu ia în considerație principiul lexicografic clasic de a include doar formații care au dat naștere la cuvinte cu origine internă certă. El include numeroase elemente de compunere, deoarece include lista de cuvinte a ediției a treia a dicționarului de neologisme (DN³ 1978).

O altă manifestare sau consecință a faptului că vorbitorii nu cunosc foarte bine sensul unui element de compunere pe care îl utilizează este faptul că apare în construcții pleonastice. Exemplul următor este de pe un site care asigură corectarea automată a greșelilor de limbă română. Adverbele *aproape* și *cam* au același sens cu elementul de compunere *cvasi-*, deci programul recomandă eliminarea adverbelor din vecinătatea compusului cu *cvasi-*.

(14) „Category: Pleonasme (ID: CAT9) Incorrect sentences that this rule can detect: Acest artist este aproape *cvasicunoscut*. Acest artist este cam *cvasicunoscut*. Correction suggestion: *cvasicunoscut*.” (community.languagetool.org/).

5. TRANSFORMAREA UNOR ELEMENTE DE COMPUNERE ÎN CUVINTE AUTONOME ALE LIMBII

În citatele anterioare se poate observa cum *afro* începe prin a fi un element de compunere care se referă la popoare și țări de pe continentul african sau din America de proveniență africană, ori la persoane cu origine etnică în mai multe continente; el se transformă în compus ad-hoc referitor la stilul unui dans, care pare să aparțină mai multor spații culturale distincte. Datorită utilizării frecvente, devenind „la modă”, tinde apoi să devină un cuvânt independent.

La fel de ușor și alte elementele de compunere se autonomizează și devin cuvinte de sine stătătoare. Nu este un fenomen nou întâlnit, la fel a evoluat mai demult elementul de compunere *auto-*, dar în limbajul contemporan fenomenul se petrece nu izolat, ci frecvent și cu mare ușurință.

Este un fenomen care apare atunci când anumite elemente sunt repetate frecvent, sunt la modă, ca un fel de tendință spre economia limbajului, spre abreviere, manifestată la început în limbajul colocvial sau în comunicarea social-media: *afro*, *cardio*, *bio*. Exemple:

- (1) „Așadar, o Barbie cu o coafură *afro* și trăsături de mulatră nu va avea niciodată succes la public” (divahair.ro/2.05.2015)
- (2) „Este foarte important să-ți faci timp pentru exerciții *cardio*. Dacă dorești **cu** adevărat să pierzi în greutate este ideal să începi cu un antrenament intens” (machomen.ro/29.08.2016)
- (3) „În magazinul online putem comanda alimente 100% naturale și *bio* cu livrare rapidă” (info-portal.ro/articol/alimentatia-bio/2014)
- (4) „Alimentele *bio* ce provin din agricultura *bio-ecologică*, ne mențin sănătoși și ne protejează de acțiunea dăunătoare a ingredientelor chimice” (info-portal.ro/2014).

În exemplul (4), putem observa cum trecerea se face prin contexte în care *bio-* apare atât ca element de compunere cât și ca un cuvânt autonom, ca și cum s-ar abrevia una dintre utilizări, pentru economia limbajului.

În Ciobanu și Hasan 1970, se discută despre transformarea unor elemente de compunere în cuvinte independente, de exemplu *auto*¹, care din elementul cu origine indirectă în gr. *autos* „el însuși” cu sensul „sine însuși”, în cuvinte ca *autocunoaștere*, *autogrefă*, formează un nou element, omonim, *auto*², cu sensul „vehicul cu autopropulsie”, în cuvinte ca: *autobasculantă*, *automacara*, *autotren*, iar apoi se transformă în cuvânt independent: *conducător auto*.

Dar acest element de compunere are și el o evoluție în dinamica limbii contemporane. În citatele următoare (5–6) se află două cuvinte relativ nou formate cu *auto*²:- *autostop*, *autostopist*. Practica de a călători cu cineva care are loc liber în mașina personală și de a împărți costul a devenit aproape instituționalizată, făcând obiectul de activitate al unor site-uri cu anunțuri și grupuri în social-media.

- (5) „De ce cu *autostopul* este cel mai ieftin să călătorești prin țară, plus cele mai importante platforme de *autostop* pe care le poți folosi cu încredere” (laurentiumihai.ro/)
- (6) „*Autostopiști* din toată țara, uniți-vă!” (hailabord.ro/25.07.2012).

La fel ca *auto-* se formează din elementul de compunere *moto-* -*motor*, cuvântul autonom *moto*, cu sensul de „1. motorizat, 2. motocicletă”. Exemple:

- (7) „As dori să vorbesc cu mămici care au copii cu retard *psihomotor* sau cu oricine care știe ceva de acest diagnostic” (copilul.ro › forum/10.07.2007)
- (8) „Pensiunea *Motorom* din Zărnești a găzduit în weekend-ul 19–20.11.2016 ședințele anuale ale comisiilor la ramurile *Motocros* și Tot Teren” (frm.ro/motocros)
- (9) „Poate fi vorba de un retard *psihomotor*? Dacă îl ține cineva de ambele mânuțe merge, dar dacă este lăsat singur începe să tremure și devine nesigur” (romedic.ro/forum/14.02.2010)
- (10) „Componența și destinația punctelor de comandă ale Brigăzii Infanterie *Moto* [Titlu]” (student-militar.ucoz.ro 30.12.2012)
- (11) „Spaniolul Jorge Lorenzo (Yamaha) a câștigat duminică Marele Premiu al Valenciei la *Moto* GP, clasa regină a motociclismului viteză” (agerpres.ro/ 13.11.2016)

În exemplele (7–9) găsim elementul de compunere *moto-*, -*motor* (cu variante inițială și finală), cu originea în lat. *motor* „care se mișcă”. În (10) este vorba de infanteria modernă, care se deplasează cu ajutorul transportoarelor blindate și are în dotare numeroase vehicule; *moto* este aici o abreviere pentru „motorizat”. În (11) este vorba despre o cursă de motociclete, deci *moto* abreviază acum cuvântul „motocicletă”, ori „motociclism”. Descifrarea sensului unor astfel de elemente independente devine contextuală.

Am putea remarca faptul că în perioada contemporană acest fenomen se extinde și devine mai dinamic, se produce extrem de ușor, prin abrevierea unor cuvinte des utilizate.

Foarte des este utilizat drept cuvânt independent elementul de compunere *meteo*.

- (12) „Prognoza *meteo* pentru această seară: întuneric. Va continua să fie întuneric în cursul nopții, cu lumină difuză peste tot până dimineață” (citatepedia.ro/17.03.2016)
- (13) „Dețin, din 2008, o stație meteo Davis Instruments. Datele meteo furnizate sunt publice și disponibile pe câteva site-uri de specialitate” (astronomy.ro/forum/19.05.2014)

Nu doar elementele „la modă” pot deveni independente, ci, ocazional, orice element poate fi supus aceluiași procedeu de autonomizare. În exemplele următoare, vom observa ortografierea cu (15) și fără cratimă (14) a elementului de compunere *pneumo-*, apoi autonomizarea lui într-o denumire comercială pentru un medicament (16).

- (14) „Este o unitate sanitară cu paturi de *pneumoftiziologie* ce a luat ființă în anul 1963, iar în anul 2002 primește denumirea de Spitalul de *pneumoftiziologie* Sf. Ștefan” (pneumosfstepan.ro/)

- (15) „Dr. Sîrbu Liliana, medic primar pe specialitatea *pneumo-fiziologie* la Policlinica ‘Providența’, ne ajută să înțelegem ce este tuberculoza pulmonară” (providentamedical.ro)
 (16) „*Pneumo 23* este un vaccin pneumococic polizaharidic, soluție injectabilă în seringă preumplută” (csid.ro/3.12.2015)

La fel se petrec lucrurile și cu *neuro-*, care ajunge să fie nu numai un termen medical (17), dar și psihologic (18) și apoi chiar de informatică (19).

- (17) „Distonia *neurovegetativă* este o formă de nevroză manifestată printr-o multitudine de simptome aparent fără nici o legătură unele cu altele.” (gds.ro/Sanatate/20.08.2010)
 (18) „Programarea *neuro-lingvistică* este un ansamblu coordonat de cunoștințe și practici din domeniul psihologiei.” (ro.wikipedia.org/11.04.2016)
 (19) „Rețele *Neuro-fuzzy* cu *auto-organizare* pentru sisteme de reglare adaptivă. (Revista română de informatică și automatică, rria.ici.ro/ria2003_4)
 (20) „*Neuro optimizer*, 60 capsule. Asociere de ingrediente ce oferă proprietăți superioare pentru îmbunătățirea stării emoționale, a memoriei, concentrării și atenției. (secom.ro)
 (21) „Malpraxis la *Neuro Iași*” (adevarul.ro >27.06.2012)

Se pot observa în exemplele de mai sus din nou toate cazurile, ortografierea cu cratimă, scrierea legată de cuvântul următor sau prezența ca element independent (20–21), care în general abreviază termenul medical, *neurologic* sau de *neurologie*. În (19) găsim și o ocurență a elementului de compunere *auto*¹.

Un alt cuvânt „la modă” este *eco*, provenit din *ecologic*, făcând parte din aceeași familie tematică cu *bio*. El se referă la mediul favorabil vieții. Datorită folosirii frecvente, se transformă în cuvânt independent, adjectiv invariabil.

- (22) „*Eco-Rom* Ambalaje deschide oficial sezonul aventurii printr-o nouă serie de activări în Laboratorul Verde al Reciclării!” (colecteazaselectiv.ro)
 (23) „Fosele septice de tip *Eco* sunt unități de tratare primară, gen anaerob, a apelor reziduale care provin din instalațiile sanitare civile sau industriale” (*eco-tad.ro*)
 (24) „*Eco Clean* - spălătorie curățatorie chimică *ecologică*, a dezvoltat parteneriate solide și de lungă durată cu mulți dintre clienții săi” (ecoclean.ro)
 (25) „Combustibil alternativ. Volkswagen Golf hibrid și electric în România: ambele versiuni *eco* pornesc de la 37.000 de euro” (*ecomagazin.ro*/ 28 iulie 2015)
 (26) „Mașini electrice hibride plug in. Topul celor mai vândute modele *eco* pe plan mondial” (ecoprofit.ro > 2.12.2015)

Transformarea elementului de compunere *eco-* din cuvintele familiei lui *ecologic* s-a produs după model american. Cuvântul autonom *eco* se aplică tuturor acțiunilor, obiectelor, produselor care au legătură cu protecția mediului, ca urmare a studiilor făcute la finele secolului trecut privind degradarea mediului, care va putea deveni în viitor impropice vieții. În citate ca (24) găsim atât cuvântul independent cât și elementul de compunere în componența lui *ecologic*. Se poate remarca, de asemenea, prezența lui *eco* în numele unor firme și al unor produse (22–24).

6. TRANSFORMAREA ÎN CUVINTE INDEPENDENTE A PREFIXELOR

Un fenomen și mai interesant este autonomizarea și transformarea în cuvinte a unor prefixe, cum ar fi *super*, devenit tic verbal pentru multe persoane. Acest fenomen este legat de dificultatea distingerii între elemente de compunere inițiale și prefixe, despre care am discutat în cap. 1 (vezi citatele 1.1-2). Prefixele sunt provenite din cuvinte funcționale, de obicei prepoziții. Prefixele pe care le vom discuta mai jos sunt adverbe cu care se formează gradul de comparație superlativ absolut. Din această clasă cu sens dependent de al cuvântului la care se atașează, evoluează spre adjective sau adverbe care au sensul independent de a evalua emoțional-pozitiv cuvântul pe care îl determină.

Cuvântul nou format este folosit mai ales în limbajul vorbit familiar pentru a exprima satisfacția, uneori apare în răspunsuri scurte ca unic constituent al unei propoziții exclamative.

Super- este preluat din vocabularul cotidian al tinerilor pentru denumirea unui festival de film (1), desigur cu intenția stilistică de a demonstra cât este de popular printre adolescenți evenimentul. În (2), prefixul este ales pentru denumirea unui serviciu oferit clienților (un tip de abonament pentru telefoane mobile).

- (1) „*Super* e un festival care difuzează filme regizate de adolescenți, tineri cu vârste cuprinse între 14 și 19 ani, care nu au intrat încă la facultate” (superfestival.ro/2016)
- (2) „Abonamentele *Super Red* îți aduc SMS-uri și minute nelimitate” (vodafone.ro)
- (3) „Cl mai mic preț din Europa. Livrare gratuită. Televizoare, laptopuri, monitoare, telefoane. Cea mai bună ofertă” (superocazii.ro/)
- (4) „Click pentru a juca jocul *Super* baloane acum” (jucati.ro/)
- (5) „Cu o echipă de DJ care mai întâi s-au cunoscut ca prieteni și apoi au devenit colegi, *Super FM* a devenit în scurt timp unul dintre cele mai ascultate posturi de radio” (superradio.ro/)

Dacă vom urmări pe internet traiectoria acestui nou cuvânt, încadrabil în clasa adjectivelor, vom observa că predomină atestările în limba engleză, deci în limba română este un anglicism; el a fost preluat împreună cu diverse reclame, precum cea din exemplul (2), traduse din limba engleză fără a mai traduce și cuvântul respectiv, care este suficient de transparent, valoarea lui de superlativ fiind mai veche în limbă. Reclamele (3–5), ca și cea de la (1), sunt create pe teren românesc, pe când (2), fiind vorba de o firmă internațională, traduce probabil o ofertă făcută în mai multe țări. Remarcăm în (5) și abrevierea *DJ*, un alt anglicism mai vechi, cu sensul „disk-jockey”.

După cum am arătat, este inadmisibilă despărțirea unui prefix de cuvântul prefixat prin linioară. Totuși, în cazul lui *super-* găsim atestări pentru această ortografie, ceea ce arată că vorbitorii nu sunt conștienți de faptul că este un prefix și în același timp reprezintă o etapă spre transformarea lui în cuvânt independent.

(6) „*Super*-ofertă de la Patriarhie: Polițe RCA cu Doamne ajută!” (stiripesurse.ro/21.08.2016)

(7) „România – Polonia: *Super*-ofertă la Winmasters, pariezi și nu riști pierderea banilor!” (cancan.ro/11.11.2016)

Mai puțin răspândit, dar creat în același mod dintr-un prefix cu sens superlativ, anterior lui *super-* este *extra-*, pe care îl citează chiar Avram (1978), în (8). Tot în tratatul de *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. II (Avram 1978) se mai arată că unii lingviști (Meyer-Lubke 1895: 617; Grevisse 1969: 96) clasifică prefixele în separabile și inseparabile.

(8) „prefixe ca *extra-* care pot evolua spre folosirea independentă, adjectivală: mazăre *extra*” (Ciobanu și Hassan 1970: IX)

(9) „De exemplu, *Extra* Simplu IFN oferă creditul de consum pentru nevoi personale” (zub.ro/17 nov. 2014)

(10) „*Extra* credit *super* simplu” (credite-nebancare.com/12.03.2015)

(11) „Reînnoiește-ți abonamentul acum și ai *extra* reducere la orice telefon” (telecom.ro)

(12) „Televizoare *Ultra* HD cu prețuri începând de la 1799 lei. Rate online” (mediagalaxy.ro)

Putem observa în reclama de la (10) prezența a două cuvinte provenite din prefixe separabile. În ce privește prefixul separabil *ultra-* (12), acesta se găsește și în nume proprii: *Ultra* Med., Revista *Ultra* etc.

Unele prefixe separabile pot da naștere la derivate. De pildă, prefixul *ultra-* este baza de derivare pentru adjectivul *ultr(a)ist* și substantivul *ultraism*.

(13) „De la poemele *ultraiste*, *ultraismul* fiind un curent de avangardă, influențat de dadaism ... la povestirile sale fantastice cu tentă de mister” (Șerban, 2016)

(14) „*Ultraista*”, își împrumută numele dintr-o mișcare literară de avangardă, de orientare suprarealistă, din Spania interbelică – *ultraismul*” (artactmagazine.ro/5.12.2012)

(15) „Și modernismul ce a mers până la *ultraismul* din «Lotopeme», au fost modalități artistice reprezentative ale vremii lor” (mediafax.ro/16.04.2014)

În ce ne privește, considerăm că *extra-* din cuvinte ca *extrauterin*, *extraterestru*, unde sensul formantului este acela de „în exterior” și nu de superlativ, poate fi considerat un element de compunere omonim cu prefixul. El are și varianta *extro-*: *extrovertit*, *extroversiune*.

(16) „Statistic, jumătate din populație este introvertită, jumătate este *extrovertită*.” (urbanlifestyle.ro/8.06.2015)

(17) „Sarcina *extrauterină* complică aproximativ 1% din totalul sarcinilor clinice” (contraboli.ro/ginecologie/ 2.02.2014)

(18) „Introversiune versus *extroversiune* în lumea modernă. Am depistat un site cu informații foarte interesante, practice.” (altjurnal.blogspot.com/18.02.2013)

7. ORGANIZAREA CUVINTELOR „LA MODĂ” ÎN FAMILII DE CUVINTE

7.1. FAMILII DE CUVINTE LEGATE DE INFORMATIZAREA VEȚII COTIDIENE

Un cuvânt compus este format din mai multe rădăcini, este încadrabil în mai multe familii. Elementele de compunere, fiind autosemantice, sunt, fiecare dintre ele, rădăcini, știut fiind că un cuvânt compus este încadrabil în atâtea familii de cuvinte, câte elemente autosemantice intră în componența lui.

Una dintre cele mai răspândite domenii științifice în lumea contemporană este cibernetică, o știință care are ca obiect studiul matematic al legăturilor, comenziilor și controlul în sistemele tehnice și organismele vii, din punct de vedere al analogiilor formale (DE 1993–2009). Etimologic, provine din gr. *kybernetes* „cârmaci, cârmă”. Termenul este folosit în Grecia Antică și în Franța cu sensul „artă a guvernării”. El nu poate fi găsit în dicționarele de elemente de compunere, deși se comportă ca un astfel de formant, obținut prin abrevierea cuvântului, care se termină în *-r*, un sunet eufonic, probabil din această cauză având rar nevoie o vocală de legătură: *cybero-*. Se ortografiază atât cu *i*, cât și cu *y*. Putem considera că este un element de compunere provenit dintr-un cuvânt al limbii, prin abreviere, după ce a migrat dinspre periferia vocabularului, din zona termenilor științifici, înspre vocabularul fundamental.

Datorită informatizării tuturor domeniilor de activitate, acest element de compunere dezvoltă o impunătoare familie de cuvinte. Desigur, în acest fel, vorbitorii se familiarizează rapid cu sensul termenilor înrudiți: *cyberadicție* „dependența față de internet”, *cyberatac* „atac împotriva unei rețele de computere”, *cyber-conflict*, *cibercriminală* (DCR³ 2013), *cibercriminalitate*, *ciberfeminism*, *ciberhondrie*, *ciberhondru*, *ciberinfractor*, *ciberinfracționalitate*, *ciberinfracțiune*, *cibersecuritate*, *cibersex*, *ciberspațiu*, *cibersuicid*.

La *ciborg* „organism cibernetic”, cuvânt internațional, elementul de compunere este abreviat și mai mult, *ciber-* devine *cib-*.

(1) „Episcopii vor încerca să învețe cum să combată amenințarea hackerilor, prin sfaturile primite din partea unui hacker din Elveția și a unui expert în *cibercriminală* al Interpolului” (ftr.ro./11.11.09)

(2) „*Cibercriminalitatea* este un fenomen în continuă extindere de care noi, utilizatorii de Internet, trebuie să fim conștienți” (agora.ro/26.11.2009)

(3) „Povestea constituirii *ciberculturii* trimite înapoi, în trecut, la eposul unificator al ciberneticii” (aol.ro/netologie/05.2002)

(4) „Noțiunea însăși de *cyberfeminism* este o combinație care reflectă cuplarea mișcării feministe cu știința ciberneticii, feminismul aflându-și un nou topos de manifestare și extindere în environment-ul computational” (Observator.cultural, 11.12.2001, ap. DCR³, 2013)

(5) „Trebuie să știți că acesta este un sindrom și se numește *ciberhondrie*, adică obsesia căutării simptomelor pe internet” (viptim.ro/3.09.2015)

- (6) „*Ciberhondrul*, pacientul îmbolnăvit de internet și de clinicile virtuale” (rotundu.wordpress.com/06.05.2011)
- (7) „*Ciberinfractorii* creează foarte multe aplicații malware, încercând mereu să profite de tendințe” (descopera.ro ›18/05.2012)
- (8) „*Cyber-infracționalitate*. La cererea companiei conduse de Bill Gates, poliția bulgară a arestat opt persoane implicate într-o operațiune internațională” (ro/stiri/24.01.2006)
- (9) „Echipa FBI ce se ocupă de *infracțiuni cyber*, condusă de agentul special FBI Avery Ryan, lucrează la rezolvarea unor cazuri complicate” (axn.ro/programe/csi-cyber)
- (10) „*Cyber-infracțiunile* depășesc drogurile” (a1.ro/lifestyle/gadget/ 07.09.2011)
- (11) „Azi începe la Milano procesul a 26 de *cyberpirajii* români și italieni” (adevarul.ro/29 11.2007)
- (12) „Jocul Pokemon Go ar putea avea niște probleme grave de *cibersecuritate*” (agerpres.ro/21.06.2016)
- (13) „*Ciborgii și cibersexul* de Alexandru Ciolan” (ziarul.de.duminică/19-25.08.2011)
- (14) „*Cibersexul și ciber-suicidul*” (Extras din volumul *Dependența de computer, de jocuri, de nicotină*, Ed. Sophia, 2014, ap. crestinortodox.ro/morala)

Familia de cuvinte este în creștere, nu a fost epuizată prin aceste exemple. De observat tendința de re-autonomizare a cuvântului abreviat *cyber*, devenit element de compunere. Deși este frecvent scris fără cratimă, ortografia cu cratimă nu lipsește. În (8–9) se poate observa inversarea celor două componente ale cuvântului, *cyber-infracțiune* și *infracțiune cyber*.

Se poate observa că, spre deosebire de o familie de cuvinte derivate, care cunoaște un număr redus de sufixe și prefixe active, frecvente, o familie formată prin compunere este practic nelimitată, oricare cuvânt al limbii putând să se combine cu cuvântul rădăcină. Am putea inventa cuvinte ca: *cyber-violență*, *cyber-căsătorie*, *cyber-câmp*, *cyber-food* etc. După ce am combinat aleator aceste cuvinte, am găsit:

- (15) „*Cyber-violența*, numită de asemenea *cyber-bullism*, este o violență manifestată printre copiii de aceeași vârstă, și are la bază utilizarea unor funcții ale Internetului” (securitate-online.ro/10.2015)
- (16) „Mii de adrese percheziționate de *cyber-polițiști*” (jurnalul.ro/stiri 19 sept. 2016)
- (17) „Putem vorbi, fără teama de a fi ridicoli, de o *ciber-sociologie*, *~antropologie*, *~politică*, *~economie*, *~cunoastere*, *~literatură* și *~artă*, pentru ca în final să ne curățăm adâncul sufletesc murmurând o *ciber-rugăciune*. Prin urmare, se pare că am putea alipi particula *ciber* la orice termen și concept” (Obs. cult. 2.04.2002, ap. DCR³, 2013).

Citatul (17) conține o lungă listă de termeni în care elementul de compunere discutat a fost înlocuit cu o tildă, așa cum se procedează în unele dicționare. Un alt element de compunere din aceeași sferă tematică și care a luat naștere în același fel este *net*, provenit prin abreviere de la *internet* și folosit intens ca un cuvânt independent în expresii ca (*a sta pe net*, *găsit (luat) de pe net*).

În (18) găsim, în adresa site-ului termenul *netologie*, format cu un element de compunere obținut de la acest cuvânt independent prin adăugarea vocalei de legătură *o-*.

(18) „*Netologie Ciber-identitatea: este posibilă detașarea de corp?*” (atelier.liternet.ro/10.05.2008)

(19) „*Vorbim demult despre netizens, despre cybersocietate*” (atelier.liternet.ro/6.06.2008).

Am extras cuvinte din două articole de pe același site. Putem observa și numele acestuia, *liternet*, unde *-net*, fiind element final de compunere, nu mai are nevoie de vocala de legătură. Alte cuvinte interesante sunt *netizens* care este format din *net-* + *citizens* „cetățeni ai netului” care formează o *cibersocietate*, care nu este identică cu societatea reală. Pentru comunicare, ei își construiesc o *ciberidentitate*, diferită de identitatea din lumea reală.

(20) „*Childrenets, copiii mai mult ai cyberspațiului decât ai părinților, simțeau că s-a dus unul de-ai lor*” (Gândul, 29.06.2009, ap. DCR³ 2013).

În (20), un cuvânt cu aspect englez este introdus în limba română, fiind o creație personală, nu au fost găsite alte atestări, cu intenția expresivă de a sublinia dependența copiilor de net și faptul că ea îi izolează de părinți și îi integrează într-un grup social distinct.

7.2. FAMILIA DE CUVINTE A REÎNTOARCERII LA NATURĂ

S-ar părea că, pe lângă moda informatizării vieții cotidiene, după ce omul își creează o existență și o personalitate virtuală, diferită de cele reale, el ajunge la conștiința faptului că îndepărtarea de real, de natură este sursa unor grave îmbolnăviri și dispariției, și astfel se creează moda contrară, a repudierii artificialului, a reîntoarcerii la biologic.

Am văzut în cap. 5., exemplele (5.3-4) că elementul de compunere *bio-*, sub influența modei și a frecvenței utilizării, devine cuvânt autonom, care se comportă ca un adjectiv invariabil pe lângă cuvântul cu care anterior era compus. Pe de altă parte, acest element de compunere dezvoltă o mare familie lexicală: *bioactiv*, *bioadeziv*, *bioastronautică*, *biobucătărie*, *biocafea*, *biocarburant*, *biocibernetică*, *biocombustibil*, *biocompatibil*, *bioclimatic*, *biocosmetică*, *biodegradabilitate*, *biodinamic*, *biodisponibil*, *biodiversitate*, *bioeconomic*, *bioelectric*, *bioenergetic*, *bioenergoterapie*, *bioetanol*, *bioetic*, *biofarmaceutic*, *biofilmografie*, *biofitotron*, *bioflavonoid*, *biogaz*, *biogenerator*, *biogeneză*, *bioglass*, *biografie*, *biografist*, *bioinformatică*, *bioinginer*, *bioinginerie*, *bioîngrășământ*, *bioluminescent*, *biomagnetism*, *biomasă*, *biomatematică*, *biomaterial*, *biomedical*, *biomedicină*, *biometrie*, *bionică*, *bionutriționist*, *biopatologie*, *biopesticid*, *biopic*, *bioplast*, *bioplastic*, *biopolimer*, *biopreparat*, *bioproteza*, *biorafinărie*, *biorezonanță*, *bioritm*, *biosatelit*, *biosenzor*,

biosferă, biosinteză, biostatistică, biostimulator, biostructură, biosubstanță, biotehnician, biotelemetrie, bioterapie, bioterorism, biotină, biotop, biotrofic, biotron, biovit (DCR³, 2013).

Vom verifica dacă acești termeni din dicționarul citat (am omis unele derivate) au continuat în ultimii ani să existe și să fie utilizați frecvent în limba română sau au fost uitați.

- (1) „Sticla *bioactivă* ar putea mări în mod substanțial durata medie de viață a amalgamului folosit, în prezent limitat la circa șase ani” (miscareaderezidenta.ro/sanatate/28.12/2015)
- (2) „Pentru a înțelege cum contaminanții traversează variatele nivele trofice ale ecosistemului trebuie cunoscut potențialul de *bioacumulare* al acestora” (docslide.it/14.10.2015)
- (3) „Oferte de preț avantajoase pentru *bio bucătărie* rapidă și dressinguri” (depozitbio.ro/)
- (4) „Doctorul în filosofie și magistrul în *biocibernetică*” (sputnik.md/9.08.2016)
- (5) „*Bioconcentrarea* – procesul din care rezultă într-un organism o concentrație mai mare a unei substanțe decât concentrația acesteia în mediul înconjurător din care a fost preluată” (docslide.it/14.10.2015)
- (6) „Un nou gel termosensibil și un *bio-adeziv* fac posibilă reconectarea vaselor de sânge rupte.” (stiintasitehnica.com/30.08.2014)
- (7) „Prospectul pentru *bio cafea* instant din orz” (remediu.ro/12.10.2016)
- (8) „Furnizorii de carburanți vor trebui ca, de la 1 ianuarie 2014, să introducă pe piață numai motorină cu un conținut de *biocarburant* de minimum 6%” (capital.ro/14.12.2013)
- (9) „Protezele *biocompatibile* 3D, cercetate într-o serie de studii comune” (ziardecluj.ro/25.02.2014)
- (10) „*Bio cosmetica* cu ingrediente de origine naturale” (makler.md/16.11.2016)
- (11) „Caracteristici și beneficii. Grad înalt de *biodegradabilitate*” (molromania.ro/30.03.2016)
- (12) „Adevărul adevărat despre compoziția alimentelor: *Biodisponibilitate* și *biotransformare*” (umblat.ro/14.05.2016)
- (13) „Curs *bioenergoterapie* terap. Sorinel Balan / Anatecor - Asociația Națională De Terapii Complementare din România” (etrigg.com/event/cluj/23.10.2016)
- (14) „Mănușa *bionică* nu este singura invenție uluitoare a profesorului” (jurnalul.ro/10.05.2016)
- (15) „Superalimente macrobiotice: Gomasio cu susan negru *bio produs* macrobiotic este un condiment originar din Japonia” (biorganicbubu.ro)
- (16) „*Biotronul* nu este nou, dar este într-o stare foarte bună de utilizare” (olx.ro/oferta/biotron-zepter/20.08.2016)

După o verificare superficială, se pare că acest element de compunere la modă își păstrează productivitatea și după data investigațiilor făcute de autorii DCR³. Am remarcat că elementul de compunere *bio-* a devenit cuvânt independent în multe din combinațiile preentate în DCR³ ca unitare: *bio bucătărie, bio cafea, bio cosmetică, bio produs* (3, 7, 10, 15) elementul de compunere *bio-* a devenit

adjectiv invariabil care însoțește cuvântul cu care era compus, ca un determinant, așa cum am văzut în cap. 5.

Au fost găsite cuvinte care nu sunt în lista extrasă, cum ar fi *bioacumulare*, *bioconcentrare*, *biotransformare* (care se referă la contaminarea cu radiații). Cum am arătat în capitolul anterior, familiile de cuvinte formate în jurul unui element de compunere sunt mult mai vaste decât cele create prin derivare și se pot îmbogăți nelimitat. Nu au fost găsiți unii termeni ca: *bioastronautică*, *bionician*. Ei apar numai în dicționare și în citate în alte limbi, ca dovadă că nu au pătruns solid în limba română, probabil pentru că se referă la specializări care nu sunt populare sau nu există la noi. Putem observa tendința unor elemente de a forma famiii mai numeroase de derivate: *biodisponibilitate*, format de la *biodisponibil*.

O ultimă observație este aceea că tendința spre informatizare și cea spre reîntoarcere la natură nu sunt opuse, ci destinate să echilibreze personalitatea umană. De aceea nu este de mirare că avem compuse care se pot încadra în ambele domenii, cum ar fi *biocibernetică* (4), *bionic* (14).

8. CUVINTE INDEPENDENTE ALE LIMBAJULUI CARE DEVIN ELEMENTE DE COMPUNERE

Așa cum anumite elemente de compunere și prefixe detașabile au tendința de a deveni cuvinte independente ale limbii, găsim și fenomenul invers, cuvinte independente ale limbajului au tendința de a-și pierde independența și de a se transforma în elemente de compunere, primind sau nu o vocală de legătură caracteristică, *-o*, *-i*.

În capitolul anterior, am studiat două astfel de cuvinte, *cyber-* și *-net*, ambele obținute prin abreviere, care este, în limba contemporană, un procedeu intern de formare a cuvintelor. Dintre cele două cuvinte, *ciber-* pare perfect transformat în element de compunere, nu am găsit decât un citat (7.9) în care apare despărțit, fără a fi sudat cu alte cuvinte sau elemente de compunere. Elementul *neto-*, *-net* (care în engleză are sensul plasă, deci *internet* ar însemna o structură de relații cu noduri între ele) este folosit deseori independent și formarea de cuvinte cu acesta este încă într-un stadiu incipient.

În cap. 2. (2.11-17) am discutat despre elemente de compunere formate din cuvinte ale limbii care desemnează naționalități, popoare, rase, continente. Tot acolo am urmărit transformarea în elemente de compunere a unor cuvinte cu circulație internațională ca *acid*, *medical*, *mim*. Pentru acestea, probabil, există un model al transformării lor în elemente de compunere preluat din vocabularul internațional.

Un alt cuvânt care tinde să devină element de compunere, în relație cu interdicția legală la adresa șoferilor de a nu conduce sub influența lui, este *alcohol*. Un cuvânt mai vechi intrat în uz este *alcoolemie*, format cu elementul de compunere final *-emie*, *-hemie* care provine din gr. *haima* „sânge, lichid sanguin”.

Compuse ca *glicemie*, *septicemie* etc. au sensul glucoză, infecție „în sânge”. Deși este vechi în uz, totuși sensul „alcool în sânge” al lui *alcoolemie* nu este suficient cunoscut nici de așa-ziși specialiști care fac reclamă produselor de verificare a concentrației de alcool în sânge și se exprimă în următorul mod pleonastic:

- (1) „Nu va fi nicio creștere apreciabilă a *alcoolemiei* în sânge, dar orice înghițire peste această rată va duce la un conținut crescut al *alcoolemiei* în sânge” (alcoolestester.ro/)
- (2) „Se consideră că ceea ce se desemnează în mod comun sub numele de alcoolism, este o *alcoholomanie*, expresie a unei personalități anormale” (high-health.info)
- (3) „*Alcoolmobilele*. Guvernul brazilian a semnat cu reprezentanții industriei naționale de automobile un acord prevăzând producerea în perioada 1980–1982 a 900000 vehicule funcționând pe bază de alcool” (Scânteia, 21,09.1979, ap. DCR³, 2013)
- (4) „Șoferul de taxi angajat să transporte de la aeroport la hotel participanții suflă în *alcoolscop* de fiecare dată când pornește la drum și spune că așa îi cere fișa de post, firma de taxi și legea.” ([youtube.com/26.05.2014](https://www.youtube.com/watch?v=26.05.2014))
- (5) „Astfel, conform noilor prevederi, șoferii ce refuză să treacă testul *alcoolsopic* ar urma să fie sancționați cu o amendă de până la 1.200 lei” (autoexpert.md/20.10.2015)
- (6) „A prezentat documentele pe care polițiștii i le-au cerut, iar aceștia au observat prezența halenei alcoolice și i-au pus să sufle în *alcoolest*” (monitorulvn.ro/24.09.2016).

În (2), observăm prezența vocalei de legătură *o-* în compusul cu *-manie*. De cele mai multe ori, *alcohol-* nu prezintă vocală de legătură. Totuși, prezența lui în unele compuse certifică transformarea cuvântului independent în element de compunere. Compusul din (3) nu a mai fost găsit decât în texte în limba franceză. Probabil, apariția lui în limba română a fost episodică, a ieșit din limbă la fel de repede precum a intrat, cauza fiind dispariția obiectului pe care îl desemna (renunțarea la tehnologia prin care se alimentau automobilele cu alcool).

În (4–6) găsim mai multe denumiri ale dispozitivelor prin care, potrivit legii, se verifică alcoolemia conducătorilor auto. Desigur, nici familia de cuvinte a acestui nou element de compunere nu a fost epuizată aici.

Iată și câteva alte exemple. Din cuvântul autonom *film* se obține elementul de compunere *filmo-*. Compusul *filmografie* (7) are sensul „biografie a unui cineast, studiou”. De la cuvântul independent *nutriție* se formează elementul de compunere *nutrițio-* cu care se denumește o nouă specializare în domeniul medicinei, *nutriționist* (8). Din cuvântul independent (compus la rândul lui) *bioritm*, prin adăugarea unui *o-* final, se obține un element semidependent, *bioritmo-*, pe care îl recunoaștem în compusul *bioritmogramă* (9). Din aceeași sferă tematică, de la cuvântul independent *bioenergie* se obține elementul de compunere semidependent *bioenergo-*, pe care îl regăsim în compusul *bioenergoterapeut* (10).

Icoană, sau neologismul *icon* (gr. *eikon* „chip, icoană”) sunt cuvinte independente, care prin adăugarea vocalei de legătură formează elementul semidependent *icono-*, combinat cu *-clast*, *-clastie*, *-clasm*, element de compunere final (a cărui formă variază după partea de vorbire) provenit din gr. *klasma* „a distruge” (11–12).

- (7) „*Filmografia* este asemenea unei oglinzi, care reflectă producția Studioului Moldova-Film în diverse genuri de film pe parcursul a câtorva decenii de activitate” (moldovafilm.md/ro)
- (8) „La finalul cursului se obține diploma de tehnician *nutriționist*” (casutanaturii.ro/blog/curs-tehnician-nutritionist/16.05.2015)
- (9) „428 accidente de muncă. Prin programe de calcul s-au evaluat *bioritmogramele*” (Prejbeanu, Berilă, Rada, 2007)
- (10) „*Bioenergoterapeutul* Tiberiu Molnar recomandă minim cinci zile de tratament de specialitate pentru a putea schimba ceva în bine la propria stare de sănătate” (puterea.ro/14.09.2013)
- (11) „*Iconoclastie*. Mă bucur că volumul *Iluziile literaturii române* n-a avut succesul pe care a mizat probabil autorul. Îl admir în continuare pe Eugen Negrici” (books.google.ro/2016)
- (12) „*Iconoclasmul* este o doctrină oficială a statului și a bisericii bizantine” (ro.wikipedia.org)

Imagine este un cuvânt independent din vocabularul de bază al limbii române. Pentru a se transforma în element de compunere, el suferă o abreviere înainte de adăugarea vocalei de legătură: *imago-*. Totuși, se mai poate recunoaște forma și semantismul cuvântului independent. Această formă este preluată indirect din lat. *imago, imaginis*, prin intermediul vocabularului internațional actual. Recunoaștem elementul de compunere în cuvinte ca: *imagologie* (13), *imagologic*.

Verbul neologic *a halucina* este, la fel, un cuvânt independent în limba română. Prin adăugarea elementului de legătură, își pierde independența, devenind element de compunere: *halucino-* recunoscut în structura cuvântului *halucinogen* (14). De la cuvântul independent *lumină* se formează elementele semidependente *lumini-* și *lumino-* pentru a se forma compusele: *luminiscent* (16), *luminiscentă* (15), *luminofor* (17).

Am ales citatul (16) din mai multe disponibile, pentru umorul involuntar al reclamei cu sintaxă abreviată. Este vorba despre o ofertă de cumpărare a unei măști de Halloween, și nu despre o fantomă plecată să cumpere jucării. În ce privește (17), nu am găsit exemple pe actualul internet, ceea ce înseamnă că termenul a dispărut din vocabularul general al limbii, odată cu dispariția tipului de televizoare care este descris. Probabil, continuă să existe în terminologia științifică, pentru a descrie alte fenomene generatoare de lumină.

- (13) „Prima dată când s-a vorbit oficial despre *imagologie* ca obiect de studiu și mai ales, prima dată când *imagologia* a primit rangul de disciplină socială de sine stătătoare, a fost în 1985” (blogspot.ro/05.2009)
- (14) „N-ai tripuri de la regenon. Eu am luat vreo 30 de pastile deodată când am mers în club. nu-ți dă niciun efect *halucinogen*” (snobrevolt.tumblr.com./30.09.2012)
- (15) „În spatele meu, la far, o *luminiscentă* creștea în tărie” (VanderMer, 2016)
- (16) „Mască fantomă *luminescentă* cu glugă cumpăra Jucariishop” (jucariishop.ro)

(17) „Partea lată (ecranul propriu-zis, care se vede din carcasa televizorului) este aco-perită pe interior cu fosfor (*luminofor*), iar acesta se luminează diferit sub impactul electronilor trimiși de tunul electronic” (jurnalul.ro/29.05.2008, ap. DCR³ 2013).

În fine, pornind de la cuvântul independent *manea* se obține elemental de compunere *manelo-*, *maneli-*. Desigur, cu ajutorul elementelor finale *-fil* „iubitor” și *-fob* „care urăște” se pot obține elemente de compunere de la toate cuvintele limbii: *psicofob*, *automobilofil* etc. Am ales citatele care urmează, creații personale, cu număr redus de atestări, pentru a evidenția caracterul ironic al selecției unor astfel de mijloace interne de îmbogățire a vocabularului, specifice stilului cultivat, spre a fi aplicate unui cuvânt care desemnează, ba chiar simbolizează lipsa de cultură. Formarea cuvintelor *manelofil* și *maneloterapie* este transparentă, *manelo-* + *-fil*, *terapie*, prima oară elementul de compunere fiind unit cu un alt element, a doua oară cu un cuvânt independent (18–19).

În schimb, în (20) găsim un procedeu mai creativ, elementul de compunere *maneli-* (cu selecția vocalei de legătură *i-*) se sudează cu finalul cuvântului *revelion*. În (21) se găsește un exemplu de ironie din spațiul internațional, cuvântul, format de la numele faimosului studio de filme, este aici sinonim cu idilizare.

(18) „Copiii lui Costel, crescuți în mediu *manelofil*, vor deveni *manelofili*, vor resimți nevoia fiziologică de a se complăce în confortul cald al prostului gust” (Cesereanu 2005)

(19) „Atât de dependent, încât nu mai reacționează decât la *maneloterapie*: și-a făcut *maneloterapie* ca să nu se arunce pe fereastră” (Gândul, 11.07.2008, p. 10)

(20) „Petrecerea dintre ani se numește *manelion* (*Manelioanele TV*)” (kamikazeonline.ro/4.01.2011, ap. zf.ro/ziarul-de-duminica/5.08.2011)

(21) „Cea mai bună soluție – spun americanii – e aceea cu care obții ce-ți propui. E o definiție a reușitei care suferă de *hollywoodizare*” (blogsport.gsp.ro/ 27.05.2008)

O altă categorie de cuvinte „la modă” este cea formată în jurul adjectivului independent *imun*. Acesta se transformă în elementul de compunere semidependent *imuno-*, cu vocala de legătură *o-*, apoi formează, împreună cu alte elemente de compunere sau cuvinte independente o întreagă familie lexicală de cuvinte noi, intrate în vocabularul general din cel medical: *imunochimie*, *imunodeficiar*, *imunodifuzie*, *imunostimulator*, *imunosupresiv*, *imunosupresor*, *imunoterapie*.

(22) „Persoanele cu *imunodepresie* fac de aproximativ două ori mai frecvent forme simptomatice de gripă față de *imunocompetenți*” (terapiamedicala.ro/4 Ianuarie 2010).

(23) „Transmiterea, prin orice mijloace, a sindromului *imunodeficiar* dobândit – SIDA – de către o persoană care știe că suferă de această boală se pedepsește cu închisoarea de la 3 la 10 ani” (legeaz.net/noul-cod-penal/.Noul Cod Penal actualizat prin: Decizia CCR nr. 603/2015/art-354).

(24) „*Imunodeficiență* primară. Tulburări ale sistemului imunitar” (advices.info/ro/26.09.2016)

(25) „Detectia anticorpilor serici anti-virusul leucozei enzootice bovine prin testul de *imunodifuzie* în gel de agar (ID)” (renar.ro/files/ 21.10.2014)

- (26) „Iaurtul este un aliment *imunostimulator* care poate combate inclusiv infecțiile și cancerul de stomac sau colon” (lataifas.ro › Boli si Tratamente Naturiste/ 7.02.2014)
 (27) „Imuran, comprimate Prospect Indicații Imuran este folosit ca antimetabolit *imunosupresiv*” (sanatate.bzi.ro › Medicamente/11.05.2014)
 (28) „Roche lansează noi teste pentru monitorizarea tratamentului *imunosupresor* la pacienții cu transplant” (businessmagazin.ro/22.07.2013)

Se pot găsi deci numeroase atestări pentru toate cuvintele din (DCR³ 2013). Cuvintele din această familie sunt într-o continuă creștere a frecvenței și tot mai multe emigrează dinspre vocabularul medical spre limbajul general. Explicația este aceea că boala secolului, SIDA se răspândește și nu a fost încă găsit un tratament eficace pentru stoparea ei, prin urmare vorbitorii sunt preocupați de problema imunității. Ea ajunge să fie tratată chiar într-o lege specială (23).

O altă problemă de interes general este transplantul, una dintre modalitățile de tratare a bolilor incurabile, și respingerea lui (27–28).

În fine, subiectul este în legătură și cu medicina naturistă și alternativă care recomandă tratamente pentru prevenirea bolilor prin creșterea rezistenței organismului (26).

Ceea ce pare să se desprindă din cele de mai sus este faptul că migrarea termenilor din vocabularul medical de specialitate spre uzajul general este provocată de răspândirea anumitor boli și de tratamentele uzuale recomandate.

9. CONCLUZII

Studiul modului în care evoluează limba este extrem de interesant, nu pentru a stabili norme care să îngrădească creativitatea cu care se produce evoluția, ci pentru a surprinde legile ei specifice.

Schimbările lingvistice sunt în legătură cu schimbările de civilizație și de mentalitate. Apar termeni noi pentru a desemna realități noi, iar utilizarea frecventă a calculatoarelor și a internetului duce la utilizarea frecventă a unor termeni, numiți cuvinte-cheie (Coteanu 1975), care se găseau cândva doar în vocabularul științific și care migrează rapid dinspre periferia vocabularului spre vocabularul de bază, utilizat zilnic.

Frecvența ocurențelor unor cuvinte compuse cu elemente de compunere duce la transformarea lor în elemente independente, ca un fel de abrevieri pentru termenii frecvent utilizați: *auto* pentru *automobil*, *bio* pentru *biologic*, *eco* pentru *ecologic*, *afro* pentru *african*, *moto* pentru *motocicletă* sau *motor*.

Limba română a fost considerată mult timp de specialiști ca una de tip derivativ, derivarea având o pondere semnificativă printre mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului ei. Dar în epoca actuală, sub influența modelelor străine, ea utilizează tot mai mult compunerea cu elemente de compunere. După modelul acesta, multe cuvinte independente ale limbii devin elemente de compunere (semidependente) prin adăugarea unei vocale de legătură, *o-* sau *i-* ori fără adăugarea vocalei de legătură, ca în cazul lui *alcool-*.

Acest fenomen se petrece în primul rând cu cuvintele care desemnează țări, națiuni, popoare, rase, continente, datorită creșterii importanței relațiilor diplomatice și deschiderii granițelor între statele grupate sau nu în uniuni. Se extinde apoi și la alte cuvinte ale limbii care la un anumit moment intră în uzajul general, cum ar fi *imun*, datorită obsesiei SIDA.

Am observat de asemenea că elementele de compunere cele mai frecvente își formează largi familii de cuvinte, mai largi decât cele obținute prin derivare. Orice cuvânt al limbii poate, prin compunere, să se unească cu cuvântul rădăcină al familiei, astfel încât familia se poate lărgi în mod nelimitat. Am discutat despre familia lui *ciber-* legată de informatizarea vieții de zi cu zi, și a lui *bio-* care reprezintă tendința de echilibrare a individului prin reîntoarcerea la natură.

Nu sunt lipsite de importanță nici creațiile personale. Transformarea în element de compunere a lui *manea* și a lui *Hollywood* reflectă atitudinea ironică a vorbitorilor instruiți. Am evidențiat în câteva locuri și unele forme greșite sau pleonasmе, fără intenția de a face cultivarea limbii, considerând că libertatea creativității și evoluției sunt mai importante decât corectitudinea, care se va autoregla în timp, utilizările eronate fiind eliminate de majoritatea vorbitorilor. Emitenții de asemenea vor renunța la ele observând că nu au efectul scontat; o reclamă ridicolă nu duce la cumpărarea produsului.

Desigur, așa cum am precizat în capitolul introductiv, ceea ce am luat în considerație ca fiind important pentru ca elementele de compunere să devină bunuri ale limbii române este principiul analizabilității lor de către vorbitori. Probabil aproape niciunul din cuvintele analizate nu este creat pe teren românesc, dar pe măsură ce ele devin frecvente, sunt înțelese de utilizatori și potențial pot deveni piese pentru noi compuse.

Este importantă continuarea studiului tendințelor actuale ale evoluției lexicului românesc, în vederea adaptării noilor metode de glosare și exemplificare cu citate la specificul noilor cuvinte care sunt adoptate după modele străine și devin bunuri ale limbii. Materialul astfel adunat poate fi utilizat pentru efectuarea unor studii de morfologia și sintaxa îmbogățirii vocabularului (adică asupra derivării și compunerii), ori pentru un studiu asupra schimbărilor mentalității colective și obiceiurilor vorbitorilor limbii.

SURSE

- Bărbuță, Elena Alina, 2015, „Vasile Lovinescu, hermeneutul scrierilor lui Ion Creangă”, *Studii și cercetări științifice. Seria Filologie*, 33, 47–52.
- Butnaru, Leo, 2016, *Îngerii și râsu-plânsu*. Editura Ideea Europeană.
- Buzatu, Gh. (coord.), 2011, *Discursuri și dezbateri parlamentare 1864–2004*. Editura Mica Valahie.
- Căliman, Călin, 2000, *Istoria filmului românesc*, București: Editura Fundației Culturale Române.
- Cesereanu, Ruxandra, 2005, *Made in Romania: subculturi urbane la sfârșit de secol XX și început de secol XXI*. București: Editura Limes.
- Foață, Șerban, 2008, *Îndreptar practic de chichiologie, Poezii*. București: Editura Vinea.
- Mihalache, Adrian, 2002, *Navi-GÂND-ind. Introducere în cibercultură*, Editura Economică.

- Mogoseanu, Aurel, 2005, „Implicații medico-legale în resuscitarea cardio-respiratorie”, în *Actualități în anestezie, terapie intensivă și medicină de urgență*. Timișoara: Editura Cosmopolitan Art.
- Prejbeanu, Ileana, I. Berilă, Cornelia Rada, 2007, „Bioritmurile circatrigintane și accidentele de muncă”, *Craiova Medicală*, 9/Nr. 1, p. 40.
- Șerban, Alex. Leo, 2016, *Litera din scrisoarea misterioasă*. Iași: Polirom.
- VanderMer, Jeff, 2016, *Acceptare. Cartea a treia din trilogia Southern Reach*. București: Editura Trei.

BIBLIOGRAFIE

- Andrei, Nicolae, 2003, *Dicționar etimologic de termeni științifici. Elemente de compunere greco-latine*, ediția a doua, revăzută și adăugită. București: Editura Oscar Print.
- Avram, Mioara (coord.), 1978, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. II, *Prefixele*. București: Editura Academiei.
- Ciobanu, Fulvia, Finuța Hasan, 1970, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, *Compunerea*. București: Editura Academiei.
- Coteanu, Ion, (coord.), 1975, *Limba română contemporană*. Vol. II: *Vocabularul*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- DCR³ (2013) = Dimitrescu, Florica (coord.), *Dicționar de cuvinte recente*. Ediția a III-a. București: Editura Logos.
- DE (1993–2009), *Dicționar Enciclopedic I–VII*. I: A–C, 1993; II: D–G, 1996; III: H–K, 2000; IV: L–N, 2001; V: O–Q, 2004; VI: R–Ș, 2006; VII: T–Z, 2009. București: Editura Enciclopedică.
- DN³ (1978), Marcu, Florin, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*. Ediția a III-a. București: Editura Academiei Române.
- DOOM² (2005), *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Dragomirescu, Adina, Alexandru Nicolae, 2011, *101 greșeli de lexic și de semantică: cuvinte și sensuri în mișcare*. București: Editura Humanitas.
- Florescu, Cristina (coord.), 2015, *Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice, (științific versus popular)*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”.
- Grevisse, Maurice, 1969, *Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui*, Neuvième édition revue. Paris: Gembloux.
- Mărânduc, Cătălina, 2009, „Consemnarea în dicționare a elementelor de compunere”, LR LVIII, 499–508.
- Mărânduc, Cătălina, 2015, „Derivarea, o modalitate de organizare a vocabularului în cuiburi lexicale” (II), LR LXIV, 368–380.
- MDA (2001), *Micul dicționar academic*, vol. I, Litera A–C. București: Editura Univers Enciclopedic.
- MDA (2002), *Micul dicționar academic*, vol. II, Litera D–H. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Meyer-Lubke, W., 1895, *Grammaire des langues romanes*. Traduction française par Auguste Doutrepoint et Georges Doutrepoint. Tome deuxième: *Morphologie*. Paris: H. Welter éditeur.

DYNAMIC OF COMPOSING ELEMENTS IN PRESENT-DAY ROMANIAN

Abstract

In this study we have started from an overview of the composition with semidependent elements problem, the confusion that can be made between the composition with composing elements and derivation, or between composing elements and suffixes or prefixes. We also showed that the number of composing elements is very high, potentially all the words of ancient languages, Greek and Latin, from which they are borrowed. The indirect etymology, i.e. the word originating in ancient languages and its meaning, is very important for understanding the meaning of the compound word.

The following chapter provides an overview of the elements of composition classification. They can be prime, final or median. They can originate in ancient languages or can be formed by using Romanian independent words. The trends observed are to transform the composing elements commonly used into standalone ones or, on the contrary, they are to turn independent words into composing elements. Fashionable composing elements form extremely large word families, compared to the word families formed by derivation. To study the tendencies in the language, what is required is the observation of trends in habits and attitudes; we described the computerization and the return to nature, which are in equilibrium. Romanian was a predominant derivative language, but it is probable that, that under the influence of English, composition as a means of enriching the Romanian vocabulary will increase and the two processes will become equal in importance.

PARTICULARITĂȚI MORFOLOGICE ALE ROMANULUI POPULAR *VARLAAM ȘI IOASAF*¹

MARIA STANCIU ISTRATE

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
maria.istrate10@gmail.com

Cuvinte-cheie: *Varlaam și Ioasaf, Udriște Năsturel, original slavon, manuscris românesc, româna veche, morfologie.*

Keywords: *Barlaam and Josaphat, Udriște Năsturel, Slavonic original, Romanian manuscript, old Romanian, morphology.*

Cercetarea de față are ca obiect analiza particularităților morfologice ale limbii romanului popular *Varlaam și Ioasaf*, tradus de Udriște Năsturel din slavonă în 1648². Materialul analizat a fost extras din cea mai veche copie a traducerii, considerată a fi și cea mai fidelă în raport cu originalul, aflată în ms. rom. 588 de la BAR din București³. Datat aproximativ 1670 (Stanciu Istrate 2013: 51), manuscrisul 588 este bilingv, conținând, pe două coloane paralele, varianta slavonă și traducerea românească.

În cercetarea de față, pentru fenomenele mai puțin obișnuite am recurs la comparația cu o altă versiune manuscrisă, aflată în ms. rom. 3339⁴, în care copistul manuscrisului, grămaticul Fota⁵, originar din Țara Românească, a intervenit în text, apropiindu-l de limba vorbită.

SUBSTANTIVUL

DECLINAREA

Substantivele de declinare a III-a *aramă, grindine, peștere, soarte* apar în forme care atestă trecerea lor la declinarea I: *aramă* (248^v), *grindină* (194^f), *peșteră*

---

¹ Lucrarea a fost elaborată în cadrul proiectului „Soluții digitale inteligente pentru cercetarea și diseminarea literaturii române vechi și premoderne”, acronim INTELLIV, cod PN-III-P4-PCE-2021-0300, finanțat de UEFISCDI, prin contractul de finanțare nr. PCE 127/2022.

² Întrucât nu se cunoaște luna exactă, anul traducerii ar putea fi, în egală măsură, 1649.

³ Manuscris editat în Stanciu Istrate 2013: 86–325. Pentru descrierea manuscrisului vezi și Ștrempel 1978: 147.

⁴ Manuscris editat în Năsturel 1904: 3–298. Pentru descrierea manuscrisului vezi și Ștrempel 1987: 92.

⁵ În volumul dedicat copiștilor, G. Ștrempel indică pentru Fota (grămaticul) doar manuscrisele 588, 2470 și 3339, fără informații suplimentare (Ștrempel 1959: 71).

(137^r, 233^r), *peștera* (192^r, 230^v etc.), *soarta* (209^v); cf. *grindine* (47^r). Inovația începe să se înregistreze pe la 1640–1650 și caracterizează, în special, textele din aria sudică (Frâncu 1997: 320–321; Frâncu 2009: 239–240).

Substantivele feminine cu radicalul în *ș, j* păstrează formele declinării a treia: *cenușe* (65^r, 257^r), *grije* (71^r, 84^r etc.), *ușe* (173^v, 285^v); cf. *grijă* (184^r). Norma literară a epocii admitea formele ambelor declinări, cele cu *ș, j* moi, păstrate din perioada de dinainte de 1640, caracterizând textele din aria sudică, în vreme ce formele inovatoare, de declinarea I, erau specifice ariei nordice (Frâncu 1997: 320).

Substantivul *pântece* își păstrează forma de declinarea a III-a: *pântecele* (50^r, 78^v etc.), *pântecelui* (199^r).

GENUL

Ținând cont de adjectivele care îl însoțesc, substantivul *slugă* apare des în forma de feminin: *bunele slugi* (186^v), *hitleana slugă* (182^r), *slugi ale lui* (119^v), *unii credincioase slugi* (177^r); cf. *atunci porunci să gătească cai și slugi aleș* (28^r); *cai și slugi aleș* (ms. rom. 2470); *cai și slugiu alease* (Năsturel 1904: 43). Forma de masculin este influențată de originalul slavon, substantivul corespunzător *слюга*, din care, de altfel, provine rom. *slugă*, fiind de genul masculin.

Substantivul de origine slavă *voievodă* apare atât cu terminația vocalică, cât și cu cea consonantică, cea din urmă având mai multe ocurențe: *voievod* (2^v, 4^r), *voievodă* (2^v), *voivodului* (44^r).

Veac apare în forma de masculin, evidențiată în pluralele: *veaci*, *veacii* prezente în expresiile: *în veaci* (240^r, 243^v etc.), *în veacii veacilor* (291^v, 295^v).

Substantivul *grumaz* apare atestat în forma de masculin plural, generală în epocă (Frâncu 1997: 321), *grumazii* (109^v).

Substantivul *genunchi* conservă forma de neutru plural: *genuchele* (145^r, 243^v, 277^r).

Substantivele *obraz*, *umăr* mențin formele de neutru plural: *obraze* (216^r), *obrazele* (131^v), *umere* (95^r), *umerele* (80^v).

Stâlp prezintă doar forma de plural masculin *stâlpi* (80^v, 259^r).

Rod nu apare decât în varianta de gen feminin: *roadă* (6^r, 276^v, 283^v).

Substantivul *eres* este înregistrat în forma originală de feminin *eresa* (168^v), ceea ce ne determină să considerăm că pluralul *eresele* (86^v) reflectă, de asemenea, genul feminin.

Pustie apare numai în forma de feminin: *pustie* (270^v, 279^v etc.), *pustiei* (278^r, 279^r), *pustiia* (279^v).

Adjectivul *viu* are la masculin, dativ forma *vielui*: *să slujim vielui și adevăratului Dumnezeu amândoi* (207^r); cf. *să slujim amândoi Dumnezeului celui viu și adevărat* (Năsturel 1904: 201).

NUMĂRUL

Substantivele masculine *berbece*, *copaci* păstrează la singular terminația etimologică: *berbeace* (222^v), *un copaci* (111^r, 122^v), *copaciul* (111^v), *copaciului* (111^r).

Pentru *copaci* am întâlnit două ocurențe de plural în *-e*: *copace* (61^v), *copacelor* (155^t).

Substantivul *an* are la plural atât forma *ani* (73^v, 267^t, 293^t etc.), cât și *ai* (29^v, 149^t, 151^v, 293^t etc.).

Opoziția dintre singular și plural se păstrează în cazul unor substantive terminate în *-iu* prin conservarea lui *-u* final: *craiu* (239^v), *ochiu* (181^v, 202^t etc.) – pl. *ochi* (270^t, 292^t etc.); *un puiu* (158^v);

Neologismul *siloghizm* apare inclus în clasa substantivelor masculine cu pluralul în *-i*: *siloghizmi* (227^t).

Substantivul *mânu* (< lat. *manus*) este înregistrat în noua formă de singular *mână*, apărută din primele decenii ale secolului al XVII-lea (Frâncu 2019: 258): *mâna* (49^t, 150^t), *mână* (137^t, 233^v etc.). Pentru plural am consemnat de cele mai multe ori forma analogică *mâini* (6^t, 80^v etc.), *mâinile* (9^v, 43^t etc.), *mâinilor* (50^t), specifică ariei sudice. Pluralul fără *i* epentetic *mâni*, care pe la 1640–1650 circula mai mult în graiurile sudice, a fost înregistrat o singură dată: *Știm că de se va strica pământeașca casa noastră a lăcuitei aceștiia, avem de la Dumnezeu casă de veac în ceriu, nefăcută de mâni* (154^t).

Femininul *cinste* apare consemnat în forma de plural *cinsti*, ca urmare a imitării modelului slavon: *aceleași cununi și cinsti nemeriră*; cf. în sl. *ПОДОБНЫХЪ ВЪНЕЦЪ И ЧЕСТИ ПОЛЪЧИША* (107^t); *luminat cinsti a deregătoriilor* (110^t); cf. în sl. *СВѢТЛЫ ЧѢТЪМИ САНОВЪ*; *toate cinstile ce se aducea dumnezeilor perite sânt*; cf. în sl. *ВЪСА ЧЕСТИ ПРИНОСИМА БОГОМЪ ПОГИБОША* (233^t). Forma de plural apare și în contextele corespunzătoare din ms. rom. 2470 (f. 138^v, 142^v) și ms. rom. 3339 (Năsturel 1904: 116, 118).

Pentru substantivul *țară* a fost înregistrată forma de plural *țerî* (254^v).

Substantivul *plată* apare consemnat cu pluralul *plate* „recompensă, răsplată”, spre deosebire de versiunea slavonă unde îi corespunde o formă de singular (*мзда*)⁶: *Ce te roagă Domnului, rogu-te, ca să iai și pre mine den ceasta viață și să mă însoțești căii aceștiia, să-ț par de plate ostenealelor tale ce ai a lua* (288^t).

Dintre substantivele feminine care denumesc nume de materii sau varietăți ale aceleiași categorii, singurul care prezintă desinența *-uri*, preluată de la neutre (Frâncu 1982: 199–212), este *carne*: *cărnuri* (217^v); cf. *ierbile* (155^t), *ierbilor* (220^v), *trebi* (218^t), *vremi* (47^t, 295^t).

Substantivele neutre au la plural fie desinența *-ure*, fie desinența mai nouă *-uri*: *ceriure* (53^t, 86^v etc.), *chipuri* (134^t, 144^t etc.), *darure* (293^t); cf. *daruri* (143^t); *duhure* (285^t, 293^t), *glasuri* (148^v, 150^t), *graiure* (17^v); cf. *graiuri* (150^t); *lucrure* (41^t, 101^v etc.), *lucrurile* (49^t); cf. *lucruri* (133^v, 134^v etc.), *lucrurile* (133^v), *lucrurilor* (133^v, 144^v), *meșterșuguri* (156^v), *piepturele* (277^t), *ținuturile* (22^v).

Substantivul *mijloc* a fost înregistrat în forma de plural *mijlocele* (106^v).

Unele substantive derivate cu sufixul *-eațe* au formă de plural și sens de singular: *bătrânețele* (15^t), *bătrânețelor* (193^v), *tinerețele* (230^t), *tinerețelor*

⁶ Cu privire la acest fenomen, vezi, pe larg, Stanciu Istrate 2023: 781–782.

(241^v), *tinereaților* (231^v). În unele situații este greu de spus dacă avem a face cu forma de plural sau de singular: *den tinereate până într-aceasta vârsta mea* (229^f–229^v), *den tinereate până la aceeași vârstă* (294^f); cf. *aceste bătrâneate* (30^f), *den ceale tinereate* (282^v). În schimb, substantivul *blândețe* apare atât la plural, cât și la singular: *blândețea* (86^v), *blândețele* (259^v). La fel stau lucrurile și cu *frumusețe*: *frumuseate* (13^f), *frumusețele* (122^v), *frumusețile* (83^f, 139^f etc.).

Forma de neutru singular a substantivului *îmbrăcământ* apare alături de cea de plural: *îmbrăcământ* (118^f, 137^f etc.), 161^v), *îmbrăcământul* (156^f); *îmbrăcăminte* (32^v, 159^f, 161^f etc.), *îmbrăcămintele* (155^v).

Substantivele cu terminația *-uă*, de tipul *văduă*, *măduo*, apar în formele: *văduvele* (74^v, 225^v), *măduhăi* (73^v).

Substantivele feminine care au la nominativ singular terminația *-ă* formează pluralul în *-i*, identic în unele cazuri cu situația din româna contemporană: *fieri* (281^f), *fierile* (281^f), *laturi* (123^v, 124^v etc.), *munci* (245^v, 266^v), *muncile* (266^v), *năpăști* (114^v, 117^f, 259^v), *porunci* (227^f), *poruncile* (166^f), *rugi* (270^v), *slugi* (15^f, 279^v etc.), *patimile* (287^f), *scripturile* (226^f); cf. *gadinele* (281^f), *lacrăme* (243^v, 287^v), *patime* (10^v, 28^v, 287^v etc.), *patimele* (50^v, 64^f etc.), *năvăliturile* (280^f), *smintealele* (86^f).

Femininele cu desinența de nominativ singular *-e* fac pluralul în *-i*: *bețiile* (86^f), *pricile* (86^f), *uciderile* (86^f).

Desinența *-uri* este păstrată sau înlocuită de *-e* în forma de plural a unor substantive neutre: *jurământurile* (89^v), *mormânturi* (62^v, 66^f etc.); *obiceaie* (24^v), *obiceaiele* (231^v).

Unele substantivele neutre monosilabice au la plural desinența *-e*: *oase* (40^f, 295^f), *seamne* (254^f), *seamnele* (246^f).

Neutrele cu radicalul în *-r* au la plural desinența *-ă*: *hotară* (26^f), *hotarăle* (268^f), *izvoară* (134^f, 264^f), *izvoarăle* (149^f, 173^f etc.), *izvoarălor* (121^v), *săboară* (169^v); cf. *hotarele* (294^v), *hotarile* (217^f).

Alternanța vocalică *a – ă* nu s-a produs în formele de plural ale substantivelor *gadină*, *pasăre*: *gadinilor* (46^v, 36^v), *pasări* (78^f, 190^f) *pasărilor* (36^f, 78^f etc.), *pasărilor* (36^v, 37^v etc.).

CAZUL

Substantivele feminine terminate în *-ă* sau *-e* prezintă la genitiv-dativ forme contrase ale grupului alcătuit din desinență + articol hotărât (*-eei > ei*, *-iei > -ii*): *credinței* (210^f), *crucei* (259^f), *făpturei* (47^v), *feaței* (21^f), *legii* (211^v), *lumii* (209^v), *luminei* (37^f, 134^f), *măsurei* (93^v), *negurii* (130^f), *sabiei* (10^v), *slavei* (36^f), *pasării* (20^f); cf. *țerâi* (268^f).

Substantivele cu terminație *-ie* la nominativ-acuzativ singular au la genitiv-dativ terminația *-iei*: *corabiei* (20^f), *domniei* (195^f), *Evangeliei* (17^v), *filosofiei* (131^f), *împărăției* (18^f), *mânii* (75^f), *trufiei* (103^v).

Substantivele feminine terminate în *-că* formează genitiv-dativul fie prin adăugarea articolului enclitic specific acestor cazuri direct la forma de nominativ singular: *Maicăi* (168^f), fie, potrivit normei, la forma de plural: *poruncii* (140^f, 155^v), *matcei* (84^f, 89^f).

Genitivul și dativul apar uneori exprimate prin construcții cu prepoziția *a*, urmată, adesea, de adjectivul nehotărât *tot*: *aceastea sânt lucruri a multa turbare* (249^f); *arăță-se ucenicilor lui, dându-le pace, și cu dânșii a tot neamul omenesc* (53^f), *lucruri a mâini omenesci* (248^f); *naintea a tot omul* (30^f), *nește începături a tot rrăul* (257^f), *pacoste face a tot nărodul* (274^v), *porunci a tot carele va vrea* (259^f); *Purtătoriului de grije a toate* (250^f), *cei preaînțelepți, a toată lumea vânători* (253^v), *unul-făcătoriul a toate* (255^v), *începături a tot rrăul* (257^f).

Vocativul masculin etimologic sau analogic în *-e* apare în paralel cu cel în *-(u)le*: *Doamne* (238^v, 253^v etc.), *Hristoase* (296^f), *Ioasafe* (285^v), *împărate* (255^v, 257^v etc.), *Nahore* (228^v), *nebune* (252^v), *ome* (78^f, 79^f, 114^f etc.), *orbe* (252^v), *unul-putearnice* (238^v), *Atotțiitoriule* (238^v), *Dumnezeule* (182^f, 183^f etc.), *hitleanule* (253^f), *iadule* (68^v), *omule* (65^f), *neînțelegătoriule* (253^f), (246^v), *unchiașule* (233^v).

Desinența *-(u)le* apare și la formele substantivate de participiu, însă numărul atestărilor cu desinența etimologică pare să fie mai mare: *iubitule* (288^v), *întunecatule* (247^f); *iubite* (283^f, 289^f), *nechipzuite* (39^f), *prefericite* (151^v), *preaiubite* (27^f).

Unele substantive feminine sau nume proprii masculine terminate în *-a* au la vocativ terminația *-o*: *pustiio* (295^v), *Tevdo* (249^v, 252^v); cf. *O, nebuniia mare!* (219^f), *o, muiare!* (241^f, 241^v etc.).

La plural, se înregistrează vocativul în *-lor*: *fraților* (67^v), *înșelătorilor* (22^v), *prelăstitorilor* (22^v).

De foarte multe ori, formele de vocativ sunt precedate de interjecția *o*: *O, adâncătura înțelepciunei și a înțelegerii lu Dumnezeu* (150^f), *o, ome* (114^f), *o, muiare* (141^v), *o, priiatene* (114^v).

ARTICOLUL

Articolul hotărât masculin este notat de cele mai multe ori: *coconul* (29^f), *graiul* (34^f), *mărgăritariul* (36^v), *omul* (30^f), *pomul* (44^v). Există însă și situații în care articolul enclitic lipsește: *Pustilnic, îndelungată având vorba cu împărat, împreună cu frații preste carii era mai mare, fură dați muncilor* (188^f). Absența acestui articol a mai fost consemnată și în exemplele: *domnu mieu* (53^v, 185^v), *domnu său* (261^f, 287^f), *stăpănu mieu* (208^f). În aceste situații, valoarea lui *-l* este preluată de vocala de legătură *-u*.

Articolul enclitic lipsește, de asemenea, la substantivele care exprimă grade de rudenie, urmate de adjective posesive, situații în care absența sa este o marcă a „genului personal”: *fiiu-mieu* (235^f), *fiiu-său* (203^f), *maică-mea* (291^v), *mumă-mea*

(291^f), *mumă-sa* (206^f), *tată-său* (193^f, 202^f), *tătăine-mieu* (240^v), *tătăine-său* (205^v).

La numele proprii masculine marca de genitiv-dativ apare cel mai frecvent în forma *lu*: *a lu Dumnezeu iubire de oameni* (178^f), *lu Avraam* (48^v), *lu Dumnezeu* (293^f), *lu Hristos* (293^f), *lu Ioasaf* (292^v), *lu Varlaam* (291^v); cf. *lui Dumnezeu* (82^f, 272^v), *ale lui Hristos* (168^v).

Articolul posesiv genitival are forme variabile după număr și gen: *dumnezei ai voștri* (200^v), *fecior al luminei* (170^f), *moștneani ai Ierusalimului celui de Sus* (191^v), *războiul al măiestriei potrivnicului* (170^v), *toate ale tinereților deșarte* (231^v), *vihorul al valurilor* (169^v); cf. *aceaste închinăciuni toate a mulților dumnezei* (224^f), *oroșani răi a aceii țeri* (94^f).

Articolul adjectival de genul feminin are la cazurile genitiv și dativ forma etimologică *ceii*: *legăturii ceii noauă* (167^f), *nădejdi ceii ascunse* (38^f), *slugii tale ceii plăcute* (291^v).

ADJECTIVUL

Adjectivul *gol* are la masculin plural forma *goli* (109^f, 209^f).

Nou este înregistrat cu variantele de feminin/neutru plural *noauo*, *noauă*: *munci noauo* (1^v), *ceriuri noauă* (69^f); cf. *veaci noi* (194^f);

Gradul superlativ absolut al adjectivelor (și al adverbelor) este exprimat cu *prea*, *foarte* sau *mult*: *prea împodobită* (4^v), *prea neînțelegătorilor* (13^f), *Și-i părea că va fi un lucru sfătuit prea bine* (186^f); *flori foarte bine mirositoare* (243^v), *foarte mândre și înțelepte* (239^v), *mâniase foarte iute* (227^f), *foarte rău-i răni* (231^f); *se-au lipit lângă unul den cei oroșani răi a aceii țeri mult păcătoasă* (94^f). Uneori, *foarte* apare postpus față de adjectiv, ori dislocat (Stanciu Istrate 2011: 86–94): *era scârbit foarte și trist* (213^v), *Cura și nește limpizi și luminoase foarte ape* (244^f); *foarte era supus dulceților trupești* (231^v).

De multe ori, *foarte* apare în absența unui adjectiv sau adverb, urmând modelul slavon în care îi corespunde adverbul *сѣло* (Stanciu Istrate 2023: 782–783): *aprinzând cuptoriul trupului foarte cu văpaie* (238^f); cf. în sl. *въ*жигла печь теле*нсю сѣло пламене**; *întru care lucru foarte siliia a se asemăna lu Dumnezeu* (262^f); cf. în sl. *въ не* же сѣло поноу*дашеса оупо*битиса Бгѣ*; *se bucură foarte* (230^v), cf. în sl. *въ*радovasа сѣло*. Uneori, *foarte* apare neimpus de sl. *сѣло*: *că văzuiu (zice) pre păgâmul suindu-se foarte și înălțându-se ca chedri<i> Livanului* (253^v); cf. în sl. *видѣх во (рѣч) нечестиваго превъ*носашаса и высашаса како кедръ ливанскыа*.

O serie de adjective compuse au pe prima poziție adverbul *prea*, exprimând superlativul absolut al termenului pe care îl precedă: *preacinstitul* (281^v), *preacuratele* (289^f), *preafrumoase* (279^v), *preaînțelepți* (253^v).

PRONUMELE

PRONUMELE PERSONAL

Formele cu *î* proteic se înregistrează rar: *ûi* (254^f), *îl* (257^v). Mai frecvente sunt cele fără *î*, în poziție enclitică: *botezându-i* (88^f), *cu deplină uriciune-i urâiu* (85^f), *duru-l în suflet* (3^f), *duse-l* (17^v), *vindeca-l-voiu* (17^f), sau izolate: *împăratul i îndemna cătră dăruire* (13^v), *Varlaam i îndireptează cătră priimirea botezului și i mărturiseaște lui (...)* (76^f), *pre ceia ce sânt de dâșii lucrați și zidiți i socotesc a fi ziditorii lor* (80^f), *nici de răotăți i vor mântui* (81^f).

Pronumele personal *îns* este înregistrat în paralel cu pronumele *dânsul* și *el*: *într-însa* (259^f), *într-însele* (256^v), *într-însul* (266^v), *întru însul* (255^f), *într-înșii* (295^f), *prentre-însul* (44^v); *dânsul* (41^v), *dânsa* (44^v), *dânsele* (45^v); *el* (94^f, 118^f, 257^v etc.).

Formele *loruș*, *luiuș*, *mineș*, rezultate din întărirea formelor accentuate ale pronumelor personale în dativ sau acuzativ cu pronumele reflexiv *-și* (Frâncu 2019: 55), au valoare de pronume de întărire: *și le-au păstrat loruș slugile păcatelor* (178^v), *Sau altora cum va ajuta carele luiuș n-au potut ajuta?* (221^f), *nici însum de mineș mă făcuiu* (147^f).

Pronumele de întărire apare în forme variabile de gen, număr și persoană: *el însuși* (67^v), *eu însum voiu izbândi* (213^v), *însuș adevărul* (251^v), *însuș bunul Dumnezeu* (211^f), *însuși dară întăreaște-mă* (202^v), *însuși ți-o ai tocmit* (197^f), *trupulu-ț va fi închis însuș* (83^f), *înșiș văzătorii* (59^v), *înșivă știți* (271^f), *voi înșivă* (65^v), *nici însum de mineș mă făcuiu* (147^f).

Adjectivul *singur* apare folosit frecvent în locul pronumelui de întărire, ca urmare a calchierii la nivel semantic a sl. *самъ* „ispe; solus, unus” (Miklosich 1862–1865, s.v. *самъ*): *în singură fiirea lor* (10^v); cf. în sl. *въ самомъ бытїи ихъ*; și mai vărtos *singur împăratul i îndemna cătră dăruire* (13^v); cf. în sl. *и паче^ж самъ црь поощаше ихъ на любочестїе*; *învrednici-te-veri a fi și tu singur lumină* (37^f); cf. în sl. *сподѣишиса быти и самъ свѣ^тм*; *singur Domnul nostru, Isus Hristos, încredințatu-le-au* (66^f); cf. în sl. *самъ Гдѣ нашъ Ісѣ Хсѣ оувѣри*.

PRONUMELE REFLEXIV

Pentru dativ au fost înregistrate doar forme neaccentuate, fără *î* protetic: *bătea-și pieptul* (238^v), *făcându-și* (257^f), *făcutu-și-o-au* (249^v), *harnici de-a-ș ajuta șie și de a se păzi* (80^f), *luându-și-i* (259^v), *omori-ș toate pohtele* (284^v), *priimindu-și-le* (127^v).

La acuzativ, cea mai frecventă formă este *se*, cu *e* neelidat: *se-au făcut* (65^v), *se-au pus* (21^f), *se-au sculat* (67^v); forma *s-* a fost înregistrată o singură dată: *s-au dat* (2^v).

Formele accentuate ale pronumelui reflexiv *șie* pentru dativ și, respectiv, *sine*, *sineș* pentru acuzativ apar de multe ori în locul pronumelui personal: *amu*

isprăvite le avea **șie** (261^v), bogăția facerii de bine era adunându-o **șie** mai vârtos decât aurul (262^t), răstignind lumea **șie** și **pre sine** lumii (294^t), Stăpânul **șie** priimindu-și-le (127^{t-v}), și-i chemă **șie** năroade alese (48^v), având **întru sine** curățirea a toate păcatele (55^v), a viața de tot grea se da **pre sine** (102^t), cari cărți avea scrise **în sine** munci și jungheri fără dereptate asupra creștinilor (1^v-2^t), va lua **cu sine** (87^v), acestea **de sineș** toate zac supuse supt schimbare (148^t), să se fie făcut **de sineș** (166^v), singuri **de sine** fugiia (277^v).

Cliticul reflexiv *se* a fost înregistrat în câteva construcții neobișnuite, care nu pot fi puse pe seama originalului slavon (Stanciu Istrate 2023: 783–784). Astfel, *se* precedă și succedă deopotrivă forma de gerunziu a verbului *a* (*se*) naște: *Așa se născându-se împăratul cu apă și cu Duh* (268^t); cf. în sl. тако породисѧ (...). Același verb a fost înregistrat fără „reflexivizarea” nominalului-CD (Pană Dindelegan 2016: 443): *ce au prorocit cetitorii de steale când născuse el* (26^t); cf. în sl. (...) егда родисѧ ѿ. În două construcții, *se* apare dislocat: *Că suindu-se la ceriure, de unde se era pogorât, pre noi acolo ne-au rădicat* (266^v); cf. în sl. ѿ нудѧ* вѣ сѣше; *Unde se era înmulțită păgânătatea, acolo mai cu asupra se înmulți darul* (267^t); cf. în sl. иде* вѣше оумножилосѧ. Inovațiile nu au fost reținute în versiunea din ms. rom. 3339, stilizată de gramăticul Fota: *că suindu-se la cer de unde se și pogorâse, acolo au rădicat și pre noi* (Năsturel 1904: 265); *Unde era înmulțindu-se păgânătatea, acolo se înmulțește darul mai mult* (Năsturel 1904: 266). Cele două construcții acoperă forme de tipul: *era pogorātu-se, era înmulțitu-se*. O construcție asemănătoare apare în secolul al XVI-lea în *Tetraevanghelul* lui Coresi: *Și iață doi dentr-înși era ducându-se într-aceia zi într-o raș de departe* (CT, 178^t).

Conform modelului slavon, *se* apare uneori notat după verb: *născu-i-se un cocon preafrumos* (13^t), *născu-i-se un cocon* (236^v); cf. sl. родисѧ. Consemnăm și situația în care în locul lui *se* apare pronumele reflexiv în dativ -ș: *Mai bine au vrut fi să nu-ș fii născut, nici să fii ieșit în lume* (201^v); cf. în sl: ѿшше было бы аще бы неродисѧ.

PRONUMELE ȘI ADJECTIVUL POSESIV

La pers. I sg. a fost înregistrată numai forma *mieu* (151^v, 157^t etc.).

Textul reflectă tendința epocii de înlocuire la persoana a treia a pronumelor și adjectivelor posesive descendente din lat. *suus*, cu cele descendente din lat. *illorum* (Frâncu 1997: 330). Astfel, numărul exemplelor în care pluralitatea posesorilor este exprimată prin formele proprii ale adjectivului posesiv este mai mic decât acela al ocurențelor pronumelui personal *lor*, folosit cu același rol: *bătea-ș piepturele sale și plângea de primejdiile ce-i cuprinsease* (277^t); *aruncați vor fi carii cu faptele sale ș-au tocmīt loruș aceastea lăcuite* (125^t); *preste tot pământul ieși glasul lor și în marginile lumii graiurile lor* (253^t), *de a lor bună voie se înstriinară* (71^v), *lăcuita lor* (289^t), *măturând a lor aducere aminte* (101^t), *obrazele lor* (46^t), *pohtele lor ceale reale* (46^t).

Pentru exprimarea unui singur posesor sunt folosite fie formele proprii ale pronumelui posesiv, provenit din lat. *suus*, fie formele descendente din lat. *illui*, *illaei*: *fiiu său* (236^f), *fiiului său* (201^v), *pre stăpânu său chemând* (175^v), *sufletul său* (240^f); *arma sa* (213^v), *piialea sa* (252^v); *cărțile sale* (252^f); *al lui suflet* (288^v), *al lui greu și drăcesc traiu mai vârtos ai iubit* (4^v), *al lui iaste a se naște* (82^v), *vitejiia firei lui* (231^v), *limbii lui* (288^v), *sufletul lui* (293^v); *a ei nestătătoare cursură* (8^f), *pohta ei* (11^f), *venirea ei neștiută iaste* (30^v).

PRONUMELE ȘI ADJECTIVUL DEMONSTRATIV

Au fost consemnate formele etimologice de genitiv-dativ feminin: *aceștii vieț* (19^v), *făptura frumuseții aceștia* (47^v), *răpaosul vieții aceștia* (20^f), *aceștii vârste* (30^f), *podoabele ceștii lumi* (32^f), *a aceii puținea miire* (111^v), *tocmealele aceii cetății* (118^f), *al aceii închisori* (119^f), *ai vieții aceia* (138^f), *al legăturii ceii noauă* (167^f), *împărăției ceii de sus* (247^f).

Pronumele și adjectivul demonstrativ de diferențiere apare în formele: *alalt* (260^v), *alaltă* (141^f, 158^v etc.), *alalte* (86^v, 135^f etc.), *celalalt* (99^f, 282^v).

PRONUMELE ȘI ADJECTIVUL RELATIV-INTEROGATIV

Pronumele relativ *ce* apare foarte des întrebuințat, indiferent de caracterul animat sau inanimat al numelui pe care îl înlocuiește: *răul ce au priimit aice binele* (62^v), *alții ce apoi iarăș au murit* (67^f), *chipul învierii ceii adevărate, ce va să fie* (67^v).

Pronumele relativ *care* apare atât în forme variabile de număr și gen, cât și în forma invariabilă: *carele* (2^v, 9^v etc.), *careia* (12^v, 21^v etc.), *cari* (72^f), *carii* (22^v, 48^v etc.); cf. *care leage* (49^f), *tot omul care ară vrea să o vază* (54^{f-v}), *ne va spune bunătățile acealea, care au slavă* (57^v).

Pronumele relativ compus *cel ce* are numeroase ocurențe: *cel ce* (59^v), *cela ce* (71^v, 77^f etc.), *cei ce* (110^f, 214^f etc.) *ceia ce* (74^v), *celora ce* (76^f).

PRONUMELE ȘI ADJECTIVELE NEHOTĂRÂTE

Genitiv-dativul adjectivului nehotărât *toată* este exprimat analitic, cu ajutorul prepoziției *a*: *prietniciia a toată vreama* (26^f), *naintea a toată lumea* (63^v), *în vază a toată pelița* (73^v), *Întâi-născutul a toată făptura* (81^v),

Accidental, am înregistrat și exprimarea analitică a genitivului lui *toți*, cu ajutorul prepoziției *a*: *denaintea a toți* (227^f).

Textul prezintă unele exemple în care substantivele notate după *toate* apar fără articol. Fenomenul caracterizează variantele literare nordice din perioada 1640–1780, nefiind însă exclus din textele muntenești de la începutul perioadei, spre sfârșitul acesteia substantivele aflate în această poziție primind articol în

variante literară muntenescă (Frâncu 2019: 287) : *Spăla-voiu în toate nopți patul meu* (96^f), *făcătorilor a toate pohte spurcate* (196^f); cf. *tăindu-ș toate lucrurile pohtelor reale* (100^v), *toate zilele săptămânii* (102^f), *de toate pământestele și omenestele nu grijesc* (104^f), *plină fiind de toate răotățile* (112^f), *de toate părțile* (115^f).

Toți oscilează la genitiv-dativ între două forme sintetice: *tuturor* și *tuturora*, cea dintâi fiind însă mai des întâlnită: *sângele vostru, al tuturor* (273^v), *nădeajdea tuturor marginilor pământului* (269^f), *Și era în gurile tuturor* (262^v), *mare bucurie făcu și praznic tuturor oamenilor* (265^v), *tuturor trebuitorilor (adecă celora ce le trebuia), da-le den dăstul* (262^v); cf. *Isus Hristos, Domnul tuturora* (9^f), *moartea ia tuturora podoabele și frumusețile ceștii lumi* (25^f), *toate sânt cu puteare ție, stăpânului al tuturora* (270^f), *mărturisind tuturora credința* (273^v).

Genitiv-dativul adjectivului nehotărât *unul* este exprimat atât analitic, cu ajutorul prepoziției *a*, cât și sintetic, prin forme flexionare, precedate de aceeași prepoziție: *o fată a unu om foarte mare* (141^f), *obrazele a unor oameni* (46^v), *pilda a unui fecior* (94^f), *întruparea a Unui-născutului* (178^f), *viița a unuia dentr-înșii* (106^v).

Pronumele nehotărât *fieșcare* prezintă forme variabile după număr și gen: *iaste vreamea vieții a fieșcărui* (112^f), *fieșcarea-ș are hotarul și seama ei ce i se cuvine, dumnezeirea să zic, și omenirea, însă stat unul împreunat* (165^f), *fieșcarele dentr-înșii se întoarce la casa lui* (104^v), *de-ș vor da fieșcării seama de cealea ce au lucrat* (208^v).

Cu sensul de „fiecare” mai apar folosite *cineș, fieșcine*: *cineș pre câtă vreaire are, pre atâta se face* (133^v), *fieșcine are-ș voia volniciei lui* (132^f), *să plătească fieșcui după faptele lui* (60^f).

Pronumele *neștine* „cineva” apare, de obicei, doar în această formă (254^v, 285^f etc.). O singură dată l-am găsit în forma compusă *alt neștine* (249^v).

Nescare a fost înregistrat doar cu funcție adjectivală, în forma de plural *nescari* (64^f, 92^v etc.).

Cu sensul „puțin, nițel” apare destul de frecvent folosit *neșchițel* (115^v, 150^f etc.), *neșchițelul* (150^f), *neșchițeale* (284^f).

NUMERALUL

NUMERALUL CARDINAL

Întuneric este folosit și cu sensul de „zece mii, mulțime, număr foarte mare”, calchiat după sl. тѣма: *întunearce de morți* (191^f, 197^f); cf. în sl. тѣмамы съморѣтѣй; *Și-i vor sta înaintea cu cutremur mii de mii și întunearce de întunearce de angheli și de arhangheli* (208^v); cf. în sl. и прѣстнѣ съ трепето прѣ ни тѣсаца тѣсацами и тѣми тѣмамы агѣлѣ и архангѣлѣ.

NUMERALUL ORDINAL

Numeralul ordinal prezintă forme în *-lea* și în *-le*: *al treilea și la al șaselea și la al nouălea și la al unsprăzecelea ceas* (230^f); cf. *al triile* (12^v), *al patrule* (16^v), *al cincile* (24^f), *al șasele* (32^v).

Numeralele *întâi*, *întâiaș* precedă substantivul, acordându-se cu acesta: *fu pârvac morților, ce se zice întâiu* născut *dentru morți* (67^f), *omul cel întâiu zidit* (44^v, 264^v), *întâiul* voivod *al puterii meale* (4^f), *la întâia* năvală (280^f), *de întâiaș dată* (67^v).

VERBUL

CONJUGĂRILE

Variația dintre conjugarea I (*adevăra*) și conjugarea a IV-a (*adeveri*) se reflectă în formele alternante de participiu *adevărita* (151^f), *adevărită* (161^v), *adevăritei* (96^v); *adeverit* (163^v), *adeverita* (163^f), *adeveritul* (170^f). Formele *gătarea* (124^f, 162^v), *se gătise* (272^v), *au gătit* (206^f), *e gătit* (255^f), *gătindu-l* (162^v) demonstrează, de asemenea, alternanța dintre *găta și găti*. Aceeași oscilație se constată între *curăța și curăți*: *cela ce-ț curățez fărălegile tale* (84^v), *să-ț curățezi den suflet tot cugetul pohtelor* (171^f); cf. *le-ai curățit de spurcăciune* (228^f), *să le curățești* (127^f), *întâiu-ț curățeaște sufletul de toate chinurile* (175^f).

Tendința de trecere a verbelor de conjugarea a III-a la conjugarea I se observă în alternanța între *învia și învia*: *învis* (52^v, 67^f etc), *au învis* (225^f); cf. *a învia* (51^f), *învia* (60^f, 65^f etc.), *înviai-ai* (182^v), *învia-vor* (61^f).

Verbele *amări, ocări, pâri* apar în forme care reflectă îmbogățirea variantelor cu *-î* ale conjugării a IV-a: *se amări* (251^v), *amări-se* (251^v), *amărât* (6^v), *a ocări* (102^v) *să-l fie omorât* (220^v), *vă voi omori* (187^v), *se ocărăia* (103^f), *pârără* (17^v).

Verbul de conjugarea a III-a *cure* apare în forme care dovedesc trecerea sa la conjugarea I: *cură* (8^v, 133^f) *cură-va* (63^f).

MODURILE ȘI TIMPURILE

La indicativ prezent, verbul *a vrea* are forme omonime cu cele de auxiliar al viitorului: *toate câte veț să facă voauă oamenii, faceți și voi lor așijderea* (91^f), *veț să umblaț* (125^f); *veț sărăci* (127^f), *veț face* (103^f).

Verbul *a păți* prezintă la indicativ prezent forme fără sufixul *-esc*: *multe chinuri pate* (116^v), *încă de nu voi zice că și pagubă de multe ori pat* (142^v).

Imperfectul indicativului

La pers. 1 sg. verbele au desinența analogică *-m*: *împinșu în laturi de-adinsul ce aveam* (123^v), *când eram eu încă tânăr cu crescutul* (6^f) *perit eram* (269^v),

de pururea-m **puneam** sufletul meu pântru tine (114^f), frica cu carea mă **temeam** pântru tine venitu-mi-au asupră (193^v).

La persoana a III-a plural au fost consemnate doar forme etimologice, fără -u analogic: *carii nimic nu **gâlceviia**, nici arătând ceva sau **grăiia** lucru necuviios sau spăimos* (187^f).

Verbele de conjugarea a IV-a au la imperfect terminația -iia (-îia), păstrând vocala caracteristică -i(î), „nefiind încă atrase de cele de conjugarea a II-a și a III-a” (Densusianu 1938: 215): *gâlceviia* (187^f), *grăiiai* (160^f), *izvorâia* (270^f), *se întăriia* (272^f), *se mărturisiia* (274^f), *se ocărâia* (103^f), *pohtiia* (277^f), *vârâia* (261^v).

Verbul *a da* apare în forma etimologică, fără reduplicare analogică, creată sub influența perfectului simplu (Frâncu 2019: 104–105): *eu nu-mi **dam** răpaos* (204^f), *iară **Tevda** răspunsuri ca aceastea **da** împăratului* (234^f).

Imperfectul perifrastic, alcătuit din *a fi* la imperfect + verb la gerunziu (Densusianu 1938: 215), are numeroase atestări: *Iară împăratul **era iubind** pre acesta foarte* (3^f), ***era având** războiu împotriva domniilor și a biruințelor* (12^v), *de atunce **era trăind** întru dureri și în mahnire și **era având grije** neîncetată* (31^f), ***era știund** împăratul aceasta, cum topirea trupurilor lor, de truda postului și de sudorile ostenealelor se-au așa nemoștit* (38^f).

Perfectul simplu

Potrivit normei epocii, cele mai multe verbe au la persoana I singular forme tari de perfect simplu (Frâncu 1997: 338): *împinșu* (123^v), *puș* (124^f), *scriș* (295^f), *spuș* (53^v), *ziș* (189^f), *zișu-ț* (79^v).

Verbul *a înțelege* prezintă numai forme slabe de perfect: *înțeleguiu* (7^f, 122^f), *înțelegu* (38^v, 240^v etc.), *înțelegură* (216^f, 223^f);

Verbul *a zice* are la persoana a doua plural formă tare de perfect: *ziset* (189^f).

Verbul *a face* apare în forme care confirmă tendința de regularizare și de transformare a formelor tari de perfect în forme slabe (Frâncu 1997: 338): *făcuiu* (147^f), *făcuș* (193^v), *făcu* (259^v), *făcură* (80^f, 205^v). Accidental, au fost înregistrate formele hibride *feapse*, *feapsem*, apărute sub influența vechiului participiu *fapt* și a perfectelor cu -se (Frâncu 2019: 107): *Și veastea minunatei vieții lor, pren marginile a toată lumea **feapse** a ieși* (106^v); *sântem nește robi netreabnici, pântru că **feapsem** ce eram datori a face* (103^f).

Verbele *a avea* și *a fi* apar consemnate cu formele etimologice, așa cum se întâmplă și în alte texte din această perioadă: *avură* (71^f, 107^v etc.), *fu* (128^v, 144^f etc.), *fură* (188^f, 195^f etc.); cf. *fuseș* (38^f, 228^f, 248^f etc.).

A vrea apare înregistrat atât cu forme tari de perfect: *vru* (144^f), *vrură* (75^f, 131^f), cât și cu forme sigmatice: *vruseș* (180^f), *vruseși-l* (193^v).

La persoana I pl. am înregistrat numai forme etimologice, fără particula analogică -ră-: *auzim* (276^v), *văzum* (263^v).

Perfectul compus

Potrivit normei epocii, forma de pers. a III-a pl. a verbului auxiliar din structura perfectului compus este identică cu cea de singular: *pre om cu mâinile lui l-au lucrat și cu nemurire l-au cinstit și împărat a câte sânt pre pământ pusu-l-au* (9^f), *cela ce ne-au zidit și ne-au făcut, cu ochi iubitori de oameni* (9^v). De multe ori, auxiliarul apare postpus participiului: *câștigatu-ș-au* (79^f), *datu-ne-au* (9^v), *poruncit-au* (88^f), *propoveditu-o-au* (92^v).

Verbul *a învia* are la perfectul compus pers. III sg. forma *au învis* (225^f).

A înțelege prezintă forma de perfect *au înțelegut* (79^f).

Cu valoare de perfect compus au mai fost înregistrate construcții perifrastice (Densusianu 1938: 223), alcătuite din:

– perfectul compus al verbului *a fi* + verb la gerunziu: *de acea împuțită hrană a porcilor nu ș-au fost putând sătura pântecele* (94^f), *alții întru întristare și în jale au fost umblând pântru reale și scârnave faptele lor* (47^f), *se-au fost lăudând că au păzit toate câte sânt scrise în lege* (128^v);

– perfectul simplu al verbului *a fi* + verb la participiu: *Iară el, deaca auzi aceastea, fu îngrijat, că era bogat foarte* (128^v), *Și deaca fu spus împăratului de venirea lui, băgară-l de întră înlăuntru, fiind în mână un toiag de salce și înfășurat cu o piiale de oaie* (233^v); *Dici fu spusă împăratului boala fiu-său* (245^f).

Mai-mult-ca-perfectul

Verbele aflate la pers. I sg. prezintă forme sintetice cu *-m* analogic: *căzusem* (9^v), *poruncisem* (79^v), *spusem* (86^v), *zisem* (51^v, 214^f).

Mai mult ca perfectul analitic apare în mai multe variante, alcătuite din:

– *a fi* la perfectul compus + participiu: *fără dreptate i-am fost gonit* (19^v), *se-au fost dus într-o țeară departe* (94^f), *într-acea țeară fiind foamete, fost-au mers de se-au lipit lângă unul den cei oroșani răi a aceii țeri* (94^f), *Iară el l-au fost trimes la satul lui să-i pască porcii* (94^f), *o au fost luat la umere* (95^f), *târziu oarecând ș-au fost venit în simțirea lui* (94^f);

– *a fi* la imperfect + participiu: *și iarăș se ocărâia pre sine, unde nu era desăvârșit totdeuna întru ajunare* (103^v), *galbeni mulțime fără număr, atâtea cât niciodată nu era mai văzut tânărul* (144^f), *i se era mârșevită toată vlaga trupului și piialea i negrise de arsura soarelui* (157^f), *darul ce-i era sălășuitu-se în suflet* (188^v).

– *a fi* la mai-mult-ca-perfectul + participiul verbului de conjugat: *cu urechile inimii nu le fusese auzit* (266^f), *carele-ș fusease luat aveare de la tată-său* (94^f), *hiltleanele duhuri, ce fusease lăcuit pre într-acealea capiști* (267^v), *un bogat ce-l fusease întrebat* (128^v); *fusease-i spus de logodna aceea* (141^v).

Viitorul este construit doar cu auxiliarul *a vrea*.

La persoana a II-a sg. nu au fost înregistrate decât forme cu *veri*: *ce veri tu dobândi* (4^v), *veri întreba* (5^f), *mărturisi-veri* (8^f), *veri avea* (22^f), *veri spune* (26^f), *iară deaca și după chemare nu veri vrea sau veri zăbovi, cu direaptă judecată a lu Dumnezeu lepădat veri fi* (77^v), în vreme ce la persoanele I și a II-a pl. au fost

notate forme cu *vom*, *vream* și, respectiv, *veți*: **vom face** (76^v), **vom apuca** (87^f), **ne vom curăți** (92^v), **de tot ne vream lepăda** (9^f); **veț dobândi** (188^f), **veț face** (103^f), **veț sosi** (124^v). Pentru persoana a III-a singular a fost înregistrată forma de auxiliar *vrea*: *putea-vrea zice cineva* (295^f), *și de altceva mai mare de vrea fi (...)* (9^f), *deaca vrea arăta neștine vreun lucru de bărbăție* (254^v).

Uneori, viitorul apare exprimat cu ajutorul verbului *a vrea* + conjunctivul verbului de conjugat: *scriptură celor lucruri ce vrea să fie* (49^f), *spuind toț spăseniia ce vrea să fie* (55^f), *depărtată cale veț să umblaț* (124^v).

De foarte multe ori, auxiliarul de viitor apare postpus: *muri-le-voiu* (197^v), *dălunga-mă-voiu* (197^v), *sluji-voiu* (197^v).

Conjunctiv prezent

Verbele de conjugarea a II-a, a III-a și a IV-a, cu radicalul terminat în *d*, *t*, și *n* prezintă forme iotacizate: *să se aprinză* (201^f), *să se deșchiză* (195^v), *să-i puie înainte* (236^v), *să o puie* (262^f), *să scoață* (265^v), *să prinză* (221^v), *să vază* (289^v), *să văz* (180^f), *văz* (126^f, 179^v).

Verbele cu radicalul în *r* – *a cere*, *a pieri* – prezintă forme neiotacizate: *să ceară* (276^v), *eu pieriu de foame* (94^v).

Conjunctivul perfect este înregistrat cu forme variabile ale auxiliarului: *să fie avut* (241^v), *să se fie cinstit* (254^v), *să mă fiu ferit* (203^v), *să fie fost* (141^f), *să fii ieșit* (201^v), *să nu-ș fii născut* (201^v), *să fiu voit* (203^v).

Conjunctivul mai mult ca perfect are forme variabile la verbul auxiliar: *să fie fost împreunați* (241^v), *nici iară socotesc să fie fost cineva așa scârbit și rău ocărât de feciorul său* (193^v).

Condițional prezent. Auxiliarul acestui mod are la prezent, pers. a III-a sg. și pl., forma uzuală în epocă *ară*: *ară veni* (256^f), *ară fi* (258^f) *ară vrea* (54^v), *ară mai face* (257^v), *ară fi scrise* (59^v), *ară zăbovi* (32^f).

Condiționalul perfect apare construit fie ca în limba actuală, cu ajutorul auxiliarului *a avea* + *fi* + participiul verbului de conjugat: *ară fi pierdut* (32^f), *i se-ară fi dus mințele* (138^v), *se-ară fi adunat* (148^v), *ară fi vrut* (187^v), fie prin forma de imperfect a verbului *a vrea* + verb la infinitiv: *cunoștea el că acel lucru nu vrea putea fi fără de porunca tătâine-său* (25^v), *cu amar scârșniia dinții, ca cum vrea fi un om îndrăcit* (197^v), *lui era mai lesne a-l munci deaca se vrea afla mâniindu-l* (214^f), *pre Hristos ca cum vrea fi de față-l vedea* (293^v), *iară de se vrea întâmpla cuiva den slugile lui boală, porunciia a-l scoate degrab* (15^v), *eu nu-mi dam răpaos până nu vream afla fâțișată și cu cuviință dezlegare acei întrebări* (204^f). Remarcăm și forma rezultată din contaminarea celor două tipuri de construcție, în care în locul auxiliarului *ară* apare *vrea*: *ca cum vrea fi chemat la bucate, așa de bărbătește se apropiia cătră munci* (191^v). Totodată, uneori, locul formei de imperfect este luat de perfectul compus al verbului *a vrea*: *Mai bine au vrut fi să nu-ș fii născut* (201^v).

Imperativul prohibitiv are la persoana a II-a pl. desinențele: *-ereți, -ireți*: *nu ascundereți* (90^v), *nu vă grijireți* (91^f), *nu iubireți* (11^f), *nu mă lipsireți* (244^v), *nu vă mai nădăireți* (273^v), *nu osândireți* (90^f), *nu vă teamereți* (155^f).

Verbul *a avea* are la imperativ forma veche *aibi* (153^f, 169^v, 171^f etc.).

A aduce prezintă forma *adu*: *tu-ț adu aminte* (84^v).

A veni apare înregistrat cu forma analogică în *-o*: *vino* (203^f, 210^v etc.), *Și-ț vino vreodinioară în minți* (190^v),

Au mai fost consemnate formele *pasă, păsați*: *pasă de te împacă cu fratele tău* (89^v); *Și de te va lua cineva cu silă să mergi o milă de loc, pasă tu cu dânsul doauă!* (90^f), *pasă de vinde ce ai și dă săracilor* (128^v); *Păsaț de învățați toate limbile* (88^f)

Infinitivul apare cel mai des în varianta cu apocopă: *a se însănătoși* (184^f), *a se mântui* (216^f), *a te naște* (194^f). Uneori, prepoziția *a* lipsește: *când vrea scoate cuiva judecată de moarte* (38^v). Formele rare, de infinitiv lung, au terminațiile *-re, -rea* și sunt precedate de prepozițiile *de* și *a*: *bucuriia a naștere de coconi* (193^f); *Dici dară a lăsarea pre bun ca acesta, pre ca acesta înțelept, pre ca acesta putearnec Dumnezeu și a sluji necuraților draci (...), o, tată, câtă nebulie și nechipzuială ară fi!* (196^f), *părăsi de-acia de a se mai grijirea* (111^v), *cela ce mi-au fost începător de a cunoașterea eu pre tine* (282^f), *să se contenească de-a starea împotriva* (227^f).

Gerunziul

Au fost înregistrate forme iotacizate de gerunziu, care se supun normelor epocii: *apuiind* (218^f), *puind* (57^v, 86^f etc.), *supuind* (194^f), *fiind* (130^v, 221^f), *viind* (232^f, 255^f etc.); cf. *finându-se*.

Verbul *a fugi* este înregistrat cu două forme de gerunziu: *fugând* (194^v, 246^f etc.), *fugind* (221^f, 232^f), cea dintâi fiind mai frecvent folosită.

De reținut sunt și formele gerunziale: *învățind* (177^f), *neumplind* (109^v), *știund* (123^f, 142^f etc.), *neștiund* (205^f).

Participiul

Dintre formele de participiu atrag atenția: *fapte „făcute”* (87^v), *întort* (81^v, 124^f), *întors* (182^v, 187^v), *înțelegut* (79^f), *învescut* (3^v, 262^f), *învis* (225^f), *neînțelegut* (214^f).

Supinul

Formele de supin au o frecvență scăzută⁷:

de crezut: *Iară cela ce nu avea haină de nuntă, acela iaste carele crezuse amu de crezut, dară haina cugetului cu reale lucrure o spurcase* (72^f);

de lepădat: *Dară ce te-ai oprit până acum a nu spune mie aceastea, că nu de lepădat, nici de nebăgare în seamă mi se văd mie aceastea amu, ce sânt adevărate* (139^v); *Iară el auzind, așa împinse și lepădă acel lucru (adecă însurarea) ca cum ară fi un lucru de lepădat și fără-de-cale* (141^v).

⁷ Cu privire la frecvența supinului în limba veche, vezi Frâncu 2019: 132, 322.

Textul conține foarte multe locuțiuni și expresii verbale, cele mai multe dintre acestea fiind calchiate după slavonă: *a apuca cuvânt* (după sl. *въсприяти слово*) „a lua cuvântul, a începe să vorbească”: *Iară Varlaam numaidecât apucă cuvânt și zise* (42^r); *a-și ascuți mintea* (după sl. *изострити оумъ*) „a căpăta profunzime, agerime mentală, a deveni perspicace”: „*ascuțitu-țe-ai mintea, împreună și limba, derept aceaea arătaș aiavea aceaste cuvinte deșarte și fără-de-ispravă*” (12^r); cf. în sl. *иꙗстрилъ еси оумъ, коꙋпно и азѣѣ (...)*; *a avea nevoie* (după sl. *имѣти прилежаніе*) „a se strădui”: *Derept aceaea, aibi nevoie cătră acest lucru, ca să-ț curățezi den suflet tot cugetul pohtelor și bune cugete să sădești într-însul* (171^r); cf. în sl. *его ради имѣти прилежаніе къ семѣ (...)*; *a cădea în peire* (cf. în sl. *въпадаешн въ погнбе*) „a-și pierde sufletul”: *ne-am dezlipit și ne-am depărtat de tine, pântru că tu, căzând în cea peirea carea iaste aiavea și mărturisită tuturor, te nevoiești a arunca și pre noi într-aceaeaș nevoie, întocma cu tine* (8^r) etc.

ADVERBUL

Au fost înregistrate foarte multe adverbe, locuțiuni și expresii adverbiale fără circulație în româna literară contemporană, unele curente în epocă, altele inovații ale traducătorului: *aciiș* „atunci, în acel moment, îndată” (187^r); *amărât* „amarnic, strașnic, cumplit” (6^v); *aorea* 1. „altădată” (70^r); 2. (repetat) „când ... când, acum ... acum” (218^v); *cândai* „poate” (229^r); *cu șapte părți* „de șapte ori” (20^r); *cumuș* „așa cum, după cum” (165^v); *dă olac* „iute, repede, grabnic” (16^r); *deusebi* „în poziție izolată; separat; într-o parte, deoparte” (268^v); *împotrivă* „deopotrivă” (144^v); *în laturi* „deoparte” (152^v); *neieșit* (după sl. *неисходнъ*) „fără să iasă”: „lăcuind neieșit den polata ce-i tocmise tată-său” (24^v); *cu prilej* „la momentul oportun” (140^v); *volniceaște* „de bună voie, în mod liber” (133^v); *cu volnicia* „de bunăvoie, după bunul plac” (135^v–136^r); *în zalodul* (după sl. *въ сѣкѣ*) „în zadar, în van” (115^r) etc.

PREPOZIȚIA

Prepoziția *a* apare foarte frecvent folosită fie ca morfem al infinitivului: *Și de atunce începu a face seamne mari și ciudate: morți a învia, orbi a lumina, dracii a izgoni, surzii și șchiopii a vendea, gubavii a curăți* (51^r), fie în construcții echivalente cu genitivul sau dativul: *împărat a câte sânt pre pământ* (43^v), *Iară el, a cât era dentr-însul, de la unul la altul, trimease-le buna credința lui* (48^r), *o pustie a Senaritești* (32^v), *nu atâta pacoste face a tot nărodul* (274^v), *dându-le pace și cu dânșii a tot neamul omenesc* (53^r). Tototdată, *a* apare în componența locuțiunilor: *de-a direapta* (64^v etc.), *de-a stânga* (243^v etc.), cu numeroase ocurențe în text.

Asupra apare înregistrată cu sensul „cu privire la, despre”: *Ca aceastea sfătuia ei asupra bărbatului, că știia ei vrearea gândului lui* 18^v.

Așa cum se întâmplă în toate textele literare ale veacului al XVII-lea, prepoziția **cătră** apare numai în varianta etimologică (10^v, 18^r etc.), nefiind niciodată dublată de forma *către* (Frâncu 1997: 344). În textul nostru are mai multe semnificații: 1. „la”: **Cătră** *aceasta răspunse împăratul* (5^v); 2. „de”: *a mă lipi cu totul cătră nădejtile vecinice* (6^r); 3. „față de, cu privire la”: *De acea deșartă a mea milosârdie și dragoste, ce-am făcut cătră acei neaducători aminte și nemulțemitori și mincinos priiatnici, mă voiu căi* (116^r).

Prepoziția compusă **de cătră** a fost consemnată cu sensuri diferite: 1. „de la, dinspre”: *Că pre nimea nu uraște, nici-ș întoarce fața de cătră ceia ce aleargă cătră dânsul* (151^r); 2. „de, față de”: *Și să o socotești a fi înstrinare de cătră Dumnezeu* (168^v).

Prepoziția **de** are uneori sensul „în ce privește, cât despre, privitor la...”: *Iară de toată învățătura (...) întoarce-ț fața* (168^v).

Den este folosită și cu sensul „în ce privește, în privința”: **den** *tot glasul a poruncilor ce stau împotriva aceștii nevinovate credințe întoarce-ț fața* (168^v).

Lui **derept** îi este propriu sensul „pentru; din cauza”: *Iară mulți dentr-acei chemaț n-avură grije să vie, ce zăbovindu-se ei, unii derept satele lor, alții derept neșătorii lor, alții derept muierile lor, cu care se însurase de curând, lipsiț fură de lumina* (71^r).

Prepoziția **fără** apare fie singură: *deplin Dumnezeu și deplin om, fără stricăciune, născându-se den fată* (50^v), *firea dumnezeirei lui trăind fără patimă* (51^v), fie în combinație cu prepoziția **de**: *iară <cea> dumnezeiască fără de patime și fără de moarte rămânea* (52^v); *Grăiaște-m acmu fără de teamă* (6^r); *făcură-se fără de pohte ca îngerii* (107^v).

Împotriva are sensul „asemenea”: *Iată, aceastea și împotriva acestora au poruncit Spășitorul apostolilor să învețe pre credincioși* (91^v).

Prepoziția cu forma arhaică **pre** este majoritară: *Veri să ispitești pre robul tău* (178^v); *părea-i că seamănă pre apă* (179^v); forma literară de astăzi, *pe*, cu *-r-* dispărut prin disimilare totală, nu apare decât o dată în textul nostru: *s-au dat pe sine petrecerii cei<i> călugăreaști* (2^v).

Pren „în, pe undeva”: *Și nu rămase într-aceale părți niciunul de-acela cin, fără numai carii pren munți, pren peștere și pren propastiile pământului se ascundea* (24^r).

Prespre „peste, în timpul”: *până seara și prespre toată noaptea voroviiu lu Ioasaf* (290^r).

Pentru **spre** am înregistrat mai multe sensuri: 1. „despre”: *împăratul are gând rău spre tine, cum că ai vrea tu să-i iai împărăția* (21^v); 2. „pentru, în vederea”: *Că așa au zis Dumnezeu Cuvântul, carele se-au înomenit spre spăseniia noastră* 56^v; 3. „împotriva”: *și-ț veri aduce acoloa aminte că are fratele tău spre tine ceva, lasă-ț darul aciia, naintea oltariului* (89^{r-v}).

LOCUȚIUNI PREPOZIȚIONALE

Printre locuțiunile prepoziționale arhaice astăzi se numără:

derept ce „pentru că”: *Și derept ce de a lor bună voie se înstriinară de frumoasa veselie, chemaț fură alții* (71^v).

în vază „în fața, de față cu”: *Și vor fi de sațiu în vază a toată pelița* (73^v);

mainte de „înainte de, în perioada anterioară”: *duce-te-veri ca și alalți toț ce-au fost mainte de tine* (228^v); *va întrece pre toț câți <au> împărățit mainte de dânsul* (14^t).

CONJUNCȚIA

Conjuncțiile disjunctive **au** și **sau** apar în variație liberă: *Au n-aț auzit, o, înșelătorilor și prelăstitorilor, pristavii neîncetat strigând de rea îndrăcirea voastră* (22^v), *cinste au necinste?* (40^v); *nimea acolo procreator nu va fi sau măiestrie de cuvinte sau răspuns cu minciuni sau putearea bogăției sau deregătoriilor, truție sau de îndăstul dăruiri de daruri nu vor putea fura pre dreptul județ* (63^t).

Căce că „fiindcă, pentru că, deoarece”: *băgă-i dragoste cătră fată, căce că era și înțeleaptă (cum am zice și frumoasă), și era și de rudă bună (adecă de viță împărătească)* (239^v).

Conjuncția **deaca** apare cel mai frecvent cu valoare temporală („când”): *Iară împăratul, deaca auzi ca aceastea, cu greu priimi aceaea spunere* (15^t); *Iară el, deaca auzi aceaste cuvinte, simți unde suflă în inema lui o bucurie și o veselie duhovnicească* (35^v). Mai rar, aceeași conjuncție are valoare cauzală („de vreme ce”): *O, neînțeleapte și nechipzuite, dară deaca te atâta spăreaș tu de pristavul frăține-tău (...) căruia cu nemic nu i te știi greșit nicicât, cum mie aduseș ieri împuțaciune căce sărutaiu pre pristavii Dumnezeului mieu* (39^{t-v}). Consemnăm și valoarea condițională a lui **deaca**: *Iată, pre domnu mieu, și Dumnezeul, și spāsitoriu, cu puțineale cuvinte și-l spuș, doară-l veri cunoaște mai desăvârșit deaca veri priimi darul lui în sufletul tău și te veri învrednici a-i fi slugă* (54^t).

De „dacă”: *De veri face aceasta, potriv-te-veri unui voinic tânăr* (...) (141^t).

În unele contexte conjuncția **de-acia** pare să nu aibă valoare temporală, fiind folosită cu sens conclusiv („în consecință, prin urmare, drept care, așa fiind”): *Și se conteni de-acia feciorul împăratului de-a mai întreba* (29^v).

Conjuncția **să** a fost înregistrată cu sensul „dacă”: *Iară să va trăi în leagea creștinească* (258^t), *că aceastea care văzi astăzi, cu cari te înalți și te corunezi, să e slava, să e hrana, să e bogăția, toate <sânt> înșelăciunea vieții* (83^t).

Săvai..., **săvai...** „fie..., fie..., ori..., ori...”: (...) *nici a mai adaoge cătră mine ceva, nici a scădea, săvai în stat, săvai în fața obrazului* (147^v); *de veri fi biruit săvai cu vreo înșelăciune, săvai cu adevărul* (...) (213^v).

Veri..., **veri...** „fie..., fie...”: *după trei zile, veri în orașe, veri în ținuturi, întru toată împărăția mea să nu vă aflaț, iară de nu, să fiț arși cu foc* (22^v).

LOCUȚIUNI CONJUNCȚIONALE

Merită a fi consemnate următoarele locuțiuni, fără curs în româna contemporană:

deaca vreame ce „dat fiind că, de vreme ce, pentru că”: *Amară iaste ceastă viiață și plină de toată durearea și usturimea, deaca vreame ce sânt aceastea așa* (30^v); *Ce deaca vreame ce așa cunoști tu să fie aceastea, și oasele den trupul tău încă semnează ție moarte* (189^f);

măcară deși „cu toate că”: *Au nu grăiț de Pavel să fie rătezat împrejur pre Timotei, derept mai bună socotiță, măcară deși un lucru fără-de-leage iaste socotită obrezaniia la creștini?* (242^f);

săvai că „măcar că, cu toate că, deși”: *Iară el însuș începu a bestnici neputința mincinoșilor dumnezei, săvai că de tot încă a căuta cătră lumina lu Hristos nu vrea* (231^f);

pântru căce „pentru că”: *Iară pântru căce o ceruș să o vezi, iani ascultă cuvintele meale* (34^v).

INTERJEȚIA

Cel mai frecvent consemnate interjecții sunt *iani*, *o* și *vai*:

iani: „hai, iată”: *Ce și acuma iani, ia seamă de nașterea noastră, au nu puțină sămânță întră în matca ce o priimește pre dânsa?* (61^v);

o: *O, vai de mine, de care mă voiu jelcui mai întâiu și de care voiu plânge?! (116^f); Spune-m, o, luminate în suflet* (255^f), *o, ome* (256^v);

vai: *vai de mine* (199^v, 240^v etc.).

*

Analiza particularităților morfologice ale limbii romanului popular *Varlaam și Ioasaf* a scos la iveală trăsături specifice epocii în care a fost tradus, respectiv jumătății veacului al XVII-lea. Dacă în cazul sintaxei sau al lexicului textul reflectă, de multe ori, influența originalului slavon aflat la baza sa, concretizată în împrumuturi lexicale, calcuri de structură morfematică ori calcuri sintactice⁸, la acest nivel de analiză mai puține fapte de limbă pot fi puse pe seama unei influențe străine. Datorate originalului slavon s-au dovedit a fi unele locuțiuni sau expresii verbale și adverbiale analizate, care reprezintă calcuri frazeologice efemere după slavonă. La nivelul pronomului reflexiv, unele construcții neobișnuite trădează tendințele inovatoare ale traducătorului, în dorința acestuia de a diferenția limba scrisă de limba vorbită.

⁸ Vezi Stanciu Istrate 2021: 192–198; Stanciu Istrate 2012: 37–43; Stanciu Istrate 2011: 86–94.

SURSE

- CC², Coresi, popa Iane, popa Mihai, *Evanghelia cu învățătură*, Brașov, 1581, ed. Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, București: Atelierele Grafice Socec, 1914.
- CT, Coresi, *Tetraevanghel*, Brașov, 1561, ed. Florica Dimitrescu, București: Editura Academiei Române, 1963.
- Ms. rom. 588, <*Istoria lui Varlaam și Ioasaf*>, tradusă de Udriște Năsturel, Țara Românească, c. 1670; ed. Maria Stanciu Istrate 2013: 86–325.
- Ms. rom. 3339, *Traiful și viața a preacuvioșilor p<ă>rinților noștri, a lu Varlaam și a lu Ioasaf, scrisă de preacuviosul, părintele nostru, Ioan Damaschin, pentru folosul sufletesc. Iară acum, den limbă slovenească, întoarsă fu pre rumânească, de mult păcătosul, robul lu Hristos, Udriște Năsturel de Fierești, al doilea logofăt*, Țara Românească, 1675.
- Năsturel, P. V., 1904, *Vieța sfinților Varlaam și Ioasaf*. Tradusă din limba elenă la anul 1648 de Udriște Năsturel de Fierăști, al doilea logofăt, tipărită pentru prima oară de generalul ~. București: Stabiliment de arte Grafice „Universală”.
- NT, *Noul Testament sau împăcarea cu legea cea noao a lui Hs. Domnului nostru*, Bălgrad, 1648.
- PH, *Psaltirea Hurmuzaki* (ms. rom. 3077, BAR București). *Psaltirea Hurmuzaki*, ed. I. Gheție și Mirela Teodorescu, București: Editura Academiei Române, 2005.

BIBLIOGRAFIE

- Densusianu, Ovide, 1938, *Histoire de la langue roumaine*, II, Paris: Leroux.
- Frâncu, Constantin, 2019, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*, Iași: Casa Editorială Demiurg.
- Frâncu, C., 1997, „Morfologia”, „Sintaxa”, în Ion Gheție (coord.) *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, București: Editura Academiei Române, p. 319–377.
- Frâncu, Constantin, 1982, „Vechimea și difuziunea lexicală a unei inovații comune dialectelor limbii române: desinența *-uri* la pluralul femininelor”, în *Limba română*, XXXI, 1982, nr. 3, p. 199–212.
- Pană Dindelegan, Gabriela, 2016, „Complementul direct” în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Gramatica de bază a limbii române*, București: Editura Univers Enciclopedic Gold, p. 426–446.
- Miklosich, Fr. 1862–1865, *Lexicon Palaeslovenico-graeco-latinum*. Emendatum auctum. Vindobonae: Guilelmus Braumueller.
- Stanciu Istrate, Maria, 2023, „Rarități morfologice în romanul popular *Varlaam și Ioasaf*, în volumul omagial *Rodica Zafiu: lingvista, profesoara, colega, prietena*, ed. Adina Dragomirescu, Carmen Mîrzea Vasile, Cristian Moroianu, Isabela Nedelcu, Andra Vasilescu, București: Editura Universității din București, p. 779–785.
- Stanciu Istrate, Maria, 2021, „*Varlaam și Ioasaf*. Aspecte ale traducerii”, în *Dacoromania*, serie nouă, XXVI, 2021, nr. 2, Cluj-Napoca, p. 192–198.
- Stanciu Istrate, Maria, 2013, *Reflexe ale medievalității europene în cultura română veche. „Varlaam și Ioasaf” în cea mai veche versiune a traducerii lui Udriște Năsturel*, București: Editura Muzeului Național al Literaturii Române.
- Stanciu Istrate, Maria, 2012, „Derivate neobișnuite într-un text românesc din a doua jumătate a secolului al XVII-lea”, în *Limba română*, LXI, 2012, nr. 1, p. 37–43.
- Stanciu Istrate, Maria, 2011, „Un cărturar român în căutarea literarității. Udriște Năsturel”, în *Limba română*, LX, 2011, nr. 1, p. 86–94.
- Ștrempel, G., 1978, *Catalogul manuscriselor românești. B.A.R., I, 1–1600*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Ștrempel, G., 1983, *Catalogul manuscriselor românești. B.A.R., II, 1601–3100*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Ștrempel, G., 1987, *Catalogul manuscriselor românești. B.A.R., III, 3101–4413*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Ștrempel, G., 1959, *Copiști de manuscrise românești până la 1800*, București: Editura Academiei Române.

**MORPHOLOGICAL FEATURES OF THE POPULAR NOVEL
*BARLAAM AND JOSAPHAT***

Abstract

The author analyzes the morphological features of the popular novel *Barlaam Josaphat*. The novel was translated by Udriște Năsturel from Slavonic into Romanian in 1648. The examples were extracted from the oldest copy of this writing, which is found in the bilingual Romanian-Slavonic manuscript 588 at the Romanian Academy Library in Bucharest. Less common linguistic phenomena are compared with another manuscript version of the novel, found in ms. rom. 3339. While in the case of syntax or lexicon, the text often reflects the influence of the original Slavonic language it was translated from, at this level of analysis, fewer language facts can be attributed to a foreign influence. Among these are some verbal and adverbial expressions modeled after Slavonic patterns. Most of these did not survive in the language. At the level of reflexive pronouns, some unusual constructions can be explained by the innovative tendencies of Udriște Năsturel, who wanted to differentiate written language from spoken language.

CUVINTE OBȚINUTE PRIN CONTAMINARE CONFORM DICȚIONARELOR ACADEMICE: CÂTEVA PROPUNERI ETIMOLOGICE*

MONICA VASILEANU, CRISTIAN MOROIANU,
CRISTINA-ANDREEA RADU-BEJENARU

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” / Universitatea din București
monica.vasileanu@litere.unibuc.ro, cristian.moroianu@litere.unibuc.ro,
cristina-andreea.bejenaru@lils.unibuc.ro

Cuvinte-cheie: *contaminare, etimologie, formarea cuvintelor, dicționare academice.*
Keywords: *lexical blending, etymology, word formation, academic dictionary.*

Principalele dicționare academice, DA-DLR, DEX și DELR, au fost elaborate în perioade diferite, iar etimologiile indicate în aceste dicționare reflectă, pe de o parte, viziunea redactorilor (în DEX și în DLR se indică exclusiv etimonul direct; în DA și, mai ales, în DELR acesta este completat și de sursa indirectă, cu comentarii mai dezvoltate) și, pe de altă parte, stadiul cunoașterii din momentul redactării, influențat direct de resursele disponibile la acel moment. Reevaluarea unora dintre etimologiile propuse reprezintă un fapt de normalitate, cu avantaje obiective datorate atât creșterii accesului la resurse (dicționare românești și străine, lucrări de etimologie recente, corpusuri), cât și redefinirilor teoretice operate în lexicologie. În cele ce urmează, discutăm 38 de cuvinte care au fost explicate în principalele dicționare academice ca provenind dintr-o contaminare. Contaminarea în sine este un procedeu accidental și de multe ori greu de probat, fiind un fenomen eminent spontan și oral (vide infra 1). De multe ori, etimologiile care presupun o contaminare sunt marcate în dicționarele academice ca „nesigure”, „posibile”, „probabile”. Facem, în cele ce urmează, câteva propuneri argumentate de reevaluare a etimologiei din dicționare. Intenția noastră nu este să respingem soluțiile etimologice anterioare, ci să le readucem în discuție din punctul de vedere al respectării integrale a criteriilor de stabilire a unei etimologii corecte, propunând comentarii care, de cele mai multe ori, le completează sau le reformulează. Operațiunea de evaluare a originii creațiilor interne populare sau dialectale este dificilă, cu atât mai mult cu cât multe dintre ele sunt sau pun în relație cuvinte cu un mare grad de expresivitate internă, iar rezultatele presupun mai degrabă ipoteze decât certitudini.

---

* Această lucrare a fost susținută printr-un proiect al Ministerului Educației și Cercetării din România, CNCS - UEFISCDI, proiectul cu numărul PN-III-P1-1.1-TE-2019-0894, din PNCDI III.

1. CONTAMINAREA LEXICALĂ – ÎNTRE TEORIE ȘI PRACTICA LEXICOGRAFICĂ

Contaminarea lexicală, una dintre formele cel mai frecvent întâlnite de manifestare a contaminării lingvistice (Hristea 2006: 307–324) și una dintre cele mai interesante din perspectivă lexicologică, reprezintă „fenomenul analogic prin care, într-un context firesc de comunicare, un vorbitor asociază și combină în minte, involuntar și spontan, două cuvinte la fel de cunoscute, mai mult sau mai puțin asemănătoare ca formă, dar obligatoriu legate ca sens, rezultând, astfel, o formă hibridă, variantă sau unitate lexicală de sine stătătoare” (Moroianu 2017: 351–352). La baza acestui fenomen de diversificare lingvistică stă atracția semantică pe care cele două cuvinte implicate o exercită unul asupra celuilalt: sinonimică (*draiba* < *dracul* + *naiba*, *dravol* < *drac* + *diavol*)¹, cvasisinonimică (*balaoană* < *balaur* + *lighioană*), metonimică (*bole(a)rcă* < *holercă* + *boală*) sau, mai rar, antonimică (spre exemplu, varianta *belign* a lui *benign*, rezultată din contaminarea lui *benign* și a antonimului său, *malign*, Dragomirescu și Nicolae 2011: 178–180). Între caracteristicile fundamentale ale contaminării se mai numără caracterul spontan și predominant oral, precum și identitatea categoriei lexico-gramaticale a cuvintelor-sursă, derivând în general din statutul lor de sinonime, cvasisinonime sau antonime (Hristea 2006: 305, Moroianu și Vasileanu 2019: 149). Practic, contaminarea poate reprezenta un tip anume de eroare, în care fuzionează două cuvinte care concurează pentru a ocupa același loc într-un enunț (eng. *blend errors*, Kubozono 1990: 2).

Suferă diverse tipuri de contaminare lexicală cuvintele din toate straturile (etimologice, geografice, stilistice) ale limbii: moștenite (*despinteca* < *despica* + *spinteca*, *încetinel* < *încet* + *cătinel*, *sumeteca* < *sumete* + *sufleca*), împrumutate (*blidon* < *blid* + *castron*, *dâlmă* < *dâmb* + *gâlmă*), creații interne (*burtucănoasă* < *burtoasă* + *butucănoasă*, *ciurcura* < *ciurui* + *picura*, *cotușcă* < *codană* + *femeiușcă*) sau moștenite și împrumutate, moștenite și creații interne (*frământit* < *frământat* + *mărunțit*, *miadă* < *mia* + *iadă*), împrumuturi și creații interne (*laipoviță* < *laie* + *plăviță*, *năznaie* < *năzbâtie* + *trășnaie*), procedeul fiind determinat de indiferența firească a vorbitorilor populari față de orice fel de reguli sau restricții. Pe lângă contaminările regionale sau populare (Mărgărit 2010, Mărgărit 2017), sunt cel puțin la fel de frecvente cele care aparțin conversațiilor relaxate din mediul online, caracterizate de aceeași indiferență și bazate pe aceleași tipuri de asocieri semantice și formale (*asparanghel* < *asparagus* + *sparanghel*, *îmbălmăjeală* < *învălmășeală* + *bălmăjeală*).

Diferențierea dintre contaminare și alte fenomene analogice, în special etimologia populară, a fost pe larg dezbătută în lingvistica românească (Seche 1956: 25–35, Hristea 1991: 215–221, Hristea 2006: 295–327, Moroianu 2012: 247–257). Cele două fenomene se aseamănă prin opacitatea morfematică, atât în

¹ Cele mai multe dintre exemple au fost extrase din Moroianu (2017: 353–357), în timp ce câteva (vide infra *asparanghel* și *îmbălmăjeală*) au fost consemnate de autor din diverse contexte orale de tip conversațional.

contaminare, cât și în cazul etimologiei populare fiind afectat în general radicalul cuvântului. Însă procedeele sunt motivate diferit: etimologia populară este motivată formal, pe când contaminarea este motivată primordial semantic. În cazul etimologiei populare, un cuvânt mai puțin cunoscut este modificat, formal sau semantic, sub influența altuia mai cunoscut; în schimb, la contaminare participă lexeme care se atrag în mintea vorbitorului, fiindu-i aproximativ la fel de familiare. În plus, etimologia populară poate rezulta într-o formă identică cu unul dintre cuvintele-sursă, lucru imposibil în cazul contaminării. În fine, identitatea categoriei lexico-gramaticale a componentelor a fost considerată obligatorie în cazul contaminării, spre deosebire de etimologia populară. În fine, rezultatele contaminării s-au lexicalizat mult mai frecvent (vezi, pentru limba română, exemple de tipul *brostac*, *cocostârc*, *sufleteca*, *sumeteca* etc.).

O examinare a principalelor dicționare academice (DA-DLR, DEX, DELR) arată faptul că situația din limbă este mai complicată decât a fost descrisă teoretic. Sunt înregistrate și etichetate drept contaminări:

- a. cuvinte pentru care se poate detecta o intenție a creatorului, fie pentru că denumesc o realitate hibridă, fie ca formațiuni ludice sau ironice: *novocilină* < *novocaină* + *penicilină*; *patrihoț* < *patriot* + *hoț*;
- b. situații aflate la limita dintre etimologia populară și contaminare, distincția nefiind în practică întotdeauna clară: *băbăreasă* „femeie care ghicește în bobi” < *babă* + *bobăreasă* „femeie care ghicește în bobi”;
- c. fuziunea unor elemente aflate într-o relație sintagmatică: *câșiță* „musculiță ale cărei larve se dezvoltă în brânză” < *caș* + *mușiță*, care presupune o expresie *mușiță de caș*.

Pentru a putea acoperi diversitatea situațiilor înregistrate în dicționare, înțelegem, în articolul de față, contaminarea în sens larg, incluzând aici și formațiile hibride auctoriale, rezultate fie cu scop programatic, ca politică lingvistică, fie din asocierea intenționată a două cuvinte, realizată, de cele mai multe ori, cu intenție ironică sau, în general, ludică (vezi, în acest sens, *Alfabecedarul* lui Paul Goma), precum și contaminările rezultate din sintagme, prin anticiparea unui cuvânt aflat la finalul sintagmei.

Nici în privința rezultatelor contaminării, lexicografia românească nu urmează un tratament consecvent, acestea apărând fie ca intrări (vezi *ciuturugă* în DA și în DELR, s.v. *ciot*, *dravol*, *miadă* și *nătânt* în DLR, s.v., *zurbavă* în DEX și în DLR, s.v.), fie ca variante lexicale (spre exemplu, *schilog*, în DLR, s.v. *schilod*). În DA-DLR, dicționarul-tezaur, istoric și reprezentativ pentru toate straturile limbii, contaminările sunt tratate, în marea lor majoritate, ca intrări, având, prin urmare, o explicație etimologică proprie. Aceeași manieră de atestare este continuată și în *Dicționarul etimologic al limbii române*, aflat în lucru la Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan - Al. Rosetti” (DELR). Soluția respectivă este explicabilă prin intenția de evidențiere a acestei modalități de îmbogățire și de

diversificare lexicală, prin gradul relativ ridicat de lexicalizare a multora dintre exemple și, nu în ultimul rând, prin dificultatea stabilirii gradului de apropiere formală și semantică între ceea ce a rezultat prin contaminare și participantele la contaminare.

O ultimă precizare preliminară privește excerptarea cuvintelor din dicționare. DA-DLR, DEX și DELR folosesc diferite convenții redacționale prin care notează hibridizarea lexicală, uneori existând o variație chiar în interiorul aceleiași opere. Astfel, procedeul poate fi numit explicit: „contaminare” (cu variantele „încrucișare” sau „fuziune” în DA) sau implicit, prin utilizarea unor semne precum „+” sau „[]” prin care se marchează pierderea de material fonologic. În plus, am luat în considerare și anumite formulări care ar fi putut camufla o contaminare, precum „infl. de” (DELR), „prin apropiere de” (DA), considerând că indică tot o formă de hibrid lexical.

2. CÂTEVA PROPUNERI ETIMOLOGICE

Dificultățile de stabilire a etimologiei cuvintelor rezultate prin contaminare sunt reale și privesc următoarele aspecte: a) stabilirea caracterului genuin sau, dimpotrivă, prelucrat al asocierii între cele două componente, fapt de care depinde stabilirea compatibilității semantice și/sau gramaticale a respectivei asocieri/atracții, b) verificarea ariei comune de circulație și a gradului de relativă cunoaștere a componentelor de către vorbitori, c) alegerea – dintr-o posibilă serie de modele asociabile semantic și/sau formal, – a cuvântului „contaminator”, d) luarea în considerare, în măsura posibilului, a unor cuvinte care să aibă, ele însele, etimoane cunoscute și d) diferențierea, adeseori dificilă, între contaminare și alte procedee analogice (compunere sau, mai ales, derivare după modele punctuale sau seriale).

2.1. CONTAMINĂRI CU ALTE CUVINTE-SURSĂ

În câteva situații, considerăm că în contaminare au fost implicate alte cuvinte decât cele propuse de dicționarele consultate. Principalele argumente sunt de ordin formal și semantic, dar se sprijină și pe circulația cuvintelor, precum și pe trăsăturile contaminării. Astfel, pentru verbul *câtcârâgi* „a cotcodăci”, cu variantele *câtcârigi* și *cotcorogi*, DELR propune o contaminare între sinonimele *câtcârâi* sau *cârâi* și *cotcodăci*. Credem că aici DA a avut dreptate când a sesizat influența interjecției *cucurigu*. Silaba finală a celor trei variante verbale indică o contaminare între verbele *câtcârâi* „cotcodăci” și *cucurigi*, care au și afinități semantice. Pentru substantivul *caralibe* „labe, picioare”, fără etimologie în DA și considerat în DELR ca provenind din *carabă*, sub influența lui *labă*, ne pare plauzibil și amestecul lui *catalige*. O contaminare din *carabă* și *catalige*, cel mai probabil prin intercalarea materialului fonologic, ar fi putut fi catalizată de similaritatea fonetică între cele două cuvinte-sursă, un factor important, chiar dacă nu omniprezent în contaminare.

Nu poate fi exclusă nici influența lui *labă*, propus în DELR. Argumentul similarității fonetice între cuvintele-sursă ne determină să considerăm și adjectivul *cheantaun* „amețit de băutură, prost” ca provenind din *cheant* „beat” și *cheaun* „beat, amețit, surd”, mai degrabă decât din *cheant* + *căscăun* „zăpăcit” (DELR). Aria de răspândire a celor două adjective propuse este convergentă: *cheant* este atestat în Oltenia și în Muntenia, iar *cheaun*, în sudul Transilvaniei și Muntenia. De altfel, și DA, fără a indica o etimologie precisă, făcuse trimitere la *cheaun*.

Pentru adjectivul *chermeleu* „amețit de băutură”, fără etimologie în DA, DELR propune o contaminare între *chercheliu* „amețit de băutură” și *amețit*. Credem însă că la baza acestui cuvânt ar putea sta o sintagmă de tipul *chercheliu de la o chermeză*, așadar o contaminare desintagmatică, în care o parte din ultimul cuvânt este anticipată. Un fenomen similar credem că a stat și la baza substantivului *încătineleșie* „lene, moleșală”, considerat în DELR ca provenind din *încătinel* „om care abia se mișcă” influențat de *moleși(re)*. Credem că a doua componentă este substantivul abstract *leneșie* „lene”, eventual printr-o expresie *într-o leneșie*.

În fine, pentru *mațachină* „pațachină”, DLR nu indică cu ce cuvânt s-ar fi contaminat *pațachină*. Avram (2000: 66) consideră că schimbarea ar fi fonetică, citând mai multe exemple în care *m* substituie o altă consoană labială aflată la inițială de cuvânt, însă *p > m* mai apare doar în *pap > map*, ceea ce este prea puțin pentru a considera procedeul mai probabil decât o contaminare. Propunem ca primul component să fie *matracucă*, care concordă și semantic cu *pațachină*, amândouă fiind epitețe injurioase pentru femei considerate vulgare.

În alte situații, propunerile noastre se sprijină în special pe criteriul semantic, întrucât afinitatea semantică este un criteriu fundamental al contaminării. Astfel, în cazul substantivului *cătăroage* „catalige”, explicat în DA și DELR de la *catalige*, eventual din varianta *cătărige*, și *cotoroage* „piftii”, credem că mai potrivită ar fi o contaminare din *cătărige* și *picioroage*, eventual în varianta *picioroage*, întrucât cele două cuvinte-sursă ar fi, în acest caz, sinonime. De asemenea, pentru substantivul *cioroablă* „cal rău și bătrân, mârțoagă”, explicat în DA și DELR, cu rezerve, din *cioablă* „trunchi uscat, lemn gros” și *rablă*, credem că prima componentă ar trebui să fie *cioloagă* „mârțoagă, obiect deteriorat”, întrucât afinitatea semantică cu *rablă* este mai mare. De altfel, *cioloagă* este substantivizarea adjectivului *ciolog*, contaminat din *ciolac* și *olog*. Pentru *cotrohaliță* „vagabond”, cuvânt atestat în Transilvania și în forma *cotohaliță* „femeie stricată”, DELR propune o contaminare între *cotoroanță* și *galiță* „pasăre de curte”, acceptând, cu un grad mai mic de probabilitate, și ipoteza DA, a derivării de la un verb neatestat însemnând „a rătăci, a vagabonda” provenit din magh. *kótorog* (= *kódorog*). Propunem tot o contaminare, de data aceasta între *cotoroanță* și *haliță* „bărbat sau femeie cu purtare rea, haită, femeie stricată” (cuvânt atestat tot în Transilvania, derivat de la *hală* „vânt puternic, duh necurat, monstru”), cuvânt care, semantic, se potrivește mai bine și cu prima componentă, identificată deja în DELR, și cu sensul lui *cotrohaliță*.

Un alt cuvânt problematic este substantivul *ciortan* „bucată de os de vacă cu carne pe el, picior de găină cu carne pe el; butuc al viței-de-vie” pentru care

dicționarele au propus mai multe ipoteze, toate fiind exprimate cu rezerve. DA consideră că ar putea fi același cuvânt cu *ciortan* „crap” sau un augmentativ de la *ciort* „rădăcina cozii calului; bot, rât, cioc”. Și DELR propune două soluții, exprimate tot cu rezerve: din *ciotan* „slab, bătrân” sau din *ciort*, ambele sub influența lui *hartan* „bucată mare de carne”. Dacă influența lui *hartan* ne pare incontestabilă, prima componentă este, în toate propunerile citate, nepotrivită semantic. Credem că primul cuvânt al contaminării este *ciotoi* „parte de picior sau aripă ruptă”, atestat în Oltenia, o arie apropiată de cea a lui *ciortan* (Muntenia și Mehedinți).

În câteva situații, am considerat anumite propuneri nepotrivite și din punct de vedere formal, și din punct de vedere semantic. Astfel, pentru verbul *iscoti*, explicat în DA prin *iscodi* și *scoate*, este de presupus o contaminare între *iscodi* și *ispiti* cu sensurile etimologice „a cerceta, a examina”, cele două fiind similare formal și semantic. Pentru verbul *înfrângui* „a trage de frâul calului pentru a-l opri”, DA propune o contaminare între *înfrâna* și *înfrânge*, implauzibilă semantic și problematică din punct de vedere fonetic. Dacă asupra prezenței lui *înfrâna* nu există niciun dubiu, propunem ca al doilea verb din contaminare să fie *închingui* „a strânge chingile, a lega cu chingile”; de altfel, primul sens al lui *înfrâna* este „a pune frâul pe cal”, iar cele două verbe propuse sunt formate în același mod, prin urmare atracția semantică este dublată de o similaritate formală. În fine, pentru substantivul *moleșniță* „moină”, ipoteza DLR privind contaminarea între *moale* și *mleşniță* nu respectă criteriul (formal) al identității părții de vorbire, care ar putea fi încălcat doar în cazul contaminărilor desintagmatice. Propunem o contaminare între *moină* și *mleşniță*, în care componentele sunt amândouă substantive și afinitatea semantică este mai mare.

2.2. CUVINTE PENTRU CARE PROPUNEM FORMAREA PRIN DERIVARE

Pentru o altă serie de cuvinte din corpusul extras propunem formarea prin derivare. O astfel de unitate lexicală este substantivul *coșăreață* „coșar (îngrăditură pentru vite)”, pentru care DA și DELR oferă ca soluție etimologică o contaminare între *coșar* și *coteneată*. Însă formația ar putea fi un simplu derivat cu sufixul *-eață*, la origine diminutival, dar care se poate adăuga și fără modificări semantice, după cum se poate observa în perechile *șopron* – *șoproneață*, *târniță* – *târneață*, *miros* – *miroseață*. În aceeași categorie intră și cuvântul *cătățime* „cățime”, explicat de DELR ca provenind din *cățime*, influențat de *bucătățime*, iar de DA ca un derivat de la *cățime*, fără explicații suplimentare. Întrucât uzul și productivitatea unității lexicale *bucătățime* au fost greu de probat, am considerat că este necesară o reevaluare etimologică. După părerea noastră, acest cuvânt ar putea fi o românizare cultă, livrescă a lat. *quantitas*, prin echivalarea lat. *quantus* cu *cătă* și a suf. lat. *-itas* cu suf. compus *-ățime*, prin analogie cu *lățime* „latitudine”. Pentru verbul *durdui* „a dudu, a hurui; a face explozie, a bubui; a tuna”, DLR sugerează o contaminare între *dura* și *durui*, iar DEX face o trimitere vagă la *dudui*.

Contaminarea, în această situație, ni se pare nenecesară, așadar considerăm ca fiind o soluție mai bună derivarea din interjecția *dura-dura*, mai ales dacă luăm în calcul și existența altor deonomatopeice cu structură fonetică similară, prin reluarea primului sunet înainte de sufix, precum *mormăi*, *bombăni*. În mod similar, verbul *iușni* „plesni” este explicat în DA printr-o fuziune între interjecția *iuști!* și *plesni*. Însă *-(ă)ni* este un sufix care formează frecvent verbe de la onomatopee: *pocni*, *băngăni*, *zdrăngăni*, prin urmare ni se pare mai plauzibilă o derivare.

În ceea ce privește originea substantivului *gârlan* „gâtlej”, DA sugerează o contaminare între v.sl. *grŭlo* (din *gârlă*, *gârlici*) și rom. *gârtan* „gâtlej” < v.sl. *gŭrtani*, discutabilă în primul rând deoarece contaminarea presupune elemente care circulă în aceeași limbă. În al doilea rând, v.sl. *grŭlo* stă la baza rom. *gârlă*, care trebuie să fi circulat și cu sensul etimologic „gât”, pentru care v. Miklosich. În acest caz, *gârlan* poate fi o simplă formație augmentativă cu sufixul *-an*. Același cuvânt *gârlan* credem că stă la baza altor contaminări: *gârtlan* < *gârtan* „gâtlej” + *gârlan* (unde DA presupune același v.sl. *grŭlo*), precum și în *gâtlan* „gâtlej” < *gât* + *gârlan*. Tot un sufix augmentativ este de presupus în substantivul *liștai* „arătare, namilă”, explicat în DA și DLR dicționarele academice printr-o contaminare între adverbul *liștai* „aidoma, chiar” și *liștă*. Contribuția adverbului este improbabilă în primul rând sub aspect semantic, o sufixare a substantivului *liștă* fiind mai plauzibilă.

În anumite situații, derivarea poate avea un model analogic, dar acest lucru nu presupune neapărat o contaminare. Astfel, substantivul *încălțelar* „ciubotar” este considerat în DA o contaminare între *încălța* și *curelar* (DA), care încălcă criteriul identității părții de vorbire și ne pare și nepotrivită semantic – de ce ar fi tocmai *curelar* implicat în contaminare? Mărgărit (2010: 108) propune o creație analogică din *încălța*, *încălței*, după *ciubotar*, un model analogic mai bine justificat semantic. Cuvântul este, credem, un derivat de la pluralul *încălțări*, având sensul „cel care face încălțări”. Terminația poate proveni printr-o falsă analiză a unor nume de agent precum *saltelar*, *curelar*, *zăbrelar*, *obielar*, formate cu sufixul *-ar* de la plurale în *-le*.

Pentru alte cuvinte, derivarea poate să se fi produs printr-o substituție de sufix, procedeu care în general are caracter analogic. Pentru substantivul *jigăranie* „jiganie”, DA și DLR indică o contaminare între *jigăraie* „boală a câinilor” și *jiganie* „insectă parazită; monstru” (DA, DLR). Întrucât cuvântul are sensul „jiganie”, acțiunea contaminatoare a unui cuvânt mai puțin cunoscut ni se pare implauzibilă. Mai degrabă poate fi acceptată o substituție între sufixele *-anie* și *-ăranie*, întâlnită și în alte perechi, precum în *pățanie* și *pățăranie*. În cazul verbului *poponăța* „a se sui într-un pom”, DA propune o combinație a lui *împopona* „a se găti excesiv” cu *cocoța*, implauzibilă din punct de vedere semantic, iar DLR face trimitere la *cocoța*, *poponeț*^{1,3}, *popoța*². Credem că *poponăța* este format pe baza verbului *popoța* (el însuși o contaminare desintagmatică din *pop* „par” și *cocoța*), printr-o substituție de sufix după modelul altor verbe (*trage* – *trăgăna*, *încotoșma* – *încotoșmăna*), urmată de o metateză.

În fine, alte formații pot fi explicate prin derivare regresivă. Substantivul *hârsă* „termen de batjocură dat unui moșneag” este explicat în DA prin contaminarea dintre *hârcă* și *hârși* „a se zgârci”, problematică sub aspect gramatical. O derivare regresivă din verbul *hârși* este firească și plauzibilă.

În anumite situații, cercetarea surselor primare ne-a indicat derivarea ca procedeu de formare a cuvintelor. Substantivul *hristoagă* „hrisov” este explicat de DA printr-o fuziune între *hrisov* / *hristov* și *hârțoagă*. Al doilea cuvânt implicat are însă un sens peiorativ destul de evident. Dar *hristoagă* nu este atestat cu sens peiorativ, prin urmare pare mai plauzibilă derivarea din *hristov*, cu echivalarea finalei. Un caz similar este cel al verbului *mormorosi* „a mormăi”, considerat în DEX și DLR o contaminare între *mormăi* și *bolborosi*. Cuvântul este atestat doar în piesa lui Alecsandri, *Sânziana și Pepelea*, unde se bazează pe un joc de cuvinte. Un personaj cântă un cântec trist: „Frunză verde de mohor, mor de dor... zău... de dor mor”, iar un alt personaj îl batjocurește: „ăsta mormorosește ca un urs” (Alecsandri, O. VII, 517). Astfel, verbul pare mai degrabă un derivat deonomatopeic de la *mor-mor*, cu sufixul *-osi*, care mai apare în alte creații postonomatopeice sau expresive, precum *bolborosi*, *tontorosi*.

2.3. CUVINTE DIFERITE REUNITE ÎNTR-O SINGURĂ INTRARE ÎN DICȚIONARELE ACADEMICE

La anumite cuvinte din corpusul întocmit de noi am observat o discrepanță între sensurile înregistrate în dicționare sub aceeași intrare, motiv pentru care sugerăm separarea în cuvinte diferite, cu etimoane diferite, argumentabile semantic. Un exemplu în acest sens este adjectivul polisemantic *crânced* „crud (despre fructe, alimente), necopt; (despre lemne) călâu, cam umed; amenințător; lipsit de omenie”, pe care DA îl consideră o variantă a lui *crâncen*, prin apropiere de derivatele în *-ed*, iar DELR, o contaminare a adjectivului *crâncen* cu *rânced*, *vânced* „călâu, ușor umed (despre lemne)”, *mârnced* „vânced”, așadar cu o serie de cuvinte, ceea ce în sine este problematic. Sensurile cuvântului sunt totuși diferite și uneori contradictorii. Credem că în această intrare lexicografii au inclus cuvinte diferite: *crânced*¹ „(despre alimente) necopt” < *crud* + *rânced* (deja observat de Purdela 1968: 336) și *crânced*² adj. „(despre lemne) călâu, cam umed” < *crud* + *mârnced* „călâu, ușor umed (despre lemne)”. Sensul „amenințător, lipsit de omenie” pare a fi preluat de la *crâncen*, prin confuzie paronimică, și este atestat doar în scrierile lui Vasile Pogor, în vreme ce celelalte sensuri sunt consemnate în diferite glosare regionale. O altă intrare reanalizată este forma *ciocmăgi* „a bate”, consemnat în DA și DELR ca variantă a verbului *ciocmăni* „a cicăli”, influențată de *ciomăgi*. Influența lui *ciomăgi* este incontestabilă, dar credem că acesta s-a contaminat cu alt verb, *ciocăni*, cu care are o mai mare afinitate semantică. În acest caz, *ciocmăgi* nu mai poate fi variantă a lui *ciocmăni*, chiar dacă acesta din urmă ar putea proveni din *ciocăni*, influențat de *jecmăni* (ipoteză a SDLR acceptată cu rezerve în DELR), întrucât variantele unui cuvânt ar trebui să aibă același sens.

2.4. CUVINTE PROVENITE DIN ACCIDENTE (FONETICE)

Unele dintre cuvintele motivate etimologic de dicționare printr-o contaminare pot fi, credem noi, explicate printr-un accident fonetic. Spre exemplu, în cazul verbului *împoțona* „a se găti excesiv”, provenit, după DA, din contaminarea verbelor *împoțuța* (< *împoțuza* < *pupăză*) și *împopona*, putem presupune o simplă haplogogie din *împopoțona*. Substantivul *trăsăritoare* „clanța ușii; limba clanței; închizătoare rudimentară”, explicat în DLR ca o contaminare între *trăcsăritoare* și *răsăritoare*, pare a fi doar o formă a lui *trăcsăritoare* în care grupul consonantic s-a simplificat, fără a fi necesară influența unui alt cuvânt. În mod similar, verbul *carâmba* „a se curba, a se încovoia” este considerat în DA și DELR o contaminare între *carâmb* și *scălâmba*, însă sensul lui *carâmb* „drug; partea superioară, dreaptă a cizmei” este incompatibil cu sensul verbului. Mai probabil, aici mai multe accidente fonetice au dus la o deformare a lui *scălâmba*: căderea lui *s-* (variația *c-/sc-* fiind una obișnuită, v. *chilav/schilav*, *caloian/scaloian*) și trecerea lui *-l-* la *-r-*, posibil după *strâmba*.

Rămâne problematică și etimologia adjectivului *leleu* „prostănac”, explicat în DA printr-o contaminare a adverbului *lela* (din expresia *a umbla lela* „a umbla pe drumuri degeaba”) cu *lălâu* „înalt și slab, prost”. În acest caz, putem lua în considerare și o falsă analiză din *teleleu* „om fără căpătâi, care pierde vremea umblând de colo-colo”.

2.5. ADAPTĂRI ALE UNOR ÎMPRUMUTURI

Printre cuvintele analizate am identificat și un caz de adaptare a unui împrumut. Ne referim aici la substantivul *patronțașcă* „cartușieră”, provenit, conform DEX și DLR, din contaminarea dintre *patronțaș* „cartușieră” (< rus. *patronțaș*, germ. *Patrontasche*) și *tașcă*. În acest caz, considerăm că lexicografii au extins poate prea mult accepțiunea contaminării. Germ. *Patrontasche* este un compus transparent, în care vorbitorii români puteau recunoaște în partea finală etimonul (îndepărtat al) substantivului *tașcă*, astfel încât *patronțașcă* este adaptarea firească a compusului german.

2.6. ADAOSURI MINORE

Pentru o serie de cuvinte, propunerile noastre nu schimbă radical etimologia indicată în dicționare. Dacă mecanismul principal al contaminării îl constituie atracția între două cuvinte care ar putea ocupa același loc în propoziție, criteriul identității părților de vorbire ar trebui avut în vedere în stabilirea etimoanelor. Astfel, în câteva situații, propunerile noastre conțin cuvinte din aceeași familie lexicală a etimoanelor indicate în dicționare. Spre exemplu, pentru verbul *cărăuți* „a se plimba cu căruța”, explicat în DA și DELR printr-o contaminare între *căruți*

și *cărăuș*, considerăm că ar trebui avute în vedere două verbe, *căruți* și *cărăuși*. Din același motiv, pentru verbul *cojbi* „a se coji, a se coșcovi”, pentru care DA indică o contaminare între *cujba* și *coajă*, iar DELR adaugă și influența verbului *coșcovi*, propunem o contaminare între două verbe, *cujba* și *coji* (care are și sensul „coșcovi”, prin urmare un al treilea element al contaminării nu ar mai fi necesar). Adjectivul și substantivul *câtinică* „puțină, bucățică”, inclus (în mod nejustificat) de DA în familia lui *cătinel*, ar fi, conform DELR, obținut din *cătă*, influențat de *puținică*; propunem ca, în locul pronumelui *cătă*, în contaminare să fie implicat compusul *cătăva*, alături de (cvasi)sinonimul lui, *puținică*. În mod similar, pentru *lăbănat* „cu labe mari; (d. insecte) cu picioare lungi”, explicat în DLR prin derivare de la *labă* cu sufixul *-(n)at* (fără vreo explicație pentru apariția lui *-n-*), apare în DA ca o contaminare între *labă* și *crăcănat*; considerăm mai potrivită combinarea a două adjective, *lăbos* și *crăcănat*.

În fine, între adaosurile minore se numără și propunerea unei variante a unui etimon indicat în dicționare. De exemplu, pentru *caraiță* „picioar de capră sau de urs”, explicat în DELR prin contaminarea lui *carabă* „picioar de capră sau de urs” cu *gaidă* „picioare (prea lungi), gaibarace”, credem că al doilea cuvânt a fost implicat în contaminare cu varianta *gaibă*, mai potrivită din punct de vedere formal.

3. CONCLUZII

Originea acestor creații interne este discutabilă în sensul denotativ al cuvântului, iar majoritatea cercetătorilor au avansat fie „comentarii și ipoteze etimologice” (Avram 2006)², fie „propuneri etimologice” (Mărgărit 2017), fie „comentarii etimologice și semantice” (Mărgărit 2010), ținându-se cont de realitatea complexă și complet dependentă circumstanțial a creării unor asemenea cuvinte sau variante. Soluția cea mai apropiată de etimologia corectă este luarea în considerare a tuturor factorilor: lingvistici (atracția formală și semantică, contextul morfosintactic, criteriul identității sau similitudinii părților de vorbire) și extralingvistici (frecvența, aria de răspândire, gradul de cunoaștere, caracteristicile vorbitorului). În măsura în care propunerile noastre vor fi considerate convingătoare, ele pot reevalua etimologiile unora dintre cuvintele discutate în edițiile electronice ale dicționarelor noastre academice (istorice, explicative și etimologice).

---

² Vezi explicația originii lui *năpântoc* („nătântoc”), considerată de autor (p. 87–88) ca obținută din contaminarea lui *nătântoc* (derivat din *nătânt*) și *nap* (ultimul din expresia din aceeași zonă *prost ca napul* „tembel, imbecil, foarte prost”), asociere semantică argumentată sintactic. Nu este imposibilă, după opinia noastră, nici asocierea cu *năpârștoc*, cu sensul secundar (peior.) „neajutorat, neputincios”. În ansamblu, însă, Andrei Avram acordă o importanță mai mare modificărilor accidentale de ordin fonetic decât unor explicații prin contaminare.

DICȚIONARE

- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Tomul I, partea I: A-B, București, Librăria Socec & Co. și C. Sfetea, 1913; tomul I, partea II: C, București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940; tomul I, partea III, fascicula I: D-de, București, „Universul”, Intreprindere Industrială a Statului, 1949; [fascicula II: De – desțina; șpalt, 1948]; tomul II, partea I: F-I, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1934; tomul II, partea II, fascicula I: J – lacustru, București, Tipografia Ziarului „Universul” S.A., 1937; tomul II, partea II, fascicula II: Ladă – lepăda, București, Tipografia Ziarului „Universul” S.A., 1940; tomul II, partea II, fascicula III: Lepăda – lojniță, București, Tipografia Ziarului „Universul” S.A., 1948.
- DELR = Academia Română, *Dicționarul etimologic al limbii române*, coord.: Ion Giurgea și Cristian Moroianu, vol. I, litera A (serie nouă, 2021), vol. II, litera C, partea I (2015), partea a II-a (2018), București, Editura Academiei Române.
- DEX = Ion Coteanu, Lucreția Mareș (coord.), *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București, Editura Univers Enciclopedic, 1996; retipărit cu adăugiri în 1998, 2009, 2012, 2016.
- DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române*. Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur și acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala și acad. Gheorghe Mihăilă. București, Editura Academiei, 1965–2010.
- Miklosich = Franz Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-greco-latinum*. Viena, Guilelmus Braumueller, 1862–1865.
- SDLR = August Scriban, *Dicționaru limbii românești* (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme). Edițiunea întâia. Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.

BIBLIOGRAFIE

- Avram, A., 2000, *Probleme de etimologie*. București, Editura Univers Enciclopedic („Etymologica” 4).
- Avram, A., 2006, *Comentarii și ipoteze etimologice*, Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, Editura Academiei Române („Etymologica” 23).
- Dragomirescu, A. și Al. Nicolae, 2011, *101 greșeli de lexic și de semantică*. Colecția „Viața cuvintelor”, București, Editura Humanitas.
- Hristea, Th., 2006, „Contaminația în raporturile ei cu etimologia populară”, în A. C. Halichias, T. Dinu (coord.), *Antic și modern. In honorem Luciae Wald*, București, Editura Humanitas, 295–327.
- Hristea, Th., 1991, „Contaminația și fenomenele lingvistice înrudite (I)”, *Limba română*, XL, nr. 5–6, 215–221.
- Kubozono, H., 1990, „Phonological constraints on blending in English as a case for phonology-morphology interface”, *Yearbook of Morphology*, 3, 1–20.

- Loșonți, D., 2001, *Soluții și sugestii etimologice*. București, Editura Univers Enciclopedic („Etymologica” 9).
- Mărgărit, I., 2010, *Noi comentarii etimologice și semantice*, București, Editura Academiei Române („Etymologica” 27).
- Mărgărit, I., 2017, *Propuneri etimologice*, București, Editura Academiei Române („Etymologica” 30).
- Moroianu, C. și M. Vasileanu, 2019, „Contaminația lexicală în limba română: o schiță tipologică”, în *România Orientale*, Roma, Sapienza Università Editrice, nr. 32, 147–167.
- Moroianu, C., 2012, „Contaminația și analogia lexicală din perspectiva DELR”, în N. Saramandu, M. Nevaci, C. I. Radu (coord.), *Convergențe lingvistice. Lucrările celui de-al 4-lea Simpozion Internațional de Lingvistică (București, 5–6 noiembrie 2010)*, București, Editura Universității din București, 247–257.
- Moroianu, C., 2017, „Contaminația lexicală: tratament lexicografic. De la DA la DELR”, în *Caietele SEXTIL Pușcariu III. Actele Conferinței Internaționale Zilele SEXTIL Pușcariu. Ediția a III-a*, Cluj-Napoca, Editurile Scriptor – Argonaut, 351–364.
- Purdela, M.-L., 1968, „Contaminația în graiurile populare”, *Cercetări de lingvistică*, XIII, nr. 2, 333–339.
- Seche, L. și M. Seche, 1956, „Despre etimologia populară și contaminație”, *Limba română*, V, 1956, nr. 1, 25–35.

LEXICAL BLENDS IN ROMANIAN ACADEMIC DICTIONARIES: A FEW ETYMOLOGICAL SUGGESTIONS

Abstract

The three main academic dictionaries of Romanian, DA-DLR, DEX and DELR, record a number of words coined by lexical blending, a process defined in Romanian linguistics as the fusion of two words that have a semantic affinity (usually synonyms or near-synonyms). Relying on the general criteria for any etymological research, i.e., the formal criterion, semantic congruity, circulation of words, etc., as well as on the specific features of lexical blending, we suggest new etymological solutions for 38 words registered as lexical blends.

RECURSOS DIGITALES PARA EL ANÁLISIS DEL LÉXICO DE ORIGEN LATINO EN LAS LENGUAS ROMÁNICAS¹

SIMONA GEORGESCU, ALINA MARIA CRISTEA, ANCA DINU, LIVIU P. DINU,
BOGDAN IORDACHE, ANA SABINA UBAN, LAURENȚIU ZOICAȘ

Universitatea din București
simona.georgescu@lils.unibuc.ro

Cuvinte-cheie: *lingvistică istorică, lingvistică computațională, etimologie, cuvinte moștenite vs împrumuturi lexicale.*

Keywords: *historical linguistics, computational linguistics, etymology, inherited vs borrowed words.*

INTRODUCCIÓN

Desde la creación de bases digitales de textos y tesoros lexicográficos, los recursos computacionales no han dejado de mostrar su utilidad en las investigaciones lingüísticas y filológicas. El procesamiento del lenguaje natural ha facilitado un marco propicio para una verdadera simbiosis entre la lingüística y la informática, proporcionando herramientas significativas para el avance de ambos dominios.

La mayoría de los trabajos desarrollados en este ámbito explotan el eje sincrónico de la lengua – ya se trate de traducción automática o de lingüística de corpus –, aunque el interés por el estudio diacrónico de las lenguas a través de métodos digitales se hace cada vez más visible.

Al considerar que el uso de los recursos computacionales podría resultar en perspectivas renovadas sobre la lingüística histórica, hemos propuesto el proyecto *Computational Tools for Historical Linguistics (CoToHiLi)*, con el propósito general de integrar el conocimiento experto y el poder computacional en la aproximación a temas como la identificación de palabras cognadas, la discriminación entre palabras patrimoniales y préstamos lingüísticos, la reconstrucción de protoformas léxicas, o el análisis de la divergencia semántica.

El objetivo se dibuja según dos ejes: por un lado, nos proponemos automatizar ciertas etapas en el flujo de trabajo tradicional del método comparativo

---

¹ Esta investigación se ha desarrollado en el marco del proyecto CNCS/CCCDI – UEFISCDI, CoToHiLi, n° 108 / PNCDI III.

(como la recopilación y selección de datos válidos, el procesamiento inicial o la alineación automática basada en reglas predefinidas) y, por otro lado, pretendemos aportar nuevos conocimientos o vías de investigación que de otro modo no serían fácilmente accesibles (por ejemplo, la identificación automática de patrones y regularidades en un gran caudal de datos).

Para contar con un fundamento científico bien definido y provisto de recursos abundantes, capaz de facilitar los datos necesarios para el desarrollo de diferentes experimentos, nos hemos centrado en el grupo principal de lenguas románicas (rumano, italiano, francés, español y portugués). Sin embargo, el propósito final rebasa los límites de la familia románica, ya que se proponen métodos para el estudio del léxico que se podrán aplicar también a grupos de lenguas menos estudiadas (cf. List *et al.*, 2017), para una clasificación precisa de las relaciones que las caracterizan.

En el artículo presente se expondrán los primeras dos temas de investigación, a saber, la identificación de palabras cognadas y la discriminación entre palabras patrimoniales y préstamos lingüísticos.

LA IMPORTANCIA DE LA IDENTIFICACIÓN DE COGNADOS

La identificación y discriminación de cognados representa tanto la base de la lingüística histórica (Campbell, 1998; Mallory y Adams, 2006), como el punto de partida en la investigación sociohistórica (Mailhammer, 2015). Las implicaciones inmediatas de la identificación precisa de palabras cognadas se pueden encontrar en la filogenia lingüística (Dunn, 2015), lo que permite rastrear la relación genética entre lenguas, así como el contacto lingüístico (Epps, 2015) y el eje geográfico y cronológico de las comunidades arcaicas (Heggarty, 2015). Las series de cognados representan, de hecho, el fundamento de la gramática comparada – reconstrucción (Chambon, 2007), proporcionando también la información necesaria para lo que Epps (2015) denominaba como “socio-cultural reconstruction”.

El reto de mecanizar, al menos parcialmente, el proceso de detección precisa de cognados se convierte hoy día en una necesidad, dada la gran cantidad de datos lingüísticos que aún no ha sido procesada desde el punto de vista histórico (List *et al.*, 2017). Visto que los métodos clásicos, aunque con resultados excelentes, son menos eficaces y exigen un gran caudal de tiempo y esfuerzo por parte de los pocos lingüistas entrenados en este dominio, se ha pasado paralelamente a una búsqueda intensa de métodos computacionales capaces de facilitar el proceso. El interés creciente por métodos automáticos utilizables en la identificación de cognados ha atraído la necesidad directamente proporcional de bases de datos fiables y consistentes, que permitan la extracción de series de cognados lo más amplias posible. Tales listados de cognados no son fácil de obtener, aun cuando se trate de lenguas conocidas, con recursos digitales bien desarrollados.

LA BASE DE DATOS ROBOCOP

Aunque hay varios bancos de datos que comprenden los cognados románicos, estos son incompletos (como el inventario de lexemas romances basado en el listado de Swadesh, cf. Saenko y Starostin, 2015), poco fiables (como es el caso de los bancos de datos construidos a partir de Wikipedia, cf. Meloni *et al.*, 2021), o basados en métodos de traducción automática (Ciobanu y Dinu, 2014). Dadas estas deficiencias, hemos decidido de construir desde cero una base de datos que cubra todas las parejas de cognados identificables entre cualesquiera dos de las principales lenguas romances (rumano, italiano, francés, español y portugués). Para la realización de esta base de datos hemos partido de los diccionarios de referencia disponibles y legibles por máquina, que contienen información etimológica². Nuestra estrategia ha consistido en analizar de manera semiautomática cada uno de los diccionarios, extrayendo la información etimológica de cada lema, para luego juntar todos los datos en una única base digital, denominada RoBoCoP (*Romance Borrowings Cognates Package*). Dado que cada uno de los cinco diccionarios tenía su propia forma de presentar los datos etimológicos, las estrategias de preprocesamiento, de análisis y de posprocesamiento se han tenido que personalizar para cada idioma, lo que ha implicado un esfuerzo significativo tanto por parte de los lingüistas como de los científicos de la computación. Correlacionando toda la información etimológica obtenida, se han creado listados de cognados para cada pareja de lenguas, con el étimo mencionado cada vez, sumando un total de más de 120.000 palabras en todas las lenguas y 90.000 parejas de cognados.

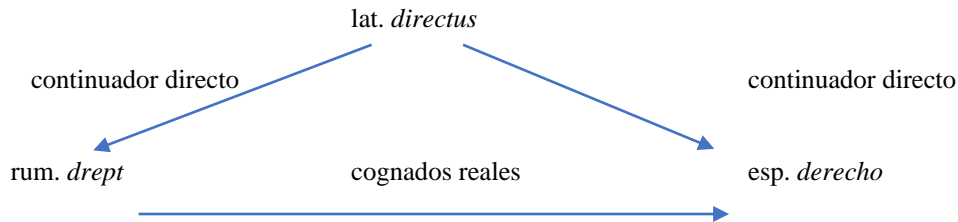
Dado que la base de datos RoBoCoP cubre también los préstamos de otras lenguas aparte del latín, utilizaremos el término de *cognados* en su sentido general, a saber, palabras provenientes de un mismo étimo, ya sean heredadas o tomadas prestadas. Por ejemplo, no solo it. *madre* y esp. *madre* son cognados, sino que también it. *arancia* y esp. *naranja* entran en esta categoría, dada su proveniencia de la misma palabra árabe *nāranġ*.

Por lo que atiende a las palabras de origen latino, la base de datos no distingue todavía entre *cognados reales* y *cognados virtuales*. Entendemos por “cognados reales” los descendientes patrimoniales (i.e. que se han conservado de la protolengua en las lenguas vernáculas a través del uso oral ininterrumpido) de un mismo étimo en más de una lengua románica. Por ejemplo, el étimo latino *directus* se ha conservado por transmisión oral en las siguientes formas románicas: rum. *drept*, it. *dritto*, fr. *droit*, esp. *derecho*, ptg. *direito*. Las palabras románicas listadas se relacionan entre ellas en cuanto cognados reales.

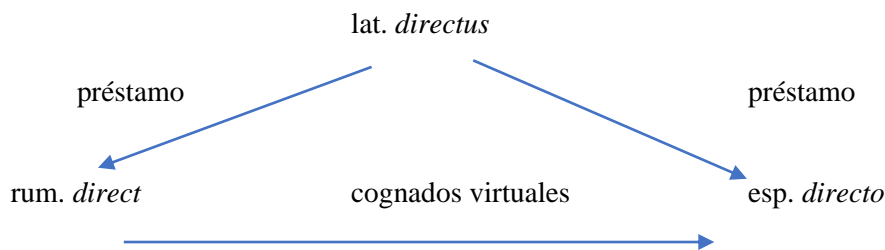
---

² *Dicționarul Explicativ al Limbii Române* (dexonline.ro), *Dizionario della lingua italiana De Mauro* (dizionario.internazionale.it), *Trésor de la Langue Française informatisé* (www.cnrtl.fr), *Diccionario de la lengua española*, publicado por la Real Academia Española (dle.rae.es), *Dicionário Infopedia da Língua Portuguesa*, publicado por Porto Editora (infopedia.pt/lingua-portuguesa).

Lat. *directus*

El concepto de “cognados virtuales” se aplica a las palabras tomadas prestadas del latín (por vía culta) de un mismo étimo, en más de una lengua románica. No pocas veces se da el caso de que un étimo latino que ya tenía descendientes patrimoniales en las lenguas románicas se haya tomado también prestado, justamente porque la variante heredada había cambiado de sentido, de modo que se hizo necesario un doblete más cercano semánticamente a la palabra de origen. Es el caso del mismo lexema latino *directus*, que, al lado de la familia de cognados reales, desarrolla una serie de cognados virtuales: rum. *direct*, it. *diritto*, fr. *direct*, esp. *directo*, ptg. *directo*. Estos lexemas han penetrado en las lenguas románicas a partir del siglo XIII (en el caso del francés) hasta el siglo XIX (cuando penetró en rumano).

La posibilidad de distinción automática entre cognados reales y cognados virtuales es el desafío principal para el cual nos proponemos buscar una resolución.

EXPERIMENTOS

Con este fin, hemos llevado a cabo varios experimentos, cuyo propósito ha sido el de observar la capacidad del sistema computacional de decidir si dos palabras provenientes de dos lenguas romances son cognados o no (para una descripción detallada de los experimentos, v. Cristea *et al.*, 2023 [en curso de publicación]). Este recurso supone el entrenamiento del ordenador tanto con datos positivos (parejas verdaderas de cognados) como negativos (pares de palabras sin

relación recíproca). La elección de ejemplos negativos es esencial para fomentar una interpretación correcta de los resultados del proceso automático de detección. Por ejemplo, es fácil decidir que dos palabras obviamente diferentes desde el punto de vista fonético, provenientes de dos lenguas distintas, como rum. *mǎr* ‘manzana’ y esp. *manzana* no son cognados, pero el proceso de discriminación se vuelve más difícil a la hora de distinguir entre dos palabras similares formalmente, como rum. *mǎr* y esp. *mar*. Para abordar este problema, hemos propuesto como método principal de generación de ejemplos negativos un sistema basado en Levenshtein (1965): se han seleccionado como ejemplos negativos pares de palabras similares desde el punto de vista gráfico, que no tienen etimología común, y cuya diferencia formal no rebasa los límites de la distancia de Levenshtein (1965). El criterio que se ha utilizado en la elección de distancias medias de Levenshtein para los pares negativos ha sido que no excedan los intervalos entre palabras de pares positivos, lo que ha garantizado que la distinción entre cognados y no cognados no se base simplemente en la similitud formal. Los experimentos se han desarrollado tanto a partir de la forma gráfica, como de la fonética, y utilizando la extracción de características a base de las alineaciones entre representaciones gráficas tal y como las genera el algoritmo Needleman-Wunsch (cf. Needleman y Wunsch, 1970).

RESULTADOS

Para cualquier pareja de idiomas, la detección de pares de cognados a partir de listados cargados de ejemplos positivos y negativos ha alcanzado un máximo de 95% (en el caso de la pareja italiano – español) y un mínimo de 91% (en la pareja español – rumano). Se ha observado que los valores mínimos resultan de parejas que incluyen la lengua rumana, mientras que los valores máximos los producen los pares de los que forma parte el italiano. La interpretación de estos resultados puede renovar la perspectiva global sobre el grado de similitud entre lenguas (cf. Dinu y Dinu, 2005; Ciobanu y Dinu, 2014), favoreciendo un escudriño más profundo de la estructura fonética de las lenguas romances, observada tanto en relación con el latín, como en comparación recíproca.

Cuando la búsqueda se ha restringido a los cognados originados en latín, el promedio de los resultados correctos ha superado los valores obtenidos en el experimento general. Esta precisión creciente se apoya en la regularidad de la evolución fonética del latín hacia las lenguas romances, lo que también lleva a unas correspondencias bastante constantes entre cualesquiera dos lenguas románicas. Queda claro que la máquina ha sido capaz de aprender y reconocer mejor las correspondencias fonéticas entre voces originadas en latín, rasgos que no son válidos para vocablos provenientes de otras lenguas, ya sea indoeuropeas (como el inglés) o no-indoeuropeas (como el árabe).

Ha habido también casos donde el experimento ha puesto de relieve algunas limitaciones del banco de datos, o bien ha planteado ciertas preguntas, cuando la identificación de una pareja de cognados se ha categorizado como error, pese a una evidente relación genética. Por ejemplo, el esp. *cognitivo* y el rum. *cognitiv* no se han registrado como cognados en nuestra base de datos, dado que en los diccionarios figuran con etimología distinta: el lexema español se considera como creación interna (un supuesto derivado del esp. *cognición*), mientras que la voz rumana es un préstamo del fr. *cognitif*. La selección automática de tales parejas como cognados pone en duda el estatuto de creación interna de palabras como el esp. *cognitivo*, dadas las posibilidades limitadas de derivación con el sufijo *-ivo* (en este caso) en español (cf. Real Academia Española, 2010), imponiendo al mismo tiempo una reevaluación de la influencia francesa en el léxico español.

DISTINCIÓN AUTOMÁTICA ENTRE PALABRAS PATRIMONIALES Y PRÉSTAMOS DEL LATÍN EN LAS LENGUAS ROMÁNICAS

Otro experimento que hemos desarrollado plantea la posibilidad de discriminación automática entre palabras heredadas y préstamos del latín, con el propósito, a largo plazo, de poder distinguir sistemáticamente entre cognados reales y cognados virtuales.

El tópico es esencial para los estudios de filogenia lingüística, en vista de una mejor clasificación de las relaciones genéticas entre lenguas, así como para la correcta localización geográfica y cronológica de las lenguas arcaicas. El reto principal es establecer si una determinada similitud léxica entre dos lenguas provenientes del mismo ancestro es el resultado de una divergencia a partir de su origen común, o de una convergencia a través del préstamo y contacto lingüístico (Heggarty, 2012: 307). De este modo, se puede llegar finalmente a determinar si dos lenguas tienen realmente un ancestro común, o las eventuales similitudes provienen del contacto lingüístico:

this gave way to a very different line of thought: that the method could be applied to languages not yet known to be related, and used precisely to diagnose or establish whether they were. From the information question ‘how closely related?’, one had passed to the yes/no question ‘related or not?’ (Heggarty, 2012: 308)

Heggarty pone de relieve la necesidad de distinguir entre cognados y préstamos, haciendo hincapié en que los eventuales errores, al distorsionar la situación real, pueden invalidar los resultados. Por ende, apunta el autor, la discriminación entre estas dos categorías etimológicas debe ser muy precisa, y, en consecuencia, la aproximación computacional se estima como un acercamiento muy propicio:

What solution is there, then, if we can neither ignore the problem of distinguishing cognates from loanwords it, nor overcome it in the many cases where we do not have the necessarily linguistic knowledge to do so? There is in fact a possibility: to sidestep the question entirely at the data analysis stage, and simply to identify which forms are judged to be somehow ‘correlate’ with each other – whether by specialists in those languages, or more objectively by computerised approaches such as the Automated Similarity Judgment Program, or ASJP (Brown *et al.* 2008, Holman *et al.* 2008). (Heggarty, 2012: 310)

Siguiendo estas sugerencias, nos hemos planteado la pregunta si sería posible hacer la distinción entre voces heredadas y préstamos de manera automática. Dado que la máquina puede procesar miles de datos en intervalos breves de tiempo, el propósito que se ha formulado en lingüística computacional ha sido el de distinguir entre las dos categorías utilizando como *input* solo la interfaz fonética de las palabras.

La hipótesis no es falta de razón, dado que el postulado esencial de la lingüística histórica es que el cambio fonético se produce – en principio – de modo regular y tiene, por lo tanto, resultados previsibles y limitados desde el punto de vista estructural: en otras palabras, queda un número limitado de combinaciones fonéticas posibles, un determinado sonido puede aparecer solo en ciertos contextos fonéticos, etc. Por ejemplo, si observamos que la evolución regular del grupo consonántico *-ct-* en las palabras heredadas en español tiene el resultado *-ch-* [tʃ] (cf. lat. *nocte* > esp. *noche*, lat. *pectus* > esp. *pecho*, lat. *octo* > esp. *ocho*, etc.), sacaremos la conclusión de que las palabras que no han experimentado el mismo cambio fonético deben de haber tenido otro trayecto histórico, a saber, deben de haber sido tomadas prestadas (p. ej. lat. *nocturnus* – esp. *nocturno* y no **nochurno*; lat. *octavus* – esp. *octavo*, etc.). No sería irracional, por ende, categorizar automáticamente los vocablos que contienen el grupo *-ct-* en español como préstamos. El mismo mecanismo se puede aplicar a diferentes grupos de sonidos que representan el resultado de una evolución oral frente a la adopción culta de lexemas latinos: resulta plausible la premisa de que las palabras adoptadas por vía culta tengan una estructura fonética en cierta medida diferente de los descendientes por vía oral, incluso de sus dobletes etimológicos.

Siguiendo estas consideraciones, hemos utilizado un modelo de aprendizaje automático aplicado al léxico románico de origen latino (tanto heredado como adoptado por vía culta), con el fin de observar en qué medida la aproximación computacional permite delimitar las dos categorías etimológicas (cf. Cristea *et al.*, 2021). En dicho experimento, además de las cinco lenguas ya mencionadas, se ha incluido también el catalán.

En una primera etapa, hemos ofrecido como *input* solamente la forma de las palabras, sin ninguna información suplementaria que concierna a las leyes fonéticas implicadas en las diferentes evoluciones. Más preciso, la máquina ha analizado un listado de voces heredadas y uno de préstamos del latín, reteniendo

los rasgos fonéticos recurrentes en cada grupo. Luego, se ha introducido en el modelo de aprendizaje automático una nueva lista de voces que no se hallaban en ninguna de las dos listas anteriores, con el requisito de que se clasifique cada palabra, automáticamente, en una de las dos categorías mencionadas. El grado de precisión en este proceso no ha sobrepasado el 54%, lo cual ha exigido el perfeccionamiento del método propuesto.

En la etapa subsiguiente, hemos enriquecido la información básica proporcionada al programa con un núcleo de datos lingüísticos significativos: además de ofrecer el étimo de cada palabra, hemos introducido una serie de rasgos generales que caracterizan la evolución fonética en las voces románicas heredadas. Para simplificar el papel de la máquina, por un lado, y, por otro lado, con el fin de observar empíricamente cuál sería la cantidad mínima de datos lingüísticos necesaria para obtener resultados válidos en el procesamiento automático del lenguaje, nos hemos enfocado en las leyes fonéticas que intervinieron en el cambio consonántico, dejando de lado el comportamiento de las vocales³.

Con este propósito, hemos intentado simplificar cuanto más posible el *input* para un procesamiento correcto. Hemos sistematizado los cambios consonánticos interpretándolos como parte de un proceso general de lenición, que engloba la mayoría de las leyes fonéticas particulares identificables en lenguas románicas diferentes. En breve, la trayectoria recurrente de una consonante en su evolución del latín hacia las lenguas románicas se podría sintetizar de la manera siguiente: oclusiva sorda → oclusiva sonora → africada sorda → africada sonora → fricativa sorda → fricativa sonora → semivocal → pérdida. Se entiende de por sí que un sonido no debe recorrer todas las etapas (o que no todas son visibles en diacronía), ni alcanzar la última etapa, que sería la pérdida. Por ejemplo, $p \rightarrow b \rightarrow v$, como en las ecuaciones lat. *ripa* > esp. *riba* // fr. *rive*; lat. *capra* > esp. *cabra* // fr. *chèvre*; o $b \rightarrow \emptyset$, como en lat. *cantabam* > rum. *cântam*.

El cambio del lugar de articulación, conocido como *palatalización*, se enmarca, de hecho, en la misma pauta evolutiva que supone una debilitación articulatoria: por ejemplo, $k \rightarrow tʃ$ (→ j), cf. lat. *caput* ‘cabeza’ > fr. *chef* [ʃef]; o bien, $k \rightarrow ts \rightarrow s$, cf. lat. *caelum* [ˈkelum] > fr. *ciel* [siel].

Según se puede observar en los ejemplos proporcionados, en ciertos casos la grafía oculta la pronunciación (cf. fr. *ciel* [siel]). Por ende, para que se puedan aplicar de manera incorrupta las reglas predefinidas, hemos construido dos bases de datos paralelas: la primera contiene las palabras románicas y los étimos latinos en su forma gráfica, mientras que la segunda se constituye de las transcripciones fonéticas de las mismas voces.

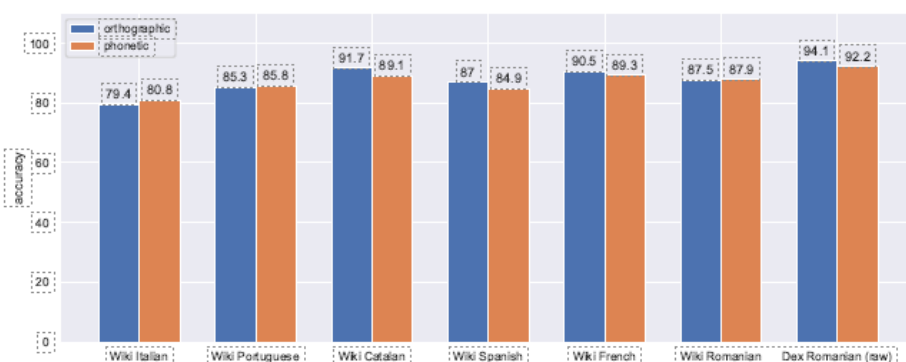
---

³ Es consabido que la evolución vocálica comporta un gran número de variables difícilmente sistematizables. En ausencia de una perspectiva completa y perfectamente ordenada de todos los casos de cambio vocálico, el procesamiento automático sería viciado y no podría ofrecer resultados válidos.

Tomando como punto de partida la trayectoria recurrente dirigida por la lenición, hemos extraído todos los cambios posibles y los hemos codificado como rasgos binarios, marcando con 0 su ausencia y con 1 su presencia en las palabras dadas.

Esta vez se ha obtenido un promedio de 90% de clasificaciones correctas de las palabras dadas en las dos categorías (voz heredada vs préstamo léxico), un resultado visiblemente superior al que se había conseguido en la primera prueba. El diagrama que viene representado abajo recoge los resultados obtenidos para todas las lenguas románicas, distinguiendo entre la aplicación del algoritmo a las variantes gráficas y el empleo del mismo a las formas transcritas en el alfabeto fonético internacional⁴.

Los resultados del experimento con información lingüística.

El uso de dos métodos paralelos ha resultado en una leve oscilación en el porcentaje obtenido según la correctitud de los resultados. La relación entre la forma gráfica y la fonética difiere de una lengua a otra, según se puede notar fácilmente: en tres de las seis lenguas analizadas, a saber, en catalán, español y francés, se observa que el resultado mejor (con más del 1%) se ha obtenido cuando se han analizado las variantes gráficas, mientras que en la otra mitad una correctitud levemente mayor la han ofrecido las variantes fonéticas (aunque, salvo en italiano, la mejora no ha sobrepasado el 1%).

Este experimento nos deja en claro la importancia de los datos lingüísticos tradicionales en el procesamiento automático del lenguaje. Una exploración exclusivamente computacional del lenguaje no ha proporcionado resultados significativos, ya que el porcentaje de 54% que describe la correctitud obtenida en la primera etapa del experimento corresponde a lo que hubiera proporcionado la mera aplicación de la teoría de la probabilidad. La integración de reglas lingüísticas predefinidas ha mejorado visiblemente la calidad del proceso.

⁴ Para el rumano hemos tenido a disposición dos listados paralelos, uno que recogía las palabras del diccionario *Wiki*, el otro creado a partir de www.dexonline.ro, que junta la mayor parte de los diccionarios rumanos. Sin embargo, para asegurar la unidad del método aplicado a todas las lenguas románicas, vamos a centrarnos en los resultados relevados por el análisis del listado *Wiki*.

CONCLUSIONES

Las investigaciones de las últimas décadas en el ámbito de la lingüística han resaltado una necesidad creciente de métodos y herramientas que faciliten el recurso científico tradicional. Las herramientas digitales que proponemos podrían abrir el camino hacia una nueva perspectiva sobre el procesamiento del léxico. Aunque los métodos dibujados se derivan del estudio del léxico románico, los algoritmos resultantes podrían tener un área mucho más amplia de aplicación, así como permitir inferencias generales sobre el cambio lingüístico.

En el artículo presente hemos descrito dos de los principales trabajos llevados a cabo en el marco del proyecto CoToHiLi: la constitución de una base de datos que comprende las series de cognados románicos y la investigación de la posibilidad de distinguir (semi)automáticamente entre voces heredadas y préstamos léxicos. Los resultados han hecho patente la importancia de los datos lingüísticos integrados en el procesamiento automático, poniendo de relieve que la mejor aproximación a la lingüística histórica junta el saber de los lingüistas clásicos con el poder de los recursos computacionales.

BIBLIOGRAFÍA

- Campbell, Lyle, 2013, *Historical Linguistics. An Introduction* (1ª ed. 1998), 3ª edición, Edinburgh University Press.
- Chambon, Jean-Pierre, 2007, “Remarques sur la grammaire comparée-reconstruction en linguistique romane (situation, perspectives)”, *Mémoires de la Société de linguistique de Paris*, n. s., 15 (*Tradition et rupture dans les grammaires comparées de différentes familles de langues*), Lovaina, Peeters, 57–72.
- Ciobanu, Alina Maria / Dinu, Liviu P., 2014, “Building a Dataset of Multilingual Cognates for the Romanian Lexicon”, in *Proceedings of the language resources and evaluation conference 2014*, p. 1038–1043.
- Cristea, Alina Maria *et al.*, 2021, “Automatic discrimination between inherited and borrowed Latin words in Romance languages”, in: *Proceedings of the 2021 conference on empirical methods in natural language processing (EMNPL) (Findings)*.
- Cristea, Alina Maria *et al.*, 2023 [en curso de publicación], “RoBoCoP: A comprehensive Romance Borrowing Cognate Package and Benchmark for Multilingual Cognate Identification”.
- Dunn, Michael, 2015, “Language phylogenies”, in Bower, Claire / Evans, Bethwyn, *The Routledge handbook of historical linguistics*, London/New York, Routledge, 190–211.
- Dinu, Anca / Dinu, Liviu P., 2005, “On the syllabic similarities of Romance languages”, in *Proceedings of the 6th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Text Processing, CICLing 2005*, Mexico City, 785–788, Springer.
- Epps, Patience, 2015, “Historical linguistics and socio-cultural reconstruction”, in Bower, Claire / Evans, Bethwyn, *The Routledge handbook of historical linguistics*, London/New York, Routledge, 579–597.
- Heggarty, Paul, 2012, “Beyond lexicostatistics: how to get more out of ‘word list’ comparisons”, *Diachronica* 27(2), 301–324.
- Heggarty, Paul, 2015, “Prehistory through language and archaeology”, in Bower, Claire / Evans, Bethwyn, *The Routledge handbook of historical linguistics*, London/New York, Routledge, 598–626.

- Levenshtein, Vladimir I., 1965, “Binary Codes Capable of Correcting Deletions, Insertions, and Reversals”, *Soviet Physics Doklady* 10, 707–710.
- List, Johann-Mattis *et al.*, 2017, “The Potential of Automatic Word Comparison for Historical Linguistics”, *PLOS ONE*, 12(1), 1–18.
- Mailhammer, R. 2015, “Etymology”, in Bowerman, C./Evans, B., *The Routledge handbook of historical linguistics*, London/New York, Routledge, 423–441.
- Mallory, J.P. / Adams, D.Q. 2006, *The Oxford introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European world*, Oxford University Press.
- Meloni, Carlo / Ravfogel, Shauli / Goldberg, Yoav, 2021, “*Ab antiquo*: Neural proto-language reconstruction”, in *Proceedings of the 2021 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies, NAACL-HLT 2021*, 4460–4473.
- Needleman, Saul B. / Wunsch, Christian D., 1970, “A general method applicable to the search for similarities in the amino acid sequence of two proteins”, *Journal of molecular biology* 48(3), 443–453.
- Real Academia Española, 2010, *Nueva gramática de la lengua española. Manual*, Espasa Calpe.
- Saenko, Mikhail / Starostin, G.S., 2015, “Annotated Swadesh wordlists for the romance group (Indo-European family)”, *The Global Lexicostatistical Database*, RGU.
- Uban, Ana Sabina *et al.*, 2021, “Tracking semantic change in cognate sets for English and Romance languages”, in *Proceedings of the 2nd international workshop on computational approaches to historical language change*.

RESURSE DIGITALE PENTRU ANALIZA LEXICULUI DE ORIGINE LATINĂ ÎN LIMBILE ROMANICE

Rezumat

În cadrul proiectului CoToHiLi (*Computational Tools for Historical Linguistics*), constituit cu scopul de a oferi instrumente computaționale pentru cercetarea schimbării lingvistice, am creat o bază de date care cuprinde seriile de cognați din principalele limbi romanice. Pe baza acesteia, am desfășurat experimente care testează capacitatea mașinii de a detecta automat cuvintele cognate în oricare pereche de limbi romanice. Totodată, am explorat posibilitatea de a face distincția în mod semiautomat între cuvinte moștenite în limbile romanice și cuvinte împrumutate din latină sau dintr-o altă limbă romanică. Articolul descrie dificultățile generate de fiecare experiment, modul în care au fost aplicate metodele digitale și integrarea datelor lingvistice cunoscute, propunând de asemenea o interpretare a rezultatelor.

DIGITAL RESOURCES FOR THE ANALYSIS OF THE LEXICON OF LATIN ORIGIN IN ROMANCE LANGUAGES

Abstract

Within the framework of the CoToHiLi project (*Computational Tools for Historical Linguistics*), set up with the aim of providing computational tools for the research of linguistic change, we created a database containing the cognate chains from the main Romance languages. Starting from this database, we conducted experiments that test the machine’s ability to automatically detect cognate sets in any pair of Romance languages. We also explored the possibility of distinguishing semi-automatically between inherited and borrowed words in the Romance languages. The article describes the challenges of each experiment, the application of digital methods, as well as the importance of integrating linguistic data. We also propose an interpretation of the results.

CONSTRUCȚIA DISCURSULUI DIPLOMATIC DIN CADRUL ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE A 67-A SESIUNE A ADUNĂRII GENERALE ONU

MARIA-CORINA POPA

Universitatea din București
maria.corina.popa@gmail.com

Cuvinte-cheie: *discurs diplomatic, topoi, identitate, poziționare discursivă, ethos.*
Keywords: *diplomatic discourse, topoi, identity, stancetaking, ethos.*

1. CONSIDERAȚII TEORETICE ȘI METODOLOGICE

Lucrarea de față propune o analiză a discursurilor diplomaților români și spanioli rostite în cadrul celei de-a 67-a sesiuni a Adunării Generale ONU din septembrie 2012. Discursurile supuse analizei au fost selectate în funcție de situația de enunțare și pronunțate de ministrul român al afacerilor externe, Titus Corlățean și de prim-ministrul spaniol, Mariano Rajoy.

Cadrul teoretic și metodologic în care ne plasăm este cel al pragma-retoricii. Încadrarea în direcția pragma-retorică este susținută de analiza concretă a limbii în strânsă legătură cu contextul social și istoric, fapt care generează o deschidere teoretică pentru a îngloba, în analiza discursului, concepte și grile de analiză din subdomenii diverse. Astfel, în analiza selecțiilor lexicale, din studiile cercetătoarei franceze Sophie Moirand, vom prelua conceptul de „cuvânt-eveniment” (Moirand 2004), care, spre deosebire de expresiile/sintagmele incomplete (ce nu pot fi utilizate în afara momentului discursiv în cadrul căruia au luat naștere), depășesc momentul discursiv, stabilind o legătură privilegiată cu evenimentul asimilat. În discursul organizațiilor internaționale, aceste lexeme desemnează nume de războaie, de tratate sau de evenimente multilaterale și au o puternică forță evocativă, fiind strâns legate de reprezentări cognitive anterioare, de credințe și de valori comune tuturor statelor.

Observarea modalităților de raportare și de adecvare a discursului la destinatar va ține cont de distincția realizată de Eliseo Verón (1987) între *pro-destinatar*, *contra-destinatar* și *para-destinatar*. În timp ce *pro-destinatarul* împărtășește ideile emițătorului și are aceleași obiective ca acesta (în cazul nostru, reprezentanții celorlalte state membre ONU), *contra-destinatarul* are idei și obiective divergente, precum încălcarea drepturilor omului, a stabilității internaționale, augmentarea capitalului de putere (organizații teroriste sau separatiste, state totalitare, care nu

și-au exprimat dorința de integrare ONU etc.). *Para-destinatarul*, aflat în afara „arenei internaționale”, devine principala țintă a componentei persuasive a discursurilor și vizează societatea civilă și opinia publică.

Reflectarea identității emițătorului în discurs și poziționarea sa față de diversele tipuri de destinatari vor ține seama de formele clasice de poziționare, care alcătuiesc cei trei poli ai *triunghiului poziționării* realizat de Du Bois: *obiectivă, subiectivă, intersubiectivă* (Du Bois 2007). De asemenea, vom avea în vedere distincția *plural inclusiv - plural exclusiv* (Benveniste 2000). Din sfera pragmaticii, lucrarea preia tipologia actelor de vorbire (Austin 2005), analiza modalizatorilor (Zafiu 2008) și formele *politeții pozitive* și ale *politeții negative* (Ionescu-Ruxăndoiu 2003). Nu în ultimul rând, din sfera retoricii și a argumentării, vom utiliza conceptul de *ethos* (Maingueneau 2005) și cel de *topos*, sub toate formele sale: *obiect al acordului* (Perelman, Olbrechts-Tyteca 2012), *element ce garantează înlănțuirea argumentativă* (Anscombe 1995), *schemă argumentativă* (Van Eemeren și Grootendorst 2004).

2. OBSERVAȚII ASUPRA ORGANIZĂRII GENERALE A DISCURSURILOR

Având o structurare monologică a ansamblului discursiv, o orientare predominant consensuală și o natură epidictică, discursurile analizate includ atât o componentă forensică (prin condamnarea contra-destinatarului – conducerea statului sirian, organizațiile teroriste), cât și o componentă persuasivă (raportându-ne la dorința de a convinge para-destinatarul: instanțele diplomației publice – presa, societatea civilă - de legitimitatea acțiunilor emițătorului). Intervențiile discursive sunt supuse unui număr mare de constrângeri instituționale, pe care emițătorul le respectă cu strictete, urmând schema: flatarea interlocutorului și autoprezentarea pozitivă, expunerea angajamentelor naționale în cadrul ONU și mobilizarea statelor membre pentru îndeplinirea obiectivelor propuse la nivel organizației.

Astfel, prima secvență discursivă este introdusă prin formulele nominale de adresare atât colective, cât și individuale, a căror ocurență respectă ierarhiile politico-diplomatice și ordinea de precădere:

*Domnule Secretar General,
Domnule Președinte al Adunării Generale,
Distinși delegați,
Dragi colegi,
Doamnelor și domnilor, (D1)*

Señor presidente de la Asamblea General, señor secretario general, señoras y señores jefes de Estado y de Gobierno, señoras y señores ministros, señoras y señores embajadores, señoras y señores (D3)

Mariano Rajoy încalcă ordinea de precădere a formulelor de adresare, schimbând primele două poziții pe baza unui criteriu „evenimential”: Vuk Jeremic, reprezentantul Serbiei și președintele Adunării Generale, deși ocupă a doua poziție în ierarhia funcțiilor din cadrul ONU, este primul destinatari invocat, avându-se în vedere recenta sa numire. Formulele stereotipe de adresare sunt urmate de o secvență de flatare a interlocutorului, utilizând un număr mare de adjective calificative cu sens pozitiv, care indică admirația față de pro-destinatar sau reliefează meritele și virtuțile acestuia:

Suntem convinși că bogata dumneavoastră experiență de vechi diplomat, precum și responsabilitățile dumneavoastră anterioare în gestionarea relațiilor internaționale reprezintă atuuri incontestabile pentru succesul actualei sesiuni.
(D2)

Exprimarea aprecierii, a simpatiei față de interlocutor se reflectă și în performarea unor acte de vorbire expresive centrate pe interlocutor, precum mulțumirile și felicitările, prin intermediul verbelor expresive și al locuțiunilor performative:

*Domnule președinte,
Doresc să vă felicit pentru alegerea dumneavoastră ca președinte al celei de-a 67-a sesiuni a Adunării Generale și să vă asigur de întregul sprijin al delegației mele în cursul exercitării înaltei dumneavoastră responsabilități.*
(D2)

Sean mis primeras palabras para felicitar al señor Vuk Jeremic por su elección como Presidente del 67º periodo de sesiones de la Asamblea General. Estoy convencido de que, con su liderazgo e impulso, esta alta institución será capaz de hacer frente a los numerosos retos que tendrá ante sí en los próximos doce meses. Deseo también expresar mi agradecimiento a su antecesor, el embajador Abdulaziz Al-Nasser, y sumarme a las felicitaciones por su trabajo, deseándole todo lo mejor en sus nuevas tareas. (D3)

Intervențiile sunt încheiate odată cu performarea actului expresiv de mulțumire, prin formula convențională „Vă mulțumesc!”.

Studiul structural al discursurilor reprezentantului român relevă existența a trei etape, care respectă și marchează o ordine riguroasă a expunerii (*legitimare – angajament – mobilizare*), utilizând, în mod alternativ, trei orientări: (a) *descriptiv-retrospectivă* (*de inventariere a unor fapte, acțiuni și decizii trecute*), (b) *didactică/prescriptivă* (bazată pe principii și pe valori împărtășite) și (c) *programatică* (bazată pe intenții și pe angajamente):

- (a) **În ultimul an**, Consiliul de Securitate al ONU a reacționat prompt la noile crize, adoptând rezoluții menite să prevină escaladarea conflictului, cerând restabilirea ordinii constituționale sau eforturi ale tuturor părților implicate pentru a găsi soluții negociate pentru problemele nou apărute. (...) În ultimii cincisprezece ani, țara mea a manifestat un interes deosebit și a contribuit substanțial la misiunile civile și militare sub mandat ONU. Am început să dezvoltăm capacități specializate, în special de natură civilă, în domeniul stabilizării și reconstrucției post-conflict. (D2)
- (b) După cum am menționat deja, **dezvoltarea reprezintă un alt domeniu major de interes**, de acțiune și de cooperare în cadrul Națiunilor Unite. O temă în care am putea găsi soluții în cadrul ONU este cea a îmbunătățirii funcționării sistemului și instituțiilor bancare și financiare. Instituțiile bancare și financiare naționale și internaționale **ar trebui să devină tot mai mult un partener al guvernelor**, „parte a soluției” pentru crizele economice cu care se confruntă o țară sau o regiune. (D2)
- (c) Fiind hotărâtă să adere la tratatele relevante pentru întărirea statului de drept, **România se angajează să consolideze eforturile** în vederea posibilei ratificări a Convenției pentru Protecția tuturor persoanelor împotriva disparițiilor forțate și a Protocolului Opțional la Convenția Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități. (D1)

Discursul lui Rajoy este organizat în patru secvențe delimitate prin reiterarea formulei de adresare *Señor Presidente*, ce capătă rol de marcator discursiv organizațional. Prima secvență reliefează rolul ONU în politica externă a Spaniei, cea de-a doua prezintă realizările Spaniei în consolidarea democrației, în timp ce ultimele două inventariază problemele care amenință ONU și prezintă angajamentul Spaniei pentru contracararea lor.

Señor Presidente,

España otorga un protagonismo fundamental a las Naciones Unidas (...).

Señor Presidente,

Además de la situación económica y financiera, los desafíos a los que se enfrenta hoy la sociedad internacional son más numerosos y complejos que nunca. Esta Organización y su Asamblea General son clave en la forma de afrontarlos. (...) España vivimos una difícil, pero exitosa, transición a la democracia y, por ello, sabemos que el camino no es, ni será, fácil. Nuestra experiencia puede ser útil a todos los países árabes que están viviendo procesos de transición. (...)

Señor Presidente,

Merecen tanto o más nuestra atención aquellos problemas en los que apenas ha habido avances o aquellos problemas que han surgido a lo largo de este último año, pues a ellos deberemos dedicarnos con más ahínco en los próximos doce meses. (...)

Señor Presidente,

España seguirá trabajando junto con Naciones Unidas, pues creemos que sólo mediante una acción concertada de la Comunidad Internacional se encontrarán soluciones.

Din punct de vedere tematic, primul discurs al liderului român se articulează în jurul unității frazeologice cu rol de cuvânt-cheie „stat de drept” și, implicit, în jurul noțiunilor fundamentale în definirea statalității precum *autonomia, suveranitatea* sau *teritorialitatea*:

Permiteți-mi să împărtășesc anumite aspecte ale experienței României în consolidarea statului de drept. De-a lungul ultimelor două decenii, am fost angajați în eforturi consecvente pentru promovarea și consolidarea principiilor cuprinse în conceptul statului de drept. (...) Aș dori să continui prin a împărtăși viziunea României cu privire la conceptul statului de drept la nivel internațional. Statul de drept conține elemente semnificative care reglementează relațiile dintre state, fiind o valoare universală, esențială și indivizibilă a Organizației Națiunilor Unite. (D1)

Cel de-al doilea discurs al ministrului român este organizat prin raportarea la un cuvânt-eveniment – *criza siriană*, care, prin rezonanța sa la nivelul întregii comunități internaționale, reorganizează discursul, dirijându-l înspre un proces de natură juridică de condamnare a actelor de violență și de încălcare a drepturilor fundamentale ale omului:

În cursul anului 2012, ne-am confruntat cu efectele severe ale crizei din Siria. Încălcarea drepturilor omului este, practic, trăsătura dominantă a situației din Siria. Guvernul sirian trebuie să își respecte angajamentele și obligațiile în domeniul drepturilor omului. Justiția trebuie să își spună cuvântul în toate cazurile de încălcare a drepturilor omului și toți cei vinovați trebuie supuși unui proces corect în justiție, chiar dacă ei nu au oferit victimelor lor această posibilitate. România a afirmat în mod constant că escaladarea violenței în Siria trebuie să fie oprită de comunitatea internațională. Evident, ne pronunțăm pentru o soluționare politică. (D2)

Toate aceste observații ne conduc la ideea că, dacă în privința Uniunii Europene putem vorbi despre o dublă proiecție – ca *societate și comunitate* (sau, în termenii lui Kantner 2011, *communio și commercium*), ONU trebuie analizată exclusiv prin prisma mărcilor unei comunități de tip *commercium*, în care statele conlucrează conștientizând că anumite scopuri (*pacea, stabilitatea socială*) pot fi atinse doar prin cooperare. Locurile comune identificate sunt, așadar, specifice unei comunități de interese (*rezolvarea problemelor, beneficiile economice și sociale*), iar sistemul terminologic constituit gravitează în jurul unor concepte de bază, precum: *justiția, acordurile, negocierile*:

O temă în care am putea găsi soluții în cadrul ONU este cea a îmbunătățirii funcționării sistemului și instituțiilor bancare și financiare. Instituțiile bancare și financiare naționale și internaționale ar trebui să devină tot mai mult un partener al guvernelor, „parte a soluției” pentru crizele economice cu care se confruntă o țară sau o regiune. (D1)

Este año en Río de Janeiro hemos reafirmado nuestra visión común en favor de un futuro sostenible económica, social y medioambientalmente.

La lucha contra la impunidad internacional ha conocido también importantes avances este año. La Corte Penal Internacional ha iniciado su primer caso contra un ex jefe de Estado, demostrando que el fin de la impunidad por los crímenes más graves es un objetivo cada vez más cercano para la sociedad internacional. Quiero reiterar hoy el llamamiento a la ratificación universal del Estatuto de Roma. (D3)

3. OBSERVAȚII PRIVIND NIVELUL MICROSTRUCTURAL

3.1. Distribuția formelor de persoană și mijloacele de poziționare utilizate ne conduc la următoarele observații:

- Poziția României este expusă, într-o serie de contexte, prin trimiteri impersonale, utilizând toponimul *România*, ce desemnează în mod metonimic poporul român și comunitatea românească, în demersurile de *autoprezentare pozitivă* și de *angajare*:

România este convinsă în mod ferm că respectarea și promovarea statului de drept reprezintă obiective deosebite care trebuie să ghideze toate acțiunile noastre. (D1)

România sprijină ferm toate eforturile pentru realizarea unei păci cuprinzătoare în Orientul Mijlociu. (D2)

În discursul spaniol, poziția Spaniei este corelată, în baza *toposului identificării naționale*, cu cea a emițătorului, într-o argumentare silogistică de tip entimemic: P1: *Pentru Spania ONU are un rol fundamental (eu, în calitate de diplomat, reprezint și mă identific cu Spania) / C: Prezența mea are ca scop exprimarea poziției Spaniei:*

España otorga un protagonismo fundamental a las Naciones Unidas. Por este motivo, he querido estar presente en la apertura de este Debate General, el primero que tiene lugar tras mi investidura como Presidente del Gobierno de España. (D3)

- Exprimarea poziției unilaterale se realizează printr-un „noi exclusiv”, care exclude pro-destinatarul:

Desde nuestra posición de miembros del Consejo de Derechos Humanos seguiremos defendiendo el vínculo innegable entre el respeto a los derechos humanos y la paz y seguridad en el mundo. (D3)

- Utilizarea persoanei I singular marchează inserții ale eului afectiv (a) sau ale eului epistemic (b), (c), (d).

(a) **Regret** faptul că începutul actualei sesiuni a Adunării Generale este umbrit de evenimentele recente de la Benghazi. (D2)

Mă bucur să anunț intenția noastră de a iniția o dezbatere privind posibilitatea de a accepta jurisdicția obligatorie a Curții. (D1)

(b) **Sunt convins** de faptul că întărirea statului de drept trebuie să reprezinte un proces permanent, pe termen lung, atât la nivel național cât și la nivel internațional. (D1)

(c) **Estoy convencido de que**, con su liderazgo e impulso, esta alta institución será capaz de hacer frente a los numerosos retos que tendrá ante sí en los próximos doce meses. (D3)

(d) **Por eso creo que** debemos preguntarnos hoy si estamos mejor que el año pasado y, aunque pueda parecer lo contrario, **yo creo que sí**. (D3)

În exemplul (d) asistăm la o scindare a vocii emițătorului într-o voce care expune o problemă a întregii comunități și una care interpretează, definindu-și, unilateral, punctul de vedere.

În discursul lui Mariano Rajoy, persoana I este utilizată în prefețele metacomunicative, în care verbul *dicendi* este precedat de un verb modal la prezent:

Quiero referirme en mi intervención a las razones que avalan la voluntad de España de trabajar en el Consejo. (D3)

Quiero reafirmar nuestro compromiso con la construcción de sociedades abiertas, inclusivas y democráticas. (D3)

Implicarea subiectivă în discursul spaniol, mult mai puternică decât în cel românesc, conduce la aserțiuni în care persoana I, marcă a rolului asumat de vorbitor și de statul reprezentat, nu mai are rolul de topic, ci de focus și presupune, în baza declanșatorilor presupozitionali, antiteza: *țara mea își asumă responsabilitatea angajării, spre deosebire de alte state*:

Mi país seguirá contribuyendo al desarrollo de Afganistán y a su búsqueda de la estabilidad y seguridad necesarias para ello. (D3)

Mi país seguirá apoyando las negociaciones de un Convenio Global contra el Terrorismo en el seno de las Naciones Unidas. (D3)

Mi Gobierno, comprometido con ese objetivo de paz, está convencido de que la creación de un Estado palestino viable es un elemento clave en la solución del conflicto y que tendrá efectos beneficiosos para la seguridad y el bienestar de Israel. (D3)

În ultimul exemplu, presupuziția care legitimează polarizarea ideologică este dublată de cea existențială: *Guvernul meu este angajat în promovarea păcii*, iar, în penultimul, de cea a angajării trecute: *Spania a sprijinit negocierea unui acord global împotriva terorismului*. Identificarea cu receptorul marchează trecerea de la un „noi” care exclude pro-destinatarii la un *noi inclusiv*, utilizat cu precădere în *secvențele programatice*, modalizate deontic (D2) sau în cele constatative (D3):

Evident, nu putem și nu trebuie să permitem violenței să predomină atâta timp cât populația din Siria contează pe capacitatea noastră de a oferi stabilitate și previzibilitate atunci când stabilitatea și securitatea regională sunt puse la încercare. (D2)

En un año hemos sido testigos de la inquebrantable voluntad de los ciudadanos árabes por consolidar sistemas democráticos en sus países. (D3)

În (D3) enunțarea solidară exprimată la persoana I plural se corelează cu disocierea ideologică de sistemul totalitar al statelor arabe, încurajând inițiativele cetățenilor, care au generat revoltele cunoscute sub numele de „Primăvara arabă”.

3.2. În toate discursurile, dimensiunea persuasivă are în vedere construirea *ethosului național* însă imaginea instituțională se proiectează într-o manieră diferită în planul textual. În timp ce reprezentantul român construiește un *ethos al prudenței, al echilibrului și al competenței*, pe care îl subsumează celui comunitar, discursul lui Mariano Rajoy este unul egocentric, al autolegitimării bazate pe *ethosul implicării continue și pe cel al performanței*.

Ethosul reprezentantului prudent, rezervat reflectă o atitudine conformistă a reprezentantului român față de protocolul diplomatic clasic, ce impune prefațarea aserțiunilor de *modalizatori epistemici ai probabilității și de verbe de opinie*. Acestea indică atât un comportament deferent, formalizat, cât și *evitarea angajamentului ilocuționar absolut* (Zafiu 2002):

A treia direcție, dar **poate** cea mai importantă, este independența justiției. (D1)
Credem că Organizația Națiunilor Unite și statele membre trebuie să depună toate eforturile pentru a menține și consolida înaltul nivel profesional. (D1)

În acest sens, spațiul comunicativ dominat de controversă este diminuat în plan discursiv prin mijloace indirecte de critică, identificate cu ajutorul declanșatorilor presupozitionali:

***Am sperat** că majoritatea recomandărilor să fie andosate în declarația pe care o adoptăm astăzi recomandările. Totuși, **sunt încrezător** că dezbaterele viitoare ne vor acorda oportunitatea să le abordăm în totalitate. (D1)*

În secvența:

*Salut recentul raport al Secretarului General și consider că fiecare recomandare conținută de acesta este foarte importantă pentru realizarea de progrese tangibile pe agenda ONU referitoare la statul de drept. (...) **Credem cu fermitate** că, în efortul de consolidare a statului de drept, rolul instanțelor internaționale **ar trebui** de asemenea consolidat. (D1)*

asistăm la trecerea de la modalitatea alocutivă, orientată către pro-destinatar, către cea elocutivă, prin verbul de opinie la persoana I „credem”, însoțit de construcția adverbială valorativă „cu fermitate”. Plasarea modalizatorului deontic *trebuie* la condițional-optativ este o altă marcă a rezervei prudente față de cele asertate, conferind enunțului un caracter nonimpozitiv.

Conturarea *ethosului competenței* are în vedere, sub aspectul strategiilor de autolegitimare propuse de Van Leeuwen (2007), – *autorizarea*, prin trimiteri la autoritatea legii, a cutumei sau a experților, *evaluarea morală*, prin raportarea la sisteme de valori, *raționalizarea*, exploatănd dimensiunea teleologică a unui fapt, *apelul la mit, la istorie și la tradiție* – două forme de autorizare:

➤ Formularea teoretizantă, aforistică:

***Statul de drept** conține elemente semnificative care reglementează relațiile dintre state, fiind o valoare universală, esențială și indivizibilă a Organizației Națiunilor Unite. Statele au obligația de a respecta obligațiile care rezultă din Carta ONU, tratatele în vigoare și dreptul internațional cutumiar, conferind astfel predictibilitate relațiilor internaționale. (D1)*

➤ Argumentul de autoritate, sub forma citatelor din experți în domeniu:

Aș dori să evoc cuvintele unuia dintre cei mai mari diplomați și juriști români ai perioadei interbelice, Vespasian V. Pella (...). Axioma fundamentală atât de des repetată, în conformitate cu care răufăcători există și vor exista întotdeauna atât în societățile naționale, cât și în societățile internaționale, ne confirmă necesitatea unei politici penale internaționale.

Ethosul militant al diplomatului român, specific secvenței prescriptive, subliniază angajarea națională, valorificând atitudini dezirabile, precum promovarea păcii, a libertății, predominante fiind actele de vorbire directive:

*Susținerea și oferirea de stimuli comunității de afaceri **trebuie să se realizeze în strânsă conexiune cu necesitățile solidarității sociale.** (...) Organizația Națiunilor Unite **trebuie să se angajeze în cea mai largă paletă de activități.** (D1)*

*În efortul nostru comun **trebuie să atragem noi categorii de participanți.** Pe lângă guverne, organizațiile neguvernamentale, societatea civilă, parlamentele și comunitățile locale acționează deja pentru a găsi cele mai bune soluții. (D2)*

Dacă ethosul românesc se proiectează ca unul al *competenței*, cel spaniol poate fi calificat drept unul al *performanței*, care nu alege supralicitarea dimensiunii prescriptive, ci, prin expunerea retrospectivă a acțiunilor multi și unilaterale, proiectează statul spaniol ca un exemplu pentru celelalte națiuni. În enunțurile de tipul: *En este sentido, España, que ha sido el mayor donante de la entidad en su primer año de andadura, mantiene su compromiso con la igualdad entre hombres y mujeres*, Mariano Rajoy optează pentru transferul evaluării pozitive directe în sfera informațiilor de fundal (în subordonata atributivă de tip explicativ), acceptată, *prima facie*, drept consensuală.

Cu toate acestea, modalitatea predominantă de construire a ethosului implicării și al performanței este cea indirectă, întreg discursul fiind, de fapt, o expunere de argumente de tipul *fait accompli*, menite să legitimeze alegerea Spaniei în Consiliul de Securitate al ONU (fapt realizat în 2015, depășind la distanță Turcia, cu 132 de voturi):

- (a) *El año pasado también **dedicamos nuestros esfuerzos a buscar soluciones a la crisis en el Cuerno de África** y, en especial, a la situación en Somalia.*
- (b) *España y el Programa Mundial de Alimentos **firmaron hace cuatro meses un acuerdo** para crear el mayor centro de preposicionamiento de alimentos del mundo en las Islas Canarias.*
- (c) *Afganistán sigue avanzando en el camino hacia la estabilidad, **un camino que España ha recorrido junto al pueblo afgano durante más de una década. En ese empeño hemos dejado recursos, infraestructuras y, desgraciadamente, la vida de muchos compatriotas.***
- (d) *En este escenario regional tan incierto el Líbano ha conseguido mantenerse hasta ahora al margen de la espiral de violencia, **un logro que ha sido alcanzado, en buena parte, gracias a la labor del contingente de la UNIFIL, en el que España es activo partícipe.***
- (e) *Como miembro del Grupo de Amigos, España **apoya de manera decidida la labor del Secretario General, de su Enviado Personal y de MINURSO.***

Cu toate că își însoțește argumentele bazate pe fapte de explicitarea afilierilor organizaționale (UE, UNIFIL, OMC etc.), Mariano Rajoy eludează indicarea atributelor comunitare. La polul opus se află Titus Corlățean, care subsumează explicit în cele două discursuri poziția națională celei comunitare, integrând, în finalul expunerii, identitatea națională în cea europeană:

Ca stat membru al UE, ne aliniem la poziția Uniunii Europene. (D1)
Delegația mea sprijină deplin alocuțiunea prezentată în această dimineață de dl Herman van Rompuy, Președintele Consiliului European, în numele Uniunii Europene. (D2)

3.3. În prezentarea contra-destinatarului, ambii emițători construiesc un *locus terribilis*, care marchează polarizarea ideologică (*state democratice* – purtătoare ale valorilor pozitive vs *state totalitate* și *grupări extremiste* – exponenți ai valorilor negative), actualizat de lexeme și de metafore care aparțin *câmpului semantic al războiului, al crimei și al luptei*:

*Îmi exprim convingerea că **Siria nu poate avea decât un viitor care să-i includă pe toți sirienii**, indiferent de religia sau originea lor etnică. Orice altă opțiune nu ar fi decât **un scenariu de coșmar. Rănile violențelor de azi se vor vindeca după mult timp** și este datoria noastră, a tuturor, să ajutăm poporul sirian să accelereze acest proces. (D2)*

*Hace un año, en esta Asamblea se hizo un llamamiento apremiante al régimen sirio para que pusiera fin a **los abusos y crímenes contra su población**. Pese a los esfuerzos de la Comunidad Internacional, la situación no ha dejado de deteriorarse. **Miles de víctimas inocentes, el sufrimiento insostenible de la población civil y el grave riesgo de extensión del conflicto a los países vecinos nos obligan a actuar.** (D3)*

În acest context, descripțiile definite: *abuzurile, crimele împotriva populației, suferința insuportabilă a civililor, riscul grav de extindere a conflictului către țările vecine* avansează presupuziția factivă *În Siria au loc abuzuri, crime, suferințe etc.*, în timp ce grupurile verbale *nu poate avea decât un viitor care să-i includă pe toți și nu ar fi decât un scenariu de coșmar* se bazează pe actualizarea unui scenariu contrafactual, în care, în absența intervenției ONU, criza siriană s-ar acutiza.

Atât în discursul românesc, cât și în cel spaniol, ultimul punct de pe lista situațiilor de criză și a conflictelor internaționale este rezervat zonei de conflict în care statul reprezentat este direct implicat. În acest sens, Titus Corlățean abordează succint, eufemizat și generalizat conflictele din zona Mării Negre, fără să menționeze problema Insulei Șerpilor (a), în timp ce Mariano Rajoy introduce ideea unanim acceptată că „între aliați orice diferend trebuie rezolvat” drept premisă majoră pentru concluzia că Marea Britanie ar trebui să redeschidă negocierile pentru a ceda Spaniei strâmtoarea Gibraltar, cedată britanicilor cu 300 de ani în urmă (b).

- (a) *România este preocupată și de lipsa de progrese în găsirea unor soluții negociate pentru “conflictele prelungite” din regiunea Mării Negre: conflictul din Transnistria, conflictul din Nagorno-Karabah și cel din Georgia, în care sunt implicate Abhazia și Oseția de Sud. Cu toții trebuie să acordăm aceeași atenție acestor situații care nu au fost soluționate.*
- (b) *Entre países amigos y aliados como son España y el Reino Unido, un diálogo directo y sincero debe permitir superar cualquier diferencia. Por ello, quiero hacer hoy un llamamiento al Reino Unido para que reiniciemos el diálogo bilateral sobre la descolonización de Gibraltar, de acuerdo con los parámetros indicados por estas Naciones Unidas y plasmados en la Declaración de Bruselas de 1984. Hemos perdido ya demasiados años.*

➤ În demersul de persuadare a para-destinatarului, ambii emițatori utilizează toposul *implicării*, corelat cu două scheme argumentative diferite: aceea a mobilizării, actualizată de *verbele deziderative, sociative, de actele de vorbire directive și de modalizatorii deontici*, în discursurile românești - (a), (b), (c) și aceea a continuității, în cel spaniol – (d), (e), (f):

- (a) *Salut și sprijin, de asemenea, inițiativa Secretarului General de a crea o platformă a ONU pentru angajamente voluntare și aș dori să anunț angajamentele României (D1)*
- (b) *România sprijină ferm toate eforturile pentru realizarea unei păci cuprinzătoare în Orientul Mijlociu. Sprijinim inițiativele Cvartetului și aplicarea în întregime a Foii de Parcurs în ceea ce privește “viziunea celor două state – cel israelian și cel palestinian – care coexistă în pace și securitate.” (D2)*
- (c) *Rănilor violențelor de azi se vor vindeca după mult timp și este datoria noastră, a tuturor, să ajutăm poporul sirian să accelereze acest proces. (D2)*
- (d) *Para ello España seguirá trabajando junto con Naciones Unidas, pues creemos que sólo mediante una acción concertada de la Comunidad Internacional se encontrarán soluciones.*
- (e) *España seguirá contribuyendo, dentro de sus posibilidades, a las operaciones de mantenimiento de la paz, tanto mediante la aportación de tropas, como a través de la Base de Naciones Unidas.*
- (f) *Continuaremos trabajando igualmente para conseguir una moratoria universal de la pena de muerte. (D3)*

➤ Pro-destinatarul (țările membre ONU, UE, OSCE) este prezentat prin intermediul toposului *salvatorului*, care, în semiotica narativă greimasiană, poate fi transpus în termenii următoarei scheme actanțiale:

- Subiectul = popoarele care au de suferit în urma actelor de violență
- Obiectul = libertatea, apărarea valorilor democratice
- Oponentul = mișcările teroriste, autoritățile opresive
- Salvatorul/ajutorul = ONU

Printr-o serie de acte de vorbire asertive, ambii emițători prezintă comunitățile și organizațiile din care fac parte ca apărătoare și ca promotoare ale drepturilor omului și ale libertății. Demersurile de stabilire și aplicare a normelor juridice de drept internațional, de promovare a stabilității și a statului de drept sunt exprimate metaforic, selectând recurent domeniul-sursă al CONSTRUCȚIEI¹. Metafora ONU ESTE O CONSTRUCȚIE implică ideea că orice (re)construcție presupune un traseu ascensional, corelat cu mobilizarea și cu acțiunea concertată a tuturor aliaților:

Rezoluțiile Adunării Generale pe această temă adoptate în cadrul ultimelor trei sesiuni, Raportul recent al Secretarului General ONU, precum și inițiativele și acțiunile întreprinse în cadrul altor organisme ONU au pavat drumul către această Reuniune la nivel înalt și au determinat alegerea celui mai potrivit moment. (D1)

Stabilitatea și statul de drept ar trebui să constituie viitorii stâlpi ai societății în Libia și în alte țări. (D2)

Quiero reafirmar nuestro compromiso con la construcción de sociedades abiertas, inclusivas y democráticas, cuyas instituciones satisfagan los anhelos de dignidad y desarrollo de los ciudadanos. (D3)

Numeroasele mărci ale mobilizării și ale implicării - verbele de alianță (a), verbele de acțiune cu nuanță pozitivă (b), actele verbale comisive (c) creează efectul de conivență discursivă și de armonie acțională a pro-destinatariilor.

(a) Ne angajăm cu fermitate să sprijinim eforturile comunității internaționale pentru consolidarea stabilității și securității, toleranță și înțelegere între religii. (D2)

(b) România își asumă în mod serios această responsabilitate și contribuie deja la eforturile comunității internaționale, care încearcă să alinie durerea și suferințele celor nevinovați. (D2)

Ese convencimiento viene respaldado por la ejecutoria de España hasta hoy, por el compromiso demostrado con el multilateralismo y por las

---

¹ Conceptualizarea cognitivă a fenomenului metaforei propusă de G. Lakoff și M. Johnson (1980) se fundamentează pe ideea că metaforele nu sunt doar expresii lingvistice, ci structuri conceptuale sau metafore conceptuale, care pot fi identificate la un nivel anterior manifestării lor în limbaj.

iniciativas lideradas por nuestro país en la búsqueda de la concordia y el desarrollo sostenible. (D3)

- (c) *România se angajează să consolideze eforturile în vederea posibilei ratificări a Convenției. (D1)*

Continuaremos trabajando igualmente para conseguir una moratoria universal de la pena de muerte.

Mi país seguirá apoyando las negociaciones de un Convenio Global contra el Terrorismo en el seno de las Naciones Unidas. (D3)

4. CONSIDERAȚII FINALE

Discursul specific ONU, fie că este performat de un diplomat român sau spaniol, respectă particularitățile subgenului diplomatic, prin natura sa cooperativă și predominant consensuală, dar și prin rigorile protocolului instituțional pe care le respectă cu strictețe.

Situația de comunicare complexă, interpretată cu ajutorul grilei tridimensionale propuse de Eliseo Verón, reflectă tendința emițătorilor de adecvare a mesajului la toate categoriile de destinatari (pro, contra și para-destinatari). Astfel, deși într-o manieră predominant indirectă, emițătorul atacă ezitățile decizionale ale Organizației Națiunilor Unite față de încălcările drepturilor fundamentale ale omului, cu scopul de a-și consolida *ethosul militant* și pe cel al *competenței* în fața publicului larg. Apelând la argumentul legii internaționale, la cel al dreptului cutumiar, la respectarea unor valori, precum *statul de drept, suveranitatea, libertatea, autonomia*, dar și la paralogisme și la mărcile afectivității, locutorul condamnă contra-destinatarul (autoritățile statului sirian), construind un scenariu conceptual asimilabil cunoscutului *locus terribilis* din retorica clasică. Organizate în jurul problematicii războiului, discursurile analizate reflectă impactul pe care momentul discursiv creat de criza siriană îl generează la nivelul tematic și maniera în care emițătorul manipulează scenariul conceptual al haosului atribuit contra-destinatarului, pentru a-și consolida ceea ce, în termenii lui Charaudeau (2005), am putea numi *ethosul justițiar*.

SURSE

- D1 – Discursul lui Titus Corlățean, ministrul afacerilor externe, la cea de-a 67-a sesiune a Adunării Generale a ONU, reuniunea la nivel înalt privind statul de drept, New York, sediul ONU: <https://www.mae.ro/node/15510>
- D2 - Discursul lui Titus Corlățean, ministrul afacerilor externe, la cea de-a 67-a sesiune a Adunării Generale ONU, New York, sediul ONU: <http://www.mae.ro/print/15803>
- D3 - Discursul lui Mariano Rajoy, prim-ministrul Regatului Spaniei, la cea de-a 67-a sesiune a Adunării Generale a ONU, reuniunea la nivel înalt privind statul de drept, New York, sediul ONU: <http://geconfidencial.blogspot.com/2013/09/discurso-integro-del-presidente-del.html>

BIBLIOGRAFIE

- Anscombe, J. C., 1995, „La théorie des topoï: sémantique ou rhétorique”, *Hermès, La revue*, 15, p. 185–198.
- Austin, J.L., 2005, *Cum să faci lucruri cu vorbe*, Pitești: Paralela 45.
- Benveniste, É., 2000, *Probleme de lingvistică generală*, București, Teora.
- Du Bois, J.W., 2007, “The stance triangle”, în Englebretson (ed.), 2007, *Stancetaking in discourse: subjectivity, evaluation, interaction*, Amsterdam, Philadelphia.
- Charaudeau, P., 2005, *Le discours politique. Les masques du pouvoir*, Paris: Vuibert.
- Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2003, *Limba și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, București: All Universitar.
- Kantner, K., 2011, "European Identity as *Commercium* and *Communio* in Transnational Debates on Wars and Humanitarian Military Interventions," RECON Online Working Papers Series 37, RECON.
- Lakoff, G., Johnson, M., 1980, *Metaphors We Live By*. Chicago, University of Chicago Press.
- Mainguneau, D., 2007, *Analiza textelor de comunicare*, Iași, Institutul European.
- Moirand, S., 2007, *Les discours de la presse quotidienne (observer, analyser, comprendre)*, Paris: Linguistique nouvelle.
- Perelman, Ch., Olbrechts-Tyteca, L., 2012, *Tratat de argumentare. Noua retorică*, Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași.
- Van Eemeren, F.H., Grootendorst, R., 2004, *A systematic theory of argumentation: The pragma-dialectical approach* (Vol. 14), Cambridge University Press.
- Van Leeuwen, T.J., 2007, „Legitimation in discourse and communication”, *Discourse & Communication*, 1 (1), p. 91-112.
- Verón, E., 1987, *La semiosis social*, Buenos Aires: Gedisa.
- Zafiu, R. – „Strategii ale impreciziei: expresii ale vagului și ale aproximării în limba română și utilizarea lor discursivă”, în *Actele Colocviului Catedrei de limbă română*, 22–23 noiembrie 2002, București: Editura Universității, p.363–376.
- Zafiu, R., „Modalizarea”, în Guțu Romalo, V. (coord.), 2008, *Gramatica limbii române*, I–II, ediție nouă [GALR], București: Editura Academiei Române.

**CONSTRUCTION OF DIPLOMATIC SPEECH SPECIFIC TO UN
THE 67TH SESSION OF UN GENERAL ASSEMBLY**

Abstract

The present paper aims to examine the particularities of the construction of speeches specific to UN general assemblies. In the analysis of the speeches delivered during the 67th session of the UN General Assembly by the Romanian Minister of Foreign Affairs and the Prime Minister of the Kingdom of Spain, the macro and microstructural elements, the ways of building the discursive ethos, of adequacy will be observed of the discourse to the addressee (starting from the pro-addressee, para-addressee and counter-addressee triad), but also the impact of the discursive moment generated by the Syrian crisis on the organization of the texts.

HIDDEN SIGNS? POSTCRITIQUE TO SOLOMON MARCUS' FINAL ARTICLE

DINDA L. GORLÉE¹

gorlee@xs4all.nl

Keywords: *Marcus, mathematical poetics, interaction language-science, semiotics, Barthes, Lévi-Strauss, Calvino, myth(eme), game model.*

1. PROBLEMS AND QUESTIONS

Professor Solomon Marcus'² (1925–2016) final article was called “Hidden signs. The literary face of the non-literary texts” (2016). This final article was his presidential address meant for the *World Congress of the International Association of Semiotics (IASS)* in Sofia, Bulgaria (2014). In the IASS Proceedings, Marcus' article was not presented as a scientific essay with hard semiotic content but retained the sketchy outlines of his lecture notes. The message demonstrated Marcus' lifelong activity to work in both mathematical analysis and formal linguistics to encourage the system of mathematical poetics. In his last article “Hidden signs”, he was, in his own words, “not so enamored of my own opinions” (2016: 3), which were less formal statements. He presented “Hidden signs” as a tentative hypothesis leaving the final experiments open to the greatest range of possible conclusions today.

Marcus' primary goal was, in a broad sense, the interactionism of works of literature with non-literary, scientific discourse, but the process of thinking and writing about the interactions was larger than the historical analysis and included the logical means of inquiry. To prove the hidden meanings of “hidden signs”, I will make in my brief comment some observations on details of Marcus' “quasi-general agreement” (2016: 1ff) to reinterpret the historical episodes and shape the logical implications of the loaded word “hidden signs”.

Marcus' main proposal was to advance a strategic plan to confirm the one-to-one correspondence between the “natural” form of literature and the “artificial” scientific fields. Marcus' standard view was not directed to discussing the ambiguity of languages invigorating both fields; rather, he defended the metalanguage of technology taken from physics, biology, economics, chemistry, geology, and other

---

¹ *Wittgenstein Archives* at University of Bergen, Norway/The Netherlands (gorlee@xs4all.nl)

² Professor Solomon Marcus will be henceforth cited as “Marcus”. This abbreviation is a practical device, but meant with respect and regard.

scientific fields. His main interest was pure and applied sciences, which never lose touch with the poetic foundation of language. His methodology was unorthodox, since he did not subdivide the total field into the repulsions and mixtures of science and literature as published in the standard article “Literature and science” (Slusser and Guffey 1982). Marcus’ projective method follows the ground of apparent truth, logical validity, and reasonableness.

Marcus’ quasi-argument was a milestone in semiotic history, but alas! the published article had a chaotic form with Italian letters and interviews confusing the analysis. The main points of his article was that Marcus opposed Roland Barthes’ article “From science to literature” ([1967]1968) but he opposed in terms of theory, influenced as he was by Italo Calvino’s theoretical essays written in 1968–1970 (published in *The Uses of Language* (1986: 29-58), while using Northrop Frye’s classifications in from *Anatomy of Criticism* ([1957]1973) to evoke literary responses. To give satisfactory answers, the postcritical reading is not a critical approach but articulates a constructive approach to textual details involving sameness but also difference (Mullins 2017) to invite the readers to justify Marcus’ fictional argument.³

PUZZLING REMARK

Marcus’ rejection of Barthes’ article “From science to literature” ([1967]1968), would signify that he was still indebted to and stimulated by the French rational formalism of philosophy of science, mainly Gaston Bachelard and Pierre Teilhard de Chardin. The speculative vision of human sciences cross-fertilized, for Bachelard, a balance of physical and scientific (chemical) advances as the creative power of logic and literature. Bachelard’s dialectical rationalism of physical anthropology (and paleontology generally) includes the way how the rational reason creates the total spirituality of non-rational experience. Since the world seems a discontinuous and absurd problem of non-forms and shapes, the subjective statement of scientific truth eventually grows into generalized tradition of cultural truth.

Bachelard’s insights were based on the magical function of the voice of Greek and Latin mythologies as they survived from ancient to contemporary logic and literature to influence French science ([1938]1957). In ancient mythology, the “hidden signs” had for Bachelard “*un sens manifeste et un sens caché*” (1952: 7), that is, hidden to the open meaning of human life. Bachelard’s goal was to signify the “hidden signs” into the ancient elements of Nature – earth, air, water, and fire – into contemporary philosophy. These “hidden signs” were regarded as a jigsaw puzzle to be solved by contemporary interpreters (scholars, readers). Reformed with mathematical formation, the human mind translated the jigsaw puzzle extending the conscious essence of physical laws and the unconscious sense of spiritual ideas into a new approach.

---

³ The process of simplifying and expanding the problems continued my previous comments on Marcus’ article “Eight types of translation in the scientific language” [1975], see my article “Science in translation: Memorial to Solomon Marcus (1925-2016)” (Gorrée 2019).

Marcus must also have known the evolutionary works of Pierre Teilhard de Chardin. He brought together the disparate cultures of individual man into the self-conscious mind of human thoughts. His evolutionary progress was directed against the standard opinion of Catholicism. Teilhard de Chardin was a paleoanthropologist and Jesuit priest, but speaking out his ideology about cosmic evolution brought him into conflict with the orthodox Christian view of evolution. Marcus' aphorism of "hidden signs" is similar to Teilhard de Chardin's identity of man as a living element taking part in the evolutionary process. His works *Le phénomène humain* and *La place de l'homme dans la nature: Le groupe zoologique humain* added to the limited human "noosphere" the terminal layer of cosmic consciousness. Teilhard de Chardin's writing shared in the divine "biosphere" of God, which he baptized as "Omega" (written in 1941, published posthumously in 1955, 1956).

In the aftermath of Bachelard and Teilhard de Chardin, the dialectical rationalism takes on the imaginative mind of human reason and scientific experience into one unity of intermediate wisdom. Whereas Barthes opposed real science (psychology, sociology, and others) in the pseudo-sciences of "heraldry", "semantics", or "victimology" ([1967]1986: 3), he drove each discipline more deeply into its own specialization, negating the others. Marcus negated Barthes' concept of pseudo-certainty by the transactional theory of literary and non-literary evolution. To strongly advocate the togetherness of technology and imaginative thinking, Marcus' plan was to achieve the physicohistory of literature-with-science. His reflections were not described in the light of critical paradigms in possible differences, but giving the total truth of literature and science by playing the sophisticated kind of game against Barthes' article.

In Marcus' game model, he substituted for the formal list of real facts some (partially) unknown fiction, implicit in them. The historical analysis was playing the fictional universe to guide reality into a combined conclusion. Marcus' analytical reasoning was basically deduction to reach "automatically" with the help of "mathematical" symbols the absolute certainty of truth. But in these commentaries, he presented himself as an inductive thinker with political, economic, technical, and other arguments to give a striking example of the unexpected ambiguity of the available subjective scientific interest and perspectives in the modern era, negatively labelled by Barthes as pseudo-certain sciences (2016: 1, 5).

2. HIDDEN SIGNS

Marcus' title "Hidden signs" (2016: 1) associates adjective with noun in a contradictory compound with ambiguous meaning. Now re-cycled into "Hidden signs?" with a question mark, the theoretical situation of this compound word could be displayed in a mathematical diagram to stress the interconnectedness of algebraic logic. According to Saussure's system of linguistic signs, French structuralism sought to comprehend the "real" meaning of "hidden signs" by

focusing on the phonetic signs to be recognized as “palpable” words in the compound of sentences. The rhythmic stress of both sounds cannot be inferred directly from the adjective and the noun, because these elements are indirectly weakened in the compound and remain semi-obscure elements.

The difference between the two segments suggests that the main stress on the second element (signs) is greater than the accent of the first element (hidden), which falls into an unstressed word. Yet with the internal alliteration of vowel [i] in both elements, the rhythmic stress is reversed: the first word (hidden) has a high accent, while the second word (signs) has a low accent (Halle and Keyser 1971: 15-18). The dual pattern explains the alternative frames of open and closed signs, but the meaning of “hidden signs?” remained elusive, possibly explaining nothing at all. The formalist concepts and methods of French structuralism seemed to struggle with the differences between language and science. The word of “hidden signs” is perhaps too difficult to define. The exercises of verbal gymnastics sought to give relevant information, but no essential forms appeared. Without giving an alternative conjunction, Marcus implied that symbolic logic would support the disjunctive “lines of development” (2016: 1) into a single definition.

The ambiguity of “hidden signs” allowed no simple or unitary definition. The structuralist scholars resisted any proper label to explain the methodology and define the theoretical differences, so that the structuralist technique was writing tentative signs (see Macksey and Donato 1970). It seemed that the meaning of the decentered and undecidable compound “hidden signs” depends entirely upon the context of the interpretation surrounding the compound. The contextuality and intertextuality of the segments clearly provokes the differences of intensity between the contradictory segments. To calculate the synonym of the compound was, for Marcus, the algebraic task to search for an atomic synonym for the “hidden signs”. It seemed that finding this extreme meaning was the *reductio ad absurdum*.

However, when examined through Peirce’s logical semiotics, the meaning of “hidden signs” (or even “hidden signs?”) can be positively united into a wholeness. The object of the double sign with the question mark may give a closer look at the possible mobility of limits, frontiers, and barriers (Larsen 2007) to re-double the single or double signs into Peirce’s interpretants. Interpretant-signs supplement the previous sign with many forms and shapes. To point to the rational stages of the interpretative process, Peirce’s three interpretants can be immediate, dynamical, and logical forms; but the individual outlook of the interpreter’s mind can also give the emotional, energetic, and final interpretants. Both series of categories color the competitive learning of the associative and statistical scheme of signs to develop into Peirce’s semiosis.

The mixed reformulations of “hidden signs” turn the ambiguous and contrastive configuration of Peirce’s psychoanalytical knowledge into the varieties of intercombinations of feeling-with-logic. Marcus concluded that the intersemiosis

between various signs was the cause-consequence relationship between the premises to form the pluralism of the diagrammatic compound “hidden signs”. This conclusion “blindly” follows the controversial procedure of “objective” deduction, to give certainty. But it seemed that Marcus’ actual reasoning was the “subversive” reading in rational induction enacted in the imaginative tone of Peirce’s abduction (discussed in Goriée 2016: 57-61).

CRYPTIC REMARK

Despite the problems in defining the compound, “hidden signs” still works as Thomas A. Sebeok’s “vital signs” (1985). Sebeok’s epigram activates the alternative paradigm to solve the academic clash of “two cultures” into one scientific-and-humanistic field of research (Snow [1959]2001; see Slusser and Guffey 1982: 196). While Snow separated exact sciences from cultural humanities, eliminating the antagonism from scholarship, he was in fact “censuring Britain for undervaluing applied sciences in education and politics, in contrast with Germany, the United States, and the Soviet Union”, and was “making a case for industrialization as the path to social as well as economic prosperity” (Riskin 2020: 50). Snow called for the economic and political power of engineer-capitalism as general rule of society. Sebeok reconciled, however, the supposed division into the interactively pedagogical methodology of anthroposemiotics and biosemiotics, as vital branch of semiotics (2001: 62f.). For Marcus, this learning reform transformed the disharmony of language and sciences into the “harmony of the whole Universe” provided only that “we face the facts” (2016: 3).

These facts should start for Marcus with historical linguistics to make a careful linguistic analysis from the past (Eco 2009). Although the analytical codes and conventions underlying the figurative list can show a line of scientists to admit (that is, to believe) the search for the “vital signs” in history, the real problem is for scientists the exploration of literature and sciences to make a constructive change. Indeed, Umberto Eco’s semiotic book *The Open Signs* (translation from the Italian original *Opera aperta*) gave to the conflictive ambiguity the openness and closedness of poetic language in the “new structures (hidden, ignored, or yet to be established *ex novo*) to move in different directions” (1975: 16). Eco’s avant-garde manifesto moved Marcus’ personal opinions further to Calvino’s “sea of objectivity” (1975: 150f.) to inspire the final point of his argumentation (2016: 3-6).

REASONING REMARK

The argument of “hidden signs” expressed the two-sided (or three-sided with the question mark) lines of Marcus’ spontaneous keyword to associate language-with-culture. Although Marcus’ experimental hypothesis did not mention the semiotic doctrine of Peirce, Peirce’s visions are easily appreciated in Marcus’ operations (2016). The ambiguity of “hidden signs” was for Peirce not the “mechanical result

of the operation of blind law”, but was a “boundless machine” (CP: 1.162) to structure the physicophysical action into a meaning that was a mechanical not measurable approach—that is, not one meaning but rather a variety of meanings as a variety usable for any possible world.

The statistical mosaic of linguistic units serves as a learning situation defining the “hidden signs” in what is called the first step, the social step of the mathematical calculus. In fact, the experimental inquiry can rewrite the fragmentary proposition into a mathematical or statistical re-construction to be interpreted from science into a sense of literature. This signifies that “From marks to diagram, from table to graph, from graph to statement, and from statement to statement—each is a translation” (Callon 1995: 51). For Marcus, the “hidden signs” function as a contradictory and even subversive sophism (CP: 5.337), in which the assertion of the literary-and-scientific history can be re-phrased by a counterargument of the paradox by the appeal of mathematical reasoning (CP: 1.52-1.54). To give a correct method, the “starting-point of all our reasonings” was the open reasoning of formal logic in sociology, but the hidden elements represented the informal “sense-impressions” of human psychology (CP: 8.144, see 5.213-5.263). The intersemiosis between both elements extends Marcus’ hidden thought-sign into Peirce’s psychoanalytical interpretant-sign of feeling-with-logic.

Actually, Peirce wrote in his man-sign metaphor (CP: 5: 310-317) that the human mind is the intellectual “sign developing according to the laws of inference” (CP: 5.313). Although the “man-sign acquires information” received from various external and internal kinds of information (including art and science), Peirce added that the consistence of man-with-words also works in linguistic words (CP: 5.313). Peirce concluded that “men and words reciprocally educate each other; each increase of a man’s information involves and is involved by, a corresponding increase of a word’s information” so that “the word or sign which man uses *is* the man itself” (CP: 5.313). The parallelism of relations between man and sign is (at least for Peirce) the same procedure as happened in the “mechanized” thinking of art-with-science.

POLITICAL REMARK

When Marcus pursued the individual problems of psychoanalytical knowledge, the objectivist point of science approached in the country of Romania was mobilized by “Western” methods and objects. Roland Barthes’ (1915–1979) official report “The politicization of science in Romania” (written in 1949), which was addressed to the Minister of Foreign Affairs in Paris (2018: 118-123), informed the ministry about the political situation in Romania. Since Barthes worked as a French attaché in Bucharest, he argued in his diplomatic dispatch that following the political take-over of Romania by the Soviet Union, Romanian science and culture had to officially obey the cosmopolitan or universal rules to help develop the people’s democracy; the rules were exposed in the “eastern”

mandate of Marxism-Leninism. Further, Barthes' report argued concretely that Romanian scientists needed to defamiliarize their personal interests in the estrangement of Western thoughts to work towards their objective goal: to exclude the "alien" bourgeois classes and attain the ultimate goal of the Communist conviction (Barthes 2015: 121). Science in Romania was expressed in those political times to dismantle the double movement of Marcus' "hidden signs".

Since Romanian language is one of the Romance languages, French humanities was in those days the pioneering main source of Western scholarship. By using the title of "hidden signs", Marcus fiercely opposed Barthes' "claim of a radical opposition between science and literature" (2016: 1, 5). Barthes' early essay "From science to literature" (published in 1967, republished in 1986) suggested a new way of reading and interpreting texts in structuralism. The poetic text was an open text to structure the message from the architectonic analysis to make a formal hypothesis. Barthes clearly criticized the historical and biographical claim to consider how contemporary works of art must express their own liberties against any form of superimposed rule. To write was, for Barthes, the personal freedom to describe the world for its own sake. The personal freedom was raised to the formal level of structural thought as associated with literary science not with scientific literature.

3. LITERATURE AND MYTH

In the ancient world, Marcus felt a close affinity for mythical signs in literature and science (2019: 1-3). Firstly, Marcus mentioned the array of mythological figures in the Bible, further Plato's *Dialogues*, as well as Herodotus' *Histories* as the foundation of later work. The cultural icons of Adam and Eve, Moses, Noah, Job, as well as Jesus Christ, Mary, Mary Magdalene, Paul, and other biblical figures tell the ancient mythology of Judaism and Christianity. Human reading maintains present the emotional, religious, and cognitive metaphors in the development of ancient cultures. Today, the technical exegesis of science transcribed to the truth of the religious stories to recover the modern version of myths into mythemes. In the course of time, the old sacred writings were transformed into secular (not religious) legends. The biblical parables are seen as "hidden signs", regarded as quasi-literary legends, which carry the old illusion towards the homelike, but poetic, fairytale.

The interpretation of the Bible chronicled the moral and "technical" myths with personal examples. Following the "open" division of Calvino (1968: 50-61) as well as the "hidden" classifications of the literary theoretician Frye ([1957]1973: 71-128), Marcus re-mentioned how the communication of the biblical legends pointed to the religious belief without mentioning which mythology he followed. The Christian scriptures give the *dramatic personae* in reference to biblical

patterns meaning to give personal salvation to the fellowship of believers. Judaism, however, walked the biblical way in the rabbinic tradition of the Torah. Judaism followed the legends of the former prophets to learn through living and learning the divine mysteries of human lives, as inscribed in the Torah. Judaic life is an apocalyptic movement of human “happenings” or “events” to engage with darkness and illuminations of the speculative mysticism, as described by the Kabbalah (Gorlée 2020: 60, 71-82).

Jewish mysticism is not viewed as a horizontal path of biblical heroes depicted in written legends, but gives a pathway to learn the divine certainties and uncertainties of human life. The “holy tongue” of the Jewish covenant guides man and woman up to God to return and tell the others of a new universe to obey “blindly”. The “hidden signs” of biblical myths stand for the magical observances of reason and faith. In liberal (not orthodox) Judaism, the “hidden books” gave to the apocryphal texts the mythical solution to fabricate our weaknesses and master the general truth of paradise. This would controvert the stories of biblical scripture into the mythical symbols driven by the new faith to give new reason. It seemed that Marcus’ biblical storytelling was included in the technological fact and poetic fantasy to play the game of science fictional romances (Barnstone 1993, Slusser and Guffey 1982: 196-203, Miller 2017: 43-46; see Suvin 1979, 1988, Frye [1957]1973:48f).

Returning to the heroes of ancient time, Marcus foregrounded the Greek historian Herodotus of Halicarnassus (480?-420 B.C.). Herodotus travelled extensively through the countries of the Greco-Asian world, including the Egyptians and the Babylonians to write his extensive travelogues in the nine books of *Histories*. He told mainly the narrative history of the Persian Wars (500-449 B.C.) under King Cyrus and King Darius I against the political rise of Persia (Iran) to sovereign from Persepolis, Babylon, and Nineveh the extensive lands and their cultures of the whole of Asia Minor as far as the kingdom of Judea and the Egyptian border. The Persian Empire was fighting against the Greek city-states in a long struggle between the culture of the Orient and the culture of Greece. Herodotus had travelled through these countries, talked to well-informed men, and assembled great qualities of material about the ancient world. He wrote the *Histories* with long details and stories of all sorts to get to know the cultural facts of these countries. He knew that philosophy and science, mainly the astronomical observations developed from mathematics, were the roots of the learning of Babylon and Egypt. Herodotus organized scattered facts and ideas into coherent systems, but had in his time no coherent technique for getting order in human knowledge to separate facts from legends.

Plato’s (427-347 B.C.) logical analysis in the *Dialogues* happened during the working relation with Socrates, but started not as critical philosophy but rhetorical disputation. Plato discussed social conflicts resolved by his students to teach the upperclass students to think for themselves to practice the art of Athenian democracy.

After Socrates' death, Plato's *Dialogues* became not dialogues but philosophical monologues (such as *Critias*, *Timaeus*, and *Phaedo*) pronounced during the lectures of the Academy. His lecture courses were oral classes pronounced to his students – later revised, interchanged, and completed in written form. Plato's technical skills moved from sensible logic to the logical world, combining affirmatively the intellectual idea with an ironical expression in language (see *Cratylus*, *Theaetetus*, *Sophist*, *Symposium*). Plato's variable arts of the "hidden signs" fabricated the tool for the human mind to make practical inferences and make conclusions. Plato's conceptual exercises include comments about Greek mythology. Today, the human brain can freely correct (and self-correct) these logical and literary thoughts to make contemporary conclusions.

The mythical evolution of literature developed into Homer's dramatic epics, the *Iliad* and *Odysseus*, whereas the scientific progress developed from the 6th century B.C. to the analytical truth of early mathematics, for example in Thales and Pythagoras. Literary creations found the poetic metaphor to reach from mythological vision to fictional meaning. In antiquity, the Platonic logos of the dialogues gives the rhetorical meaning of literary compositions to cover the scientific progression of meanings of literature (Kerferd [1967]1972). Greek philosophy runs the risk of searching for a simple pattern when the truth was a calculus of quasi-formal imaginaries of human and divine forms of reason. The mathematical science gives the formal grammar in dividing reasoning into the logical machine of functional graphs, numbers, equations, formulas, propositions, measurements, and geometrical sentences (Gardner [1967]1972). The knowledge of science is captured in diagrammatic reasonings expressed in mathematical language. The literacy of scientific language makes possible the interpretation of the self-contradictory "hidden signs" to give a definite position without symbolic (or mythical) doubt to conform to the truth.

After Aristotle, Plato, Homer, and other ancient thinkers, Marcus wrote about Euclid's *Elements* who inspired the lines of scientific, theological, and philosophical thoughts. Further he mentioned the characteristic names of Archimedes, Euclid, Augustine, Aquinas, Copernicus, Galilei, Spinoza, Descartes, Kepler, Newton, and Leibniz (Marcus 2019: 2-7) to laud their merits for future scientists. From Renaissance, the decay of literature in the philosophical and scientific developments of upcoming ages implied major changes. The closed world of sciences with respect to the literary world became a mixed "cocktail of myths, sciences, and literature" (Marcus 2019: 5).

Marcus' mythology of literature and sciences was regarded as a learning device in which the "ordinary" narrative of signs can turn into the development of the "extraordinary" fiction of future interpretants. The learning device weaves the interactions between literature and science into one whole, where human emotionality and logical rationality play the role of verbal interplay of literature and science. Today, the dramatic reasoning of myth in action is the modern mytheme (interpretant) telling the story of the lyrical legend into the tensions of the sign tale (sign) which charted the decline of dramatic epic into the union of the technological and mathematical fields.

PSEUDO-SCIENTIFIC REMARK

The technical learning of traditional sciences – in astronomy, alchemy, chemistry, physics, philosophy, medicine, and biology – has disregarded the boundaries of time, place, and language to emphasize the modern-day information of mathematical or statistical bioinformation seen in biology, economy, psychology, sociology, geology, and anthropology. Not to mention the postmodern pseudo-sciences in so-called psychotechnological studies of cultural studies, political science, folklore, psychoanalysis, feminism, gender studies, parapsychology, and other pseudo-sciences of Barthes' terminology (Hess 1993, 1997; see also the historical development of Thorpe 1967, Barricelli and Gibaldi 1982, Gibaldi 1992).

PSYCHOANALYTICAL REMARK

Marcus transcribed the mythical narratives into technical and mathematical symbols, following the evolutionary process entirely averse from Barthes' article "From science to literature" ([1967]1986), repeated again in "Mythology today" ([1971]1986) as well as elsewhere. But Marcus' interpretation of myth is somewhat removed from Claude Lévi-Strauss' earlier article "The structural study of myth" (1955, re-edited in 1958: 206-231), in which he introduced the linguistic model of anthropology associated with cultural studies. Like Barthes, Lévi-Strauss (1908–2009) was not a real structuralist scholar, but a "subversive" thinker. Lévi-Strauss described social myths in themselves against the rule of traditional grammar. In his many analytical studies, the study of myths forms the tensions of a cultural story about catching the meaning of individual myth, but without comprehending the total meaning of the mythology.

Marcus kept far from defining the term of myth as the story of a personal dream or fancy, nor as objective fairytale or popular legend. Agreeing with Lévi-Strauss' vision of mythology, Marcus claimed that the mythological stories have no unity or coherence in themselves, but possess the projective trend to decipher the irregular course of the meaning of the object. The listener or reader can read and interpret the myths to set a truth-value on the stories, depending on the difference of time and place. The individual man (woman) gives *from inside* the symmetrical model to guide the mythological logos of the culture. Contemporary legends are mythemes to tell something of the spirit of the original myths, since the source draws from the divine will of the gods to steer *from outside* the human endeavors of life. Marcus seemed to follow Susanne Langer's dualistic concept of myths and mythemes coming into play as the ritual play of "substitute signs" ([1942]1948: 46-48), such in the signs and symbols upgraded into the individual details of human lives into the legends of life-symbols (Langer [1942]1948: 144, 147). Since the primitive myth has been lost or forgotten in time and space, Marcus' division of truth and untruth in mythical narratives has indeed been borrowed from Lévi-Strauss, but changed into mythemes or cultural legends.

Beyond elaborating the labyrinthine sign of ancient rituals for human behavior, modern mythemes needed to be more uniform than merely offering the historical enumeration of separate myths, as Marcus offered. Mythical narratives developed the natural phenomena of their culture to build the story of psychoanalytical mythology. Marcus developed how human ideas were developed by culture and society to make new mythemes, but he was fully aware of applying the changes of outward reality to the intrinsic value of myths. Reality is steadily re-freshed with new social and political circumstances to exchange into new mystic acts in literature and sciences. The general feeling of mythological stories changes with the invention of literature in lyrical, poetic, dramatic, and epical genres to focus with irony and parody on the modes of comedy, narratives, and tragedies (Frye ([1957]1973: 158-239). Beyond Lévi-Strauss' cultural concept of myths, Marcus also included Calvino's literary tripartition into comedy, eroticism, and fantasy (Calvino 1986: 62-73) combining the expressive reasoning of language with technological arguments to accommodate literature with science, or science with literature.

4. FINAL THOUGHTS

Marcus argued that “three centuries, from the 17th to the 19th century, but still persisting in the 20th century” (2016: 5) proclaim that all sciences have progressed significantly, while fatally undermining the old myth of narrative art, which has through scientific progress inevitably decayed. To remedy the ultimate degradation in Western faith, Marcus was influenced by the psychoanalytic writings of Italo Calvino (1923–1985). He followed Calvino's arguments, mainly opposing Barthes' conflictive article “From science to literature” by giving the enumerative list of scientific scholars ([1967]1986, see Calvino 1986: 28-36). Literature is to be judged in a cross-cultural understanding of the complexities of the algorithms of the human brain. Like Marcus, Calvino's belief was well read in the classics (1986: 125-195) but when he lived in Paris, Calvino co-worked with the literary theorists Barthes, Lévi-Strauss, Queneau, and other distinguished structuralists (Calvino 1986: 300-306, 146-161, 315-330; see also Barthes 2018: 73-75, 156-164, 164-170). Actually, Calvino's literary reflections on literature did not associate with the structuralist group, he followed his own intellectually playful games telling his stories in *Cosmicomics* ([1968]1982). Calvino's sense of literature was firstly written in the magical style of literary writers, following José Luis Borges and Gabriel García Márquez, but was secondly infused with the spirit of Raymond Queneau's systematic use of formal constraints in writing. The mathematical constraint governed Queneau's narrative of *Exercices de style* (1947).

Calvino is full of wordplay, which is his game of reasoning in writing. He characterized fictional literature as interactive with emotional collages and technical

“videogames”. The virtual scenes animate lifelike imagery, but the fictional rhymes, puns, grammatical slips, and other intertextual linkages form graphic displays drawn from technological unreality. Calvino lived as a writer in the world of fantasy, while the mathematical reality of literature impressed the new medium of video to travel through the virtual neighborhood and document incongruities to change the vision of the environment. The critical discourse of reality and unreality (Calvino 1986: 101-121) reflected the actual structure of the human mind itself. The brain lived by myths and mythemes, but creative writing also contains the tension of human psychology to cross-fertilize the pronounceable and unpronounceable in fashionable attitudes.

The critical effect of Calvino’s video writing would be “mathematical logic [as] the one Science, slowly consuming all the others”, but between mathematics and literature “there will always drift a cloud of unknowing” (Calvino 1967). Calvino created for the readers the “wonder and surprise” (Marcus 2016: 6) of a compelling irrealism in video art. Calvino’s speculative mythology called for artistic forms, in which literature “breathes philosophy and science but keeps its distance and dissolves, with a slight puff of air, not only theoretical abstractions but also the apparent concreteness of reality” (1967). Within Calvino’s world of fiction, science interacted splendidly with poetic literature.

Calvino theorized his game of literary studies in his book *The Uses of Literature: Essays* (1984: 29-58, see Marcus 2016: 6). He suggested that the harmony of powers in literature can be restrictive to a pseudo-scientific standpoint, so that unreal universe is made of magical fiction. Calvino agreed with Frye’s central statement that any poem may be examined by a critic not only as an imitation of nature, but as an imitation of other poems ([1957]1973: 95f; see Calvino 1986: 51). The cultural (that is, artistic) intertextuality of literature joined scientific and technological imagination together, but this movement was no creative play of “surprise”. The study of the deeper levels of the human soul look beyond himself to the algorithms of future knowledge. In Marcus’ words, literature is “the *state of wonder* in contemplating what happens in the new discovered world of the infinitely large and the infinitively small in the new discovered worlds of (...) Internet” (2016: 6). Marcus settles that scientific terminology gives the technological “invention and discovery” to change literature, developing from “asymmetry to symmetry” and in this voyage discovering the poetic thinking of scientific discoveries (2016: 6).

The kaleidoscope of fine arts (literature, but also sculpture, music, dance, and so forth) and sciences (mathematics, chemistry, physics, philosophy, and so forth) express the same kind of communicative methodology of language to develop the vital processes of energy in nature and culture. Art and science focus on independent frontiers and barriers to interact the patterning of multiple meanings between the diversity of narrative literature and scientific writings. The emotional (that is, psychological) effort of cultural phenomena was clearly accomplished in

the sciences of biology, medical sciences, psychology, geophysics, anthropology, law, and economics. The interactive fusion of sciences is the fiction and reality of the world's cosmology to believe in the unseen or spiritual semiosis converted in the intersemiosis of Marcus' "hidden signs".

These confused signs are characterized as provisional images or events expressing variants and invariants as a variety of functions in time and space. The philosophical logos can make vital errors and mistakes, but literature reaches in semiotics to the visual signs of icons and indices, seen in Calvino's videogames. Yet literature does not touch the reality of general truth (as in Peirce's symbolicity). We can conclude that Professor Solomon Marcus supported the unorthodox experience of ethical and political issues to "save" the modified world view of fiction through the mathematical approach of sciences to give the truth. The cultural state of the world can lead to spiritual inaction but could also inspire scholars to contribute with fresh arguments to establish new statistical actions to operate "blindly" on the meta-literary language of literature-with-sciences.

Having reached the conclusion of Marcus' performance interacting literature and sciences, the imaginative or poetic sign remains an open sign informing without any troubles to the readers or listeners; yet, the diversity of good and bad signs move with the politically-correct trends of science. Literature engaged in the cultural diversities of scientific thought challenges with new cultural phenomena. The "open" scientific terminology uses technical terms borrowed from contemporary cultures to describe here the "dark" signs of narrative art across cultures (Eco 1989: 14-16). The avant-garde openness and closedness of art and sciences can turn into the ambiguity and imprecision of narrative mythemes, making that the tentative "hidden signs" merely relate to semiformal or non-formal object but without any transcendental temptation of any symbolic meaning of truth.

QUASI-LOGICAL REMARK

Marcus transcended the structure of structuralism. He escaped from the old analytical grammar of rhetoric to analyze linguistic materials in a critical speech. Structuralism was an intellectual criticism in the hands of structuralists, but lacked the dialectic design of dissimilarities to find in the didactic tension of the common similarities in the dialectical parallelism (implicit in the articles written by Barthes, Eco, and others in *The Critical Moment: Essays on the Nature of Literature* 1963). Structuralism worked with an unorganized matter of structure and a rigid methodology was needed to make the postmodern crisis of human sciences a credible hypothesis. This was previewed in Jacques Derrida's early lecture (1966), when he presented "The structure, sign, and play in the discourse of the human sciences" for the interdisciplinary symposium *The Languages of Criticism and the Sciences of Man* (Derrida 1970, assembled with the other articles and discussion). Derrida's *Speech and Phenomena* (1973) revolutionized the criticism of structuralism.

Derrida's radical performance of "Structure, sign, and play in the discourse of the human sciences" (1970) proposed a new methodology: based on Lévi-Strauss' mythopoetic criticism but generally a grammar of intellectual philosophy and mathematical science. Peirce's *Collected Papers* (1931–1958), published by Harvard University Press, would open up Derrida's interplay of linguistic elements to the quasi-logical signification. Derrida brought to the original sign the game of "freeplay" of signifiers (1970: 237f) which, despite playing the creativity of games, offers a fundamental ground for transforming (translating) the sign into Peirce's interpretant-sign. In Derrida's surplus meaning, the sign is redoubled in the pseudo-scientific "supplement" (1970: 260-264) to be re-interpreted and re-duplicated into new signifieds to carry new meanings.

The logico-semiotic works of Peirce is the hard-core reasoning mediating with the interplay of sign with object to redouble in the interpretant. Peirce's experience of the logic of science made clear the differences between the immediate object represented in the immediately present sign and the dynamical object which is both present and absent. When the human brain resolves the problems by a code-switching from sign through the object to the interpretant, the received sign is called the "hidden sign" to crumble from the formalist reason of moral and existential task into the combination of language and mathematics. In Peirce's diversity of the system of Existential Graphs (discussed in Roberts 1973), there is a cultural tendency to algebraic diversification, which "we find in nature" (CP: 6.613, 1893). Since the old culture is dead and inaccessible today, the algebraic construction goes behind the general rule to "explain diversity (...) behind the inner and outer chaos" to change the "original undiversified sign" into the new narrative story. This will illustrate today how Peirce's cultural "diversification was the first germ" of the "diversity" of our cultural universe (CP: 6.613, 1893). Marcus' "hidden" sign of rule and feeling works in Peirce's interpretant as sign of quasi-chance with quasi-law and quasi-feeling. Peirce's cultural evolution will explain how the tentative sign-with-object co-worked with both formal logic and informal art.

FINAL REMARK

There have been growing signs that the life-symbols of exclusion and inclusion move away from Western cultivated philosophy to a satirizing estrangement; in other words, "serious" philosophy means professional oblivion aiming ordinary statements into the industrial operation of technological science fiction (Suvin 1979, 1988). Are Marcus' pieces parodies or not? Marcus' parody of science fiction is no lighthearted fun: he made readers imitate the virtual sign into the alternative world of interpretants with an epical meaning. When Marcus transposed the technical concept into literary art and *vice versa*, the imitation played a disparity of forms and styles in many interpretants (Chambers 2010). The parody can be described as an artistic-technical imitation to reproduce from the original text a comical image

with the goal to represent to the readers false or unreliable impressions of the author's thoughts. Marcus described the technoscientific methods as he saw them in actual reality. The parody of the comedy as a game could amuse and delight, frustrate and annoy, but above all, it will disturb our human quasi-minds into the confrontation with a satirizing form of unreality (Suvin 1986).

Marcus' fresh arguments dismantled the mixed forms of literature and science by abandoning the interaction of subversive dissimilarities to divide literature and science into the "new science" with far-reaching implications for scientific methodology. Marcus' working definition created the unitary meaning of similarity arising out of the chaos of dissimilarities we live in.

REFERENCES

- Bachelard, Gaston (1952). "Préface". *Le symbolisme dans la mythologie grecque: Étude psychanalytique*, Paul Diel. Paris: Payot, 5-8.
- Bachelard, Gaston ([1938]1957). *La formation de l'esprit scientifique. Contribution à une psychanalyse de la connaissance objective*. 3d ed. Paris: J. Vrin.
- Barnstone, Willis (1993). *The Poetics of Translation: History, Theory, Practice*. New Haven, CT and London: Yale University Press.
- Barricelli, Jean-Pierre and Joseph Gibaldi (eds.) (1982). *Interrelations of Literature*. New York: The Modern Language Associations of America (MLA).
- Barthes, Roland ([1967]1986). "From science to literature". *The Rustle of Language*, Roland Barthes (transl. from French: Richard Howard). New York: Hill and Wang, 3-10.
- Barthes, Roland ([1971]1986). "Mythology today". *The Rustle of Language*, Roland Barthes (transl. from French: Richard Howard). New York: Hill and Wang, 65-68.
- Barthes, Roland (2018). *Album: Unpublished Correspondence and Texts* (transl. from French: Jody Gladding). New York: Columbia University Press.
- Callon, Michel (1995). "Four models for the dynamics of science". *Handbook of Science and Technology Studies*, Sheila Jasanoff, Gerry Markle, James Peterson, and Trevor Pinch (eds.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 29-63.
- Calvino, Italo (1967). "The writing game". *The Times Literary Supplement (TLS)* 782 (May 25): 438.
- Calvino, Italo ([1968]1982). *Cosmicomics* (transl. from Italian: William Weaver). London: Abacus.
- Calvino, Italo (1986). *The Uses of Literature: Essays* (transl. from Italian: Patrick Creagh). San Diego, New York, and London: Harcourt Brace Jovanovich.
- Chambers, Robert (2010). *Parody: The Art That Plays With Art*. New York: Peter Lang Publishers.
- Derrida, Jacques (1970). "Structure, sign, and play in the discourse of the human sciences". *The Languages of Criticism and the Sciences of Man: The Structuralist Controversy*, Richard Mackay and Eugenio Donato (eds.). Baltimore, MD and London: The Johns Hopkins Press, 247-272 (including discussion).
- Derrida, Jacques (1973). *Speech and Phenomena and Other Essays on Husserl's Theory of Signs*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Eco, Umberto (1975). "Looking for a logic of culture". *The Tell-Tale Sign: A Survey of Semiotics*, Thomas A. Sebeok. Lisse: The Peter de Ridder Press, 9-17.
- Eco, Umberto (1987). *The Open Work*. (transl. from Italian: Anna Cancogni). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Eco, Umberto (2009). *The Infinity of Lists* (transl. from Italian: Alastair McEwen). New York: Rizzoli.
- Frye, Northrop ([1957]1973). *Anatomy of Criticism: Four Essays*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Gardner, Martin [1967]1972). "Logic machines". *The Encyclopedia of Philosophy*, Paul Edwards (ed.). New York: Macmillan Publishing and The Free Press and London: Collier Macmillan Publishers, vol. 5: 81-83.
- Gibaldi, Joseph (ed.) (1992). *Introduction to Scholarship in Modern Languages*. New York: The Modern Language Associations of America (MLA).
- Gorrée, Dinda L. (2015). "Kenneth L. Pike and science fiction". *Semiotica* 207: 217-231. DOI: 10.1515/sem-2015-0043.
- Gorrée, Dinda L. (2016). "Wittgenstein's persuasive rhetoric". *Semiotica* 208: 49-77. DOI: 10.1515/sem-2015-0121.
- Gorrée, Dinda L. (2019). "Science in translation: Memorial to Solomon Marcus (1925–2016)". (Proceedings of the 13th World Congress of the International Association for Semiotic Studies (IASS), Kaunas, Lithuania (2017), 460-465 (http://iassais.org/wpcontent/uploads/2019/01/CrossInterMultiTrans_Proceedings.pdf))
- Gorrée, Dinda L. (2020). *Wittgenstein's Secret Diaries: Semiotic Writing in Cryptography*. London: Bloomsbury Academic.
- Halle, Morris and Samuel Jay Keyser (1971). *English Stress: Its Form, Its Growth, and Its Role in Verse*. New York, Evanston, IL, and London: Harper & Row.
- Hess, David J. (1993). *Science in the New Age: The Paranormal, Its Defenders and Debunkers, and American Culture*. Madison, WI: The University of Wisconsin Press.
- Hess, David J. (1997). *Science Studies: An Advanced Introduction*. New York and London: New York University Press.
- Kerferd, G.B. [1967]1972). "Logos". *The Encyclopedia of Philosophy*, Paul Edwards (ed.). New York: Macmillan Publishing and The Free Press and London: Collier Macmillan Publishers, vol. 5: 83-83-4.
- Langer, Susanne K. ([1942] 1948). *Philosophy in a New Key: A Study in the Symbolism of Reason, Rite, and Art*. New York: Penguin Books.
- Larsen, Svend Erik (2007). "Boundaries: Ontology: Ontology, methods and analysis". *Border Poetics De-limited*, Johan Schimanski and Stephen Wolfe (eds.). Hannover: Wehrhahn Verlag, 97-113.
- Lévi-Strauss, Claude (1955). "The structural study of myth". *The Journal of American Folklore* 68(270): 428-444.
- Lévi-Strauss, Claude (1963). *Structural Anthropology*. New York: Basic Books.
- Macksey, Richard and Eugenio Donato (eds.) (1970). *The Languages of Criticism and the Sciences of Man: The Structuralist Controversy*. Baltimore, MD and London: The Johns Hopkins Press.
- Marcus, Solomon (1975). "Eight types of translation in the scientific language". *Revue Roumaine de Linguistique* 20(4): 375-376.
- Marcus, Solomon (2016). "Hidden signs. The literary face of the non-literary texts. (Proceedings of the 12th World Congress of the International Association of Semiotic Studies (IASS), Sofia, Bulgaria (2014). (DOI: 10.24308/iass-2014-004))
- Miller, Zea (2017). *Becoming Science Fiction: The Purport of an Evolving Genre*. Diss. Purdue University. West Lafayette, IN.
- Montgomery, Scott L. (2000). *Science in Translation: Movements of Knowledge Through Cultures and Time*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Mullins, Matthew (2017). "Introduction to focus: Postcritique". *American Book Review* (July/August) 38(5): 3-4.
- Peirce, Charles S. (1931-1958). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*, Charles Hartshorn, Paul Weiss, and Arthur W. Burks (eds.). 8 vols. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press. [CP: vol.#: paragraph#]
- Queneau, Raymond (1949). *Exercises de style*. Paris: Gallimard (English translation by Barbara Wright in *Exercises in Style*. London: Gollancz Press, 1958).
- Riskin, Jessica (2020). "Just use your thinking pump!" *The New York Review of Books* (July 2) 67(11): 48-50. (Review of Henry M. Cowles [2020]. *The Scientific Method: An Evolution of Thinking from Darwin to Dewey*. Cambridge, MA and London: Harvard University Press).

- Roberts, Don D. (1973). *The Existential Graphs of Charles S. Peirce*. The Hague and Paris: Mouton.
- Rotman, Brian (1973). *Signifying Nothing: The Semiotics of Zero*. New York: St. Martin's Press.
- Sebeok, Thomas A. (1985). "Vital signs". *American Journal of Semiotics* 3(3): 1-27. DOI: 10.5840/ajs19853311.
- Sebeok, Thomas A. (2001). *Global Semiotics*. Bloomington and Indianapolis, IN: Bloomington Indiana Press.
- Slusser, George and George Guffey (1982). "Literature and science". *Interrelations of Literature*, Jean-Pierre Barricelli and Joseph Gibaldi (eds.). New York: The Modern Language Associations of America (MLA), 176-204.
- Snow, Charles Percy ([1959]2001). *The Cultures and the Scientific Revolution*. New York and London: Cambridge University Press.
- Suvin, Darko R. (1979). *Metamorphoses of Science Fiction: On the Poetics and History of a Literary Genre*. New Haven, CT and London: Yale University Press.
- Suvin, Darko (1986). "On metaphoricity and narrativity in fiction". *SubStance* 48: 51-67.
- Suvin, Darko R. (1988). *Positions and Presuppositions in Science Fiction*. London and Basingstoke: The Macmillan Press.
- Teilhard de Chardin, Pierre (1955). *Le phénomène humain*. Paris: Le Seuil.
- Teilhard de Chardin, Pierre (1956). *La place de l'homme dans la nature: Le groupe zoologique humain*. Paris: Albin Michel.
- Thorpe, James (ed.) (1967). *Relations of Literary Studies: Essays on Interdisciplinary Contributions*. New York: Modern Language Associations of America (MLA).

Abstract

Solomon Marcus' final article "Hidden signs" (2016) is no coherent story but gives the sketchy outlines of his lecture notes. Marcus' call caused the listeners (sign-receivers) to play all the tricks of the intellectual background he was acquainted with. Marcus advanced mathematical poetics interacting between the "natural" form of literature and the "artificial" scientific fields, to be epitomized by mathematical or statistical rules. Literature and the sciences share the use of linguistic signs and symbols, but French structuralism refused to recognize the transdisciplinary relations of literature with sciences. Thus Marcus' mathematical poetics can be set against Barthes' negative contention by agreeing and disagreeing with the "subversive" structuralists (Lévy-Strauss and Calvino). By positioning the idea of mythical and playful interactions of science with literary phenomena, Marcus positioned this tentative hypothesis to accept the revolutionary understanding of his thoughts. The grounds of Marcus' debate accept the understanding of his revolutionary thoughts, but the postcritical response advances the intellectual conditions and political implications of Marcus' scholarship, which caused him to abandon the method of structuralism and embark on the semiotic expansion of the dynamism of Peirce and Derrida.

Silvia ILUȚ, *Diminutivarea cuvintelor în limba română: o abordare psiholingvistică*, Cluj-Napoca: Editura Mega, 2022, 331 p.

Cartea *Diminutivarea cuvintelor în limba română. O abordare psiholingvistică* nu propune o temă nouă în lingvistica românească, însă elementul de noutate pe care această lucrare îl aduce în peisajul teoretic al cercetării diminutivelor îl constituie dezvoltarea unui model de identificare a motivațiilor psihologice, cognitive și afective, care determină locutorul să apeleze la astfel de structuri lexicale în actul comunicativ, depășind limitele unei simple analize lexicale, printr-un demers interdisciplinar, rezultat din îmbinarea unor metode de factură lingvistică, semantică, socio-, psiho- și pragmalingvistică.

Din punct de vedere structural, volumul este constituit din două secțiuni majore, prima parte fiind axată pe radiografierea teoretică a fenomenului lingvistic în discuție (*Diminutivele – prezentare diacronică și sincronică*), în vreme ce partea a doua (*Dinamica și multilateralitatea diminutivării. Un demers investigativ*) ilustrează comportamentul semantico-funcțional al diminutivelor în conjuncturi discursive variate.

Capitolul introductiv are, în mod firesc, caracter teoretic și metodologic, menit să clarifice anumite aspecte referitoare la designul cercetării: obiective, metode de lucru și cadrul teoretic care va jalona investigația.

Al doilea capitol, *Diminutivele: delimitări conceptuale*, trasează direcțiile teoretice care au contribuit la contextualizarea fenomenului lingvistic supus analizei, începând cu studii autohtone precum cele elaborate de Graur, Iordan, Vasiliu, Sala, Coteanu, Zafiu, Slama-Cazacu, și continuând cu teoriile unor lingviști străini – Hakamies, Taylor, Dahl, Soames, Dębowiak și Schneider¹. Este de remarcat faptul că autoarea nu se rezumă la simpla trecere în revistă a acestor cercetări, ci le supune unui proces de examinare atentă din perspectivă sincronică și diacronică, face comparații, subliniază limite ale anumitor teorii, în deplin acord cu necesitatea de a surprinde, într-un context relevant, comportamentul lingvistic al diminutivelor, de a clarifica/justifica nu doar existența fenomenului, a modului de formare sau a tipologiei acestor construcții lingvistice, ci și implicațiile psiho-sociale la nivelul procesului de comunicare.

Capitolul *Diminutivele: obiecte ale cercetării lingvistice* încheie prima parte a volumului și reprezintă un excurs lingvistic, morfologic, semantic, socio-, psiho- și pragmalingvistic, având ca rezultat articularea unei perspective extinse asupra diminutivelor: „pornim de la semnificația denotativă a acestora (denumesc conceptul de «mic») și trecem la valoarea conotativă, potrivit căreia structurile diminutive redau afectivitate, emoție, simpatie, minimalizare sau depreciere, ironie. Sensurile diminutivelor se împart în două mari tipologii: sensul conceptual (sau denotativ) și cel

---

¹ Vezi Reino Hakamies, *Étude sur l'origine et l'évolution du diminutif latin et sa survie dans les langues romanes*, Helsinki, Academiae Scientiarum Fennicae, 1951; Eldon Taylor, *Programare mentală. De la persuasiune și spălare a creierului la ajută-te pe tine însuși și metafizică practică*, București, Editura For You, 2011; Dahl Östen, „Diminutives and Augmentatives”, în K. Brown (ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, vol. 3, Oxford, Elsevier, 2006, p. 594–595; Scott Soames, *Philosophy of language*, Oxford, Princeton University Press, 2010; Przemysław Dębowiak, „Quelques remarques sur les diminutifs en portugais et en roumain”, în *Romanica Cracoviensia* 11 (2011), p. 90–97; Klaus Schneider, „The truth about diminutives, and how we can find it: some theoretical and methodological considerations”, în *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 10/1 (2013), p. 137–151.

expresiv (sau conotativ)” (p. 65); acesta din urmă face referire la reacțiile afective ale vorbitorului, care pot varia în funcție de fiecare context locuționar. Din punct de vedere semantic, cercetătoarea identifică o serie de funcții ale diminutivării – *funcție afectivă*, *funcție descriptivă / conceptuală*; *funcție meliorativă / favorabilă* și *funcție obstructionistă / defavorabilă*, care sunt puse în relație cu anumite valori sociolingvistice: redarea atașamentului, evocarea empatiei, reflectarea percepției despre lume a locutorului sau exprimarea unui ton persiflant. La nivel pragmatic, întrebuințarea diminutivelor în actul comunicativ este determinată de intenția locutorului de a-și exprima politețea/impolitețea, aceste structuri lingvistice având rolul de diminuare și atenuare, devalorizare sau ostracizare, toate fiind exemplificate în contexte comunicative reale colectate de autoare: „potențialul diminutivelor facilitează, pe de o parte, un sistem comunicativ, bazat pe politețe pozitivă și servește următoarelor obiective discursive: stabilirea contextului familiar, cooperant pentru interacțiune, legătură socială, coeziune într-un micro-/macrogrup, intimitate, apropiere etc. Pe de altă parte, valențele pragmatice ale diminutivelor se extind dincolo de domeniul politeții, întrucât sunt folosite drept strategii de impolitețe, în critici, insulte (cazuri în care minimizează calitățile, valoarea sau abilitățile locutorului)” (p. 121).

Partea a doua a volumului evidențiază *Dinamica și multilateralitatea diminutivării*, debutând cu al patrulea capitol, care propune o analiză semantico-pragmatică axată pe domeniile în care locutorii fac uz de diminutive: limbajul colocvial (investigat în contexte discursive determinate – microgrupul familial, spații publice), mass-media, rețeaua de socializare *Facebook*, antroponimie (diminutivarea prenumelor) și toponimie.

În ceea ce privește mass-media, construcțiile diminutive ajută la furnizarea unor relatări care satisfac nevoile emoționale ale publicului, iar autoarea identifică o tipologie a termenilor diminutivați utilizați în titlurile din mass-media *online*, pe baza următoarelor câmpuri lexico-semantice: alimentație („Mămăliguță tradițională românească: miracole pentru sănătatea ta” p. 140), familie/relația de cuplu („Două bunicuțe înverșunate» deschid clubul de film documentar la CinemaArta – sala mică” p. 140), umor („Ursul păcălit de munte». Primul urs MORT DE BEAT a fost surprins în România! Martinică a scăpat la damigeana cu afinată și s-a făcut... pulbere” p. 142), insultă („Mai bine decretul decât tâmpișel. Unde este marea prostie a PNL” p. 142).

Mediul *online* impune redefinirea actului verbal, a comportamentelor de limbaj, având caracter interactiv, iar Silvia Iluț realizează, în acest caz, o analiză inductivă, pornind de la o serie de secvențe comunicative excerptate din diverse grupuri pentru mame, existente pe *Facebook*, conchizând că „motivul principal al folosirii diminutivelor, în exemplele prezentate, este dat de faptul că acestea au un caracter jucăuș și pot modifica în totalitate nuanța expresivă, apropiindu-se mai mult de sfera subiectivă a comunicării decât de cea obiectivă. În acest fel, diminutivele devin mecanisme de atenuare a forței ilocuționare a actelor de vorbire, acționând asupra conținutului propozițional prin înțelesul lor semantic de «mic», la care se adaugă cel emoțional” (p. 150).

Partea cea mai amplă a acestui capitol este dedicată onomasticii, mai precis, antroponimiei și toponimiei. Autoarea delimitează aria investigată și inventariază prenume din localități de pe Valea Izei (Dragomirești, Ieud, Poienile Izei, Rozavlea, Săliște de Sus, Strâmtura) și din Șișești, județul Maramureș. La un prim palier al analizei, pe baza observării sistematice a corpusului, se conturează o serie de particularități stilistice, lexico-semantice și pragmatice ale prenumelor diminutive, întrucât acestea captează mai rapid atenția interlocutorului în comparație cu un nume simplu. „Nuanțele expresive sunt consecința schimbărilor semantice ale construcțiilor diminutive, acestea fiind legate diacronic de elementele lingvistice/sociale, necesare pentru a exprima relația dintre locutori” (p. 155).

Direcția analizei antroponimice se îndreaptă, în următorul subcapitol, spre sfera multiculturalității, investigația fiind fundamentată pe matricea teoretică a binomului numire convențională – neconvențională², care a condus la un set de observații interesante privind sufixele diminutive atestate atât în principalele limbi romanice (franceză, italiană, spaniolă, portugheză și română), cât și în limbi

---

² Daiana Felecan, *Pragmatica numelui și a numirii neconvenționale: de la paradigme teoretice la practici discursive*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2014.

germanice (engleză, germană) sau slave (rusă): „diminutivarea antroponimelor, din punct de vedere multicultural, este exercitată în virtutea universalității principiului morfologic, dar dezvoltă semnificații variate, în funcție de moda onomastică din spațiul vizat. Multiculturalismul diminutivării prenumelor presupune admiterea unui cadru comun, specific tuturor limbilor (aici se încadrează criteriul morfologic, dimensiunea acestuia fiind stereotipă) și extinderea unor jurisdicții distincte pentru fiecare idiom în parte (criteriul semantic și pragmatic), recunoscute și acceptate de celelalte comunități lingvistice” (p. 175).

Nici diada sacru – profan nu a fost omisă, astfel că cercetătoarea analizează minuțios diferențele existente între utilizarea diminutivelor prenumelor religioase în mediul monahal și în lumea laică, observând că prenumele religioase au forme derivate sau hipocoristice în „sfera profanului”, pe când în mediul monahal sunt utilizate numai forme primare ale numelor, întrucât diminutivele reprezintă o deviere de la ideea de consacrare. „În schimb, în spațiul laic, sacralitatea transpare și în prenumele diminutivate, nominatorul referindu-se în actul numirii la sacru și conferind prenumelui o încărcătură spirituală. În lumea călugărilor, conceptul de sacru se identifică cu Dumnezeu, motiv pentru care aceștia sunt mai conservatori și în ceea ce privește actul numirii. În lumea laicilor, sacrul este înțeles ca fiind o entitate supranaturală la care ființele se raportează. Astfel, prenumele primit este încărcat de sacru, iar diminutivarea acestuia nu împiedică manifestarea sacralității și dobândirea statutului sacerdotal al numitului” (p. 184).

Nu sunt trecute cu vederea nici formele diminutivate prezente în toponimie, în cazul cărora autoarea atrage atenția asupra a două direcții privind numele locurilor care au în compoziția lor sufixe diminutive: (1) toponime diminutivate care indică prin structura lor o înfățișare mai mică decât spațiul la care se raportează și (2) toponime diminutivate care arată doar apropierea de poziția la care se referă (nu sunt considerate derivate toponimice). Ultima parte a capitolului investighează falsele diminutive, care sunt clasificate în raport cu natura morfologică a bazei și în funcție de câmpul lexico-semantic căruia îi aparțin.

Capitolul al V-lea, *Psihologia diminutivării*, anunță încă din titlu matricea teoretică pe care se va fundamenta cercetarea: psiholingvistica, întrucât autoarea își propune ca obiectiv identificarea motivațiilor psihoafective care determină locutorii să utilizeze cuvinte diminutivate în diverse contexte discursive. Acest deziderat nu se putea obține decât prin elaborarea unui profil moral și psihologic al poporului român, prin conjugarea unor teorii din psihologia socială (inconștientul colectiv, convergența emoțională, percepție personală vs. percepție interpersonală, tendința imitației vs. tendința individualizării, gradul de adaptare la mediul ambiental). Silvia Iluț reușește să pună în dialog perspective din științele sociale cu teorii ale limbajului, într-un demers deductiv care examinează principalele trăsături de caracter ale românilor și stabilește, pe baza acestora, raționamentul prin care se justifică opțiunea locutorilor pentru utilizarea structurilor diminutive în interacțiunile umane. Investigația are ca punct de sprijin cele cinci „niveluri de organizare ale tipurilor umane”³: *biologic* – moștenirea genetică a unei persoane, *psihologic* – trăsăturile de personalitate care structurează/organizează viața psihică, *caracterial* – temperament, atitudini, conduită, *social* – norme și modele de comportament considerat acceptabil de către grupul proximal, și *axiologic* – valori morale și culturale.

Următoarea secțiune a acestui capitol fixează cadrul metodologic al anchetei realizate de autoare, care punctează principiile, sursele, dar și dificultățile care au stat la baza constituirii corpusului supus investigației analitice. Rezultatele anchetei sunt prezentate detaliat, fiind însoțite de numeroase tabele și grafice edificatoare, care facilitează înțelegerea corectă a interpretării conținutului informațional. Acest capitol relevă cu certitudine capacitatea autoarei de a opera în planul analizei aplicate cu metodele și conceptele prezentate în secțiunea metodologică. Astfel, Silvia Iluț constată că românii sunt inconsecvenți în privința comportamentului verbal și își manifestă în comunicare complexul de

---

³ Vezi Constantin Enăchescu, *Tratat de psihologie diferențială. Personologia diversității umane*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 81.

inferioritate sau de superioritate față de colocutor, diminutivele fiind instrumente ale defulării sentimentelor pozitive sau negative ale emițătorului față de interlocutor.

Volumul se încheie cu o serie de *Concluzii*, care sintetizează conținutul cărții, o anexă ce conține chestionarul aplicat în cadrul anchetei sociolingvistice și o bibliografie vastă și actuală (p. 259–282), care cuprinde atât autori români, cât și străini, autoarea dovedind o foarte bună capacitate de sinteză în spirit analitic și interpretativ.

Cartea recenzată este rezultatul unui amplu demers de interpretare a unui material lingvistic complex, impunându-se drept un instrument util pentru lingviști, sociologi sau psihologi.

ROXANA PAȘCA

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord Baia Mare
e-mail: roxi.pasca@yahoo.com

Maria MARIN, Marilena TIUGAN, Mădălina BOTEZ STĂNESCU, Oana NICULESCU, Carmen-Ioana RADU, Daniela RĂUȚU, „*Harta sonoră*” a *graiurilor limbii române. Muntenia*, București, Editura Academiei Române, 2022, 232p.

Domeniul dialectologiei se bucură din plin de o nouă apariție în spațiul editorial și anume „*Harta sonoră*” a *graiurilor limbii române. Muntenia*. Volumul apare sub patronajul Editurii Academiei Române și este semnat de colectivul de dialectologi format din Maria Marin, Marilena Tiugan, Mădălina Botez Stănescu, Oana Niculescu, Carmen-Ioana Radu și Daniela Răuțu din cadrul Departamentului de dialectologie și sociolingvistică al Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”.

Cartea debutează cu o *Introducere* (p. 5–12), urmată de prezentarea sistemului de *Transcriere fonetică* (p. 13–22) adoptat, continuă cu *Abrevierile bibliografice* (p. 23–24) și *Harta localităților anchetate* (p. 25–26) și se încheie cu capitolul ce reprezintă, de fapt, esența studiului – *Texte* (p. 27–229).

Din punct de vedere tematic, această culegere continuă cu succes seria „Hărților sonore” a graiurilor românești (Marin, Tiugan, 2014¹; Marin *et alii* 2016²), având ca scop principal publicarea materialului dialectal în vederea punerii în evidență a diferitelor aspecte ce țin de variația dialectală a dacoromânei.

Din punct de vedere formal, putem afirma că această lucrare marchează un moment de pionierat. Față de volumele anterioare, unde materialul audio se regăsea înregistrat pe un DVD, de data aceasta fragmentele sonore pot fi accesate prin scanarea codului QR de pe coperta a IV-a a cărții sau prin accesarea paginii web a Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. Această tehnică modernă permite accesul facil și mult mai rapid la baza mostrelor dialectale, pe de o parte, și nu condiționează interdependența dintre materialul scris și cel audio, pe de altă parte.

---

¹ „*Harta sonoră a graiurilor și dialectelor limbii române*” [‘La carte sonore’ des parlers et des dialectes de la langue roumaine], ed. Maria Marin, Marilena Tiugan, București, Editura Academiei Române, 2014, 100 p. (+ CD).

² „*Harta sonoră*” a graiurilor dacoromâne vorbite în afara granițelor României [La ‘Carte sonore’ des parlers daco-roumains parlés en dehors des frontières de la Roumanie], par Maria Marin, Carmen Ioana Radu, Daniela Răuțu, Marilena Tiugan, București, Editura Academiei Române, 2016.

Textele din volum sunt un cumul de 45 de fragmente reprezentative pentru rețeaua NALR – Muntenia și au fost „culese între 1967 și 1975 de către Costin Bratu, Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan și Magdalena Vulpe” (*Introducere*). Pentru selectarea acestui material au fost responsabili în primă instanță Marilena Tiugan și Aurelian Lăzăroiu, iar ulterior ceilalți autori au intervenit în funcție de „anumiți parametri impuși de material și de cerințele lucrării” (*Introducere*).

După cum afirmă și autoarele în partea introductivă, lucrarea prezintă un caracter unitar din mai multe perspective. Conform *Hărții localităților anchetate*, observăm că anchetele dialectale au fost efectuate în 45 de puncte. Repartiția teritorială a unităților administrative vizate acoperă, relativ în întregime, 14 județe (cele 8 județe din Muntenia și cele 6 din Dobrogea).

În ceea ce privește tehnica de redactare, se folosește același sistem ca și în *Atlasul lingvistic român*. Transcrierea fonetică a mostrelor este însoțită, precum și în lucrările anterioare, de forma literalizată care se regăsește pe pagina din dreapta. În notele de subsol sunt cuprinse detalii mai puțin semnificative, fie din partea anchetatorului, fie din partea informatorilor, care nu alterează interpretarea. La începutul fiecărui text, se prezintă drept titlu, numele localității, județul din care face parte și anul culegerii, iar la final, detalii despre informator (numele și vârsta). Conform datelor de la final, ancheta s-a aplicat pe 45 de persoane, dintre care 22 de bărbați și 23 de femei.

Vârsta persoanelor anchetate este cuprinsă 35 și 87 de ani la bărbați, media fiind de 62 de ani și între 36 și 84 de ani la femei, media fiind 57 de ani.

S-a renunțat la semnele de punctuație (punct (.), virgulă (,), punct și virgulă (:)) și la majuscule, segmentarea textului realizându-se prin intermediul barelor oblice (/). Pentru redarea caracterului intonațional s-au folosit semnele de punctuație tradiționale (semnul întrebării (?), semnul exclamării (!) și două puncte (:)) și o serie de accente (ascuțit, grav și de intensitate).

Pentru o accesibilitate mai mare, autoarele au unificat unele trăsături specifice discursului oral sau specifice foneticii sintactice și au renunțat la diverse notații fonetice care delimitează repartiția dialectală, precum „închiderea vocalei *e > i* la sfârșit de plural feminin sau la substantive articulate cu *-le*, palatalizarea unor stadii intermediare ale labialelor sau ale labiodentalelor, caracterul moale sau dur al unor consoane” (*Introducere*).

Pentru a conserva specificitatea formei dialectale remarcăm faptul că au fost păstrate particularitățile reprezentative. De exemplu, la nivel fonetic sunt întâlnite fonetisme precum *pă, pân* [=pe] și *dă, dân* [=de]: „mergeam **pă** drum [...] **pă** dealurile eștea” (Boișoara, Județul Vâlcea, Culegere: 1967, p. 29), „cu lemnele cu foc după el, **pân** pădure” (Lerești, județul Argeș, Culegere 1967, p. 35), „și-uite-o așa **dă** bătea din picioare” (Boișoara, Județul Vâlcea, Culegere: 1967, p. 33). Nu lipsesc nici accidentele fonetice de tipul metatezelor ca în *bonlavă* [=bolnavă], *logondă* [=logodnă], *miljocul* [=mijlocul], *petrențioasă* [=pretențioasă]: „în **miljocul** lu...grăului” (Dițești, comuna Filipeștii de Pădure, județul Prahova, Culegere 1970, p. 47), „fără piept nu prea aveam, și eu **bonlavă**” (Nămolosa-Sat, comuna Nămolosa, județul Galați, Culegere 1970, p. 73), „facem **logondă**” (Vârtoapele De Sus, comuna Vârtoape, județul Teleorman, Culegere: 1972, p. 147), „o fi **petrențioasă**” (Budișteni, comuna Leordeni, Județul Argeș, Culegere: 1967, p. 127).

În ceea ce privește morfofonetica, menționăm alternanța *a/ă* (*orație; orății*) la nivelul substantivelor: „**orăție** dup-aia spunea **orățiile**” (Gemenea-Brătulești, comuna Bănești, județul Dâmbovița, Culegere 1967, p. 45).

La nivel morfologic sunt specifice (1) substantivele cu gen diferit față de limba literară – „și atuncea a trecut un ce fel de **animală**” (Boișoara, Județul Vâlcea, Culegere: 1967, p. 33), „alegeam **buruiianul**” (Dițești, comuna Filipeștii de Pădure, județul Prahova, Culegere 1970, p. 47) etc., (2) formele de plural diferite de limba standard – „cu...briști, **căruți** d-astea cu cai” (Vârtoapele De Sus, comuna Vârtoape, județul Teleorman, Culegere: 1972, p. 147), (3) dativul analitic construit cu *la* – „ceream iertăciune **la mama, la tata**” (Gemenea-Brătulești, comuna Bănești, județul

Dâbovița, Culegere 1967, p. 45), „făcea nuntă și **la mireasă**” (Vârtoapele De Sus, comuna Vârtoape, județul Teleorman, Culegere: 1972, p. 147), (4) dativul sintetic – „ce-i dă...**fetii**” (Vârtoapele De Sus, comuna Vârtoape, județul Teleorman, Culegere: 1972, p. 145).

Printre alte trăsături specifice subdialectului muntean, atestate în *Harta sonoră*, menționăm (1) variante iotacizate ale verbelor – „ca să ne **vie** mai ușor” (Dițești, comuna Filipeștii de Pădure, județul Prahova, Culegere: 1970, p. 47), „și **viu** acasă și mă culc” (Stoicânești, județul Olt, Culegere: 1968, p. 117), „**scoț** apă” (Stoicânești, județul Olt, Culegere: 1968, p. 117), (2) identitatea dintre persoana a III-a singular și a III-a plural – „părinții mei mă **lua**” (Boișoara, Județul Vâlcea, Culegere: 1967, p. 29), „vacile **dormea**, **era** vacile șir” (Lerești, județul Argeș, Culegere: 1967, p. 35), (3) Forme slabe și/sau tari pentru conjugările I și a IV-a –, „ce-are în gospodărie ...să...**părtească**” (BUDIȘTENI, comuna Leordeni, Județul Argeș, Culegere: 1967, p. 127), (4) imperfectul fără reduplicare (*sta/da* III sg./pl) – „și-l duceam acolo, și **sta** o noapte” (MÂNĂSTIREA, județul Călărași, Culegere: 1972, p. 221), „și-unul **da**...cât putea” (MAVRODIN, județul Teleorman, Culegere: 1968, p. 153), (5) forme populare ale articolului hotărât și ale pronumelui demonstrativ – „și-**ăilanti** era slobozi” (BOIȘOARA, Județul Vâlcea, Culegere: 1967, p. 31), „[...] dimineață din ziua **alantă**” (GEMENEA-BRĂTULEȘTI, comuna Bănești, județul Dâbovița, Culegere: 1967, p. 45).

La nivel lexical, sunt reținute formele populare arhaice și dialectale cu glosarea acestora în paranteză, mai ales când apar pentru prima dată – „, cu caii **zdupăinind** [tropăind]” (Boișoara, Județul Vâlcea, Culegere: 1967, p. 33), „s-a **brodit** [s-a nimerit] cum a dormit ea [...] ma **brodisem** dăscu!” (LEREȘTI, județul Argeș, Culegere 1967, p. 35), „era un **ciopor** dă berbei” (Lerești, județul Argeș, Culegere 1967, p. 35), „să-i facă și **căpeneag**” cu sensul de ‘schelet de lemn care susține acoperișul casei’ (Picior De Munte, comuna Dragodana, Județul Dâmbovița, Culegere 1970, p. 43), „îi punca **lați**” [=șipci] (Picior De Munte, comuna Dragodana, Județul Dâmbovița, Culegere 1970, p. 43), „noi ne duceam venea **pocânzeii** [invitații la nuntă din partea miresei]” (Gemenea-Brătulești, comuna Bănești, județul Dâbovița, Culegere: 1967, p. 45).

Textele din acest volum se detașează de alte înregistrări atât prin bogăția, frumusețea și diversitatea tematică, cât și prin calitatea audio îmbunătățită substanțial, în comparație cu volumele de texte dialectale TDM³.

Poate una dintre cele mai importante reușite ale acestui volum este datorat tehnicii moderne care a permis utilizarea codului QR pentru accesul liber la înregistrări. Fără îndoială, conținutul volumului nu se adresează doar specialiștilor din domeniul lingvisticii, în general, sau al dialectologiei, în particular, ci și uzului preuniversitar, acolo unde profesorii pot ilustra într-un mod simplu și clar particularitățile subdialectului muntean unui public neavizat.

FRANCISCO-RĂZVAN CONSTANTIN

Institutul de Lingvistică al Academiei Române

„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”

Universitatea din București, Școala Doctorală Litere

francisco-răzvan.constantin@drd.unibuc.ro

³ TDM, I–III = Texte dialectale. Muntenia, sub conducerea lui Boris Cazacu. Vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, București, 1973; vol. II, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, București, 1975; vol. III, de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, București, 1987.

I. FUNERIU, *Introducere în Ortotipografie*. Abrevieri, indice de autori, lista surselor citate, revizia finală: Delia Badea, Florina Diana Cordoș, Timișoara: Editura BrumaR, 2021, 316 p.

I. Funeriu [IF] a adoptat termenul *ortotipografie*¹ cu sensul de „tipografie corectă”; el se regăsește în titlul lucrării neterminate, publicate de prieteni după dispariția autorului, a lui Jean-Pierre Lacroux *Orthotypographie*², de care se deosebește însă prin faptul că nu include și ortografia (în sens larg, cuprinzând și punctuația)³.

Inițiativa lui IF⁴ este o reacție la neajunsurile majore, sub aspectul acurateței și al rigorii, ca și al esteticii, care se constată încă în multe tipăriri, precum și la absența unui cod ortotipografic standardizat și obligatoriu (care nu există însă nici pentru alte limbi), elaborat sub egida Academiei Române.

Depășind riscul unor opțiuni multiple, bazate pe criterii diferite, această carte-„album” are scopul de a contribui la întărirea disciplinei scrisului în domeniul tipografic. Ea nu vizează instituțiile specializate: destinatarii ei principali nu sunt profesioniștii domeniului, ci milioanele de utilizatori individuali de editoare informatice, care își scriu singuri la calculator lucrările înainte de a le preda spre tipărire. IF propune în carte reguli și soluții practice care să asigure coerența formală a textelor emaneate de la aceștia. În consecință, el nu se referă la procesoarele de text informatizate concepute pentru producția editorială de carte, ci la programul performant de scriere computerizată cel mai folosit actualmente de nespecialiștii în domeniu: WORD 2019 sub WINDOWS⁵. Ca urmare, redactarea este adaptată de el acestor destinatari: ea este „prietenosă”, distingându-se prin tonul confesiv, sfântos sau uneori jucăuș al expunerii, presărate cu amintiri, povestiri, digresiuni, expresii familiare și chiar glume (mergând până la reproducerea, justificată, a unor exemple de trivialități și chiar de obscenități din diverse tipăriri); nu lipsesc nici anumite accente didactice. Toate acestea nu înseamnă de fel un rabat de la acuratețea informației: *Ortotipografia* cuprinde, pe lângă aspectele tehnice, și excursuri istorice, terminologice sau etimologice, compararea cu situația din engleză și din franceză, cum și referiri la mașinile de scris și la „tehnica plumbului” (ceea ce explică unele preluări, dar mai ales deosebiri între programele informatice și folosirea mijloacelor clasice).

În concepția lui IF, statutul semnelor grafice din tipăriri este reflexul funcțiilor lor din limba scrisă și al utilizării lor corecte din punct de vedere lingvistic; aceste aspecte nu sunt însă evocate în sine, ci numai în măsura necesității de a explica unele subtilități din programele informatice sau anumite soluții tipografice propuse de autor.

¹ Care, potrivit normelor ortografiei limbii române, trebuie scris cu inițială minusculă.

² Jean-Pierre Lacroux, *Orthotypographie. Dictionnaire raisonné (Lexique des règles typographiques françaises)*, Ouvrage posthume complété par un groupe d'amis de l'auteur, 2 vol., <http://www.orthotypographie.fr/> (pdf descărcabil gratuit) și <http://www.alain.les-hurtig.org/lacroux/lacroux.html>; *Orthotypographie. Orthographe & Typographie françaises. Dictionnaire raisonné (Lexique des règles typographiques françaises)*, 2007; versiune imprimată: *Orthotipo. Orthographe & Typographie françaises. Dictionnaire raisonné*, Paris, Quintette, 372 p.; *Dictionnaire raisonné; orthographe et typographie françaises* (2e édition), La Maison du dictionnaire, 2010; disponibil și ca e-book.

³ Ceea ce nu înseamnă însă că IF nu se referă în lucrarea sa (cum nici nu s-ar fi putut altfel) și la aspecte ținând de ortografie în sens strict – pentru care trimite relativ frecvent la DOOM² (2005 – citat adesea în tirajul, nemodificat, din 2010), dar și la DOOM¹ (1982, citat în tirajul, identic, din 1999) –, ca și de punctuație și, uneori, de gramatică.

⁴ Care își declină, cu oarecare cochetărie, competența în domeniul informatic, declarând că se limitează la constatări senzorial-empirice.

⁵ Termenii informatici din WORD sunt utilizați în textul lui IF în engleză și scriși integral cu capităluțe (capitale reduse), iar în textul de față – cu majuscule; ei apar în ultima vreme în meniuri în traducere românească, derutând întrucâtva pe cei obișnuiți cu formele originale.

În românește nu există (cf. *Lista surselor citate* de IF⁶) decât foarte puține lucrări de tehnică tipografică, mai vechi sau mai noi, originale sau traduse⁷; niciun autor nu și-a asumat însă până acum la noi, din cauza dificultăților unei asemenea întreprinderi, elaborarea unui „îndreptar” modern de acest tip pentru limba română.

IF era persoana cea mai indicată să o facă, date fiind contribuțiile sale anterioare, între care se distinge elaborarea în premieră, cu un sfert de secol în urmă, a extrem de binevenitelor *Principii și norme de tehnoredactare computerizată* – volum scris, după mărturisirea autorului, în anii 1995–1996, în epoca lui WORD 2.0., și publicat abia în 1998 (Timișoara: Amarcord). *Principiile* se adresau profesioniștilor din redacțiile de ziare și reviste și din edituri, iar nu amatorilor, pentru că pe atunci puține persoane foloseau acasă un calculator personal. Dar, între timp, situația s-a schimbat, utilizatorii nespecialiști de calculatoare au devenit tot mai numeroși și mai interesați de asemenea probleme, în timp ce instituțiile de profil și-au fixat norme proprii și lor ar fi greu, dacă nu imposibil, să li se impună altele.

În *Ortotipografie*, IF reproduce (mai ales în *Prefață*) pasaje consistente din lucrarea precedentă, ca și un articol al său, însoțindu-le de comentarii la zi, iar majoritatea exemplurilor autentice, ilustrative pentru diferitele situații, sunt reproduse și ele, de regulă, din diverse lucrări ale autorului (dar și din alte surse).

Prezentul volum nu este însă pur și simplu o nouă ediție, revăzută și adăugită, a celui dintâi: pe lângă renunțarea la explicarea unor manevre tehnice devenite între timp arhicunoscute, el atestă, alături de respectarea tradițiilor tipografice celor mai importante, mai ales o schimbare radicală de concepție, corespunzătoare realităților de azi. IF, deși adept al idealului perfecțiunii în domeniul tipografic, s-a resemnat să acorde o mai mare atenție uzului în raport cu norma și să accepte, fără entuziasm, ci din echilibru și pragmatism (chiar dacă cu regret), și unele tendințe și obișnuințe simplificatoare devenite curente⁸. El parafrazează în acest sens de câteva ori cuvintele pe care le cunoșteam în formularea lui Alain Rey: „La faute d’orthographe d’aujourd’hui est la norme de demain.” (<https://www.lejdd.fr/Societe/Alain-Rey-Le-dictionnaire-est-un-observatoire-pas-un-conservatoire-733792>).

Cartea are nouă capitole (IV–XII), de dimensiuni diferite, în funcție de specificul aspectelor tipografice în raport cu cele ortografice: *Litere (Dimensiunea fonturilor, Stiluri de scriere, Tipuri de literă)*; *Cifre (Scrierea literală/cu cifre romane/arabe)*⁹; *Evidențieri grafice*; *Semne ortografice și de punctuație, simboluri: Virgula*¹⁰, *Punctul și virgula*¹¹, *Apostroful, Punctul, Punctele de suspensie*¹²,

⁶ La aceste titluri s-ar putea adăuga, printre altele, *Ghid de redactare interinstituțional*, 1993 ș.u., <http://publications.europa.eu/code/ro/ro-000100.htm>; *Informations utiles à l’intégration de nouvelles langues européennes*, 2004, http://publications.europa.eu/code/pdf/elarg-v1_fr.pdf; Virgil Olteanu, *Din istoria și arta cărții. Lexicon*, București: Editura Enciclopedică, 1992 ș.a.

⁷ Versiuni de bază: Roger C. Parker, *Desktop Publishing & Design For Dummies*, Foster City: John Wiley & Sons, 1995; Philippe Schuwer, *Traité pratique d’édition*, Geneva: Editions du Cercle de la librairie, 1997.

⁸ Astfel, IF a renunțat la vechile sale propuneri, care nu au avut succes, de a se introduce, alături de cele două linii orizontale uzuale, un nou semn ortografic: o *linie de unire* (intermediară ca lungime și neseparată prin blăncuri) specializată pentru a marca intervalele; de a se lăsa și în română, ca în franceză, blanc înainte de anumite semne de punctuație sau de a plasa notele „de subsol” imediat după textul principal, când acesta nu ocupă toată pagina de la sfârșitul unui capitol, cf. REFERENCES, FOOTNOTES, BELOW TEXT.

⁹ Adăugăm că pentru scrierea datei și a orei există standarde internaționale: ISO 8601-1:2019 *Date and time -- Representations for information interchange -- Part 1: Basic rules* (elaborat inițial în 1988), ISO 8601-2:2019 *Date and time -- Representations for information interchange -- Part 2: Extensions*.

¹⁰ Căreia i se consacră, ca și altor câtorva semne, numai un scurt capitol, pentru că a fost amplu tratată în lucrările normative de punctuație și nu ar pune alte probleme.

¹¹ Pentru semnele *punct și virgulă și două puncte* s-a propus în DOOM³ scrierea cu cratime: *punct-și-virgulă și două-puncte*.

¹² ELLIPSIS.

Rândul de puncte, Punctele de ghidaj, Două puncte, Semnul întrebării și semnul exclamării, Asteriscul, Linii orizontale (Linia de pauză și dialog, Cratima, Linia de unire), Bara oblică, Ghilimelele, Parantezele, Diacriticele¹³, Blancul (Blancul de ancadrament/semnificativ/dintre rânduri/dintre literele unui cuvânt/dintre cuvinte/inseparabil/blancurile paragrafului/blancul finalului de capitol, lezardele); Pagina tipografică (Tehnoredactarea paginilor inițiale/finale/obișnuite, Paginarea prefeței/postfeței, Punerea în pagină a versurilor/a textelor dramatice, Notele de subsol); Alineatul¹⁴ și paragraful; Rândul tipografic; Despărțirea în silabe¹⁵ și Corectura.

Ele sunt precedate de *Adjutoribus gratissima* [Mulțumiri], de o *Prefață*, de lista de *Abrevieri*¹⁶ și de un *Argument* și urmate de *Lista surselor citate* și de un *Indice de autori*.

Autorul a simțit nevoia de a insista într-un *Argument*, alăturat *Prefeței*, asupra necesității demersului său, plecând de la analiza unui exemplu concret de text cu greșeli de tipar și explicându-și intențiile, care au condus la propunerea în lucrare a unui ansamblu de convenții tipografice.

După cum se vede din titlurile și subtitlurile secțiunilor, unele tratează chestiuni care se regăsesc în abordările lingvistice (semnele de ortografie sau/și de punctuație¹⁷, privite în cartea lui IF preponderent ca tipografeme), dar și altele specializate pentru domeniul tipografic. Este, de exemplu, cazul „criticii” amicale a modului în care era descris blancul în DOOM²: IF nu ține seama de faptul că acolo, acesta era tratat exclusiv ca semn ortografic, în timp ce în *Ortotipografia* sunt înregistrate toate ipostazele lui ca tipografem.

Menționez numai câteva dintre sfaturile din lucrare deosebit de utile pentru lingviști, ca și pentru ceilalți utilizatori ai WORD-ului, izvorâte din combaterea unor soluții comode, dar inexacte, la care recurge majoritatea publicului și constând din rezolvări (semne/comenzi/facilități/aplicații speciale), adesea ignorate, mult mai adecvate, oferite de versiunile actuale de WORD, cum sunt: punctele de suspensie/ELLIPSIS ca semn grafic distinct de o succesiune de puncte (spre deosebire de tastarea succesivă a punctelor, care riscă să provoace deplasarea lor pe rândul următor sau chiar separarea între ele de la un rând la altul etc.); tipul de cratimă numită NONBREAKING HYPHEN (folosită la sfârșit de rând când este nevoie de a marca despărțirea zisă *în silabe*) și cea numită OPTIONAL/SOFT HYPHEN (care se imprimă numai când marchează despărțirea unui cuvânt la sfârșit de rând, nu și când cuvântul nu se mai află în acea poziție); NONBREAKING SPACE în loc pur și simplu de SPACE (inclusiv legat de bara oblică); comanda PARAGRAPH: INDENTATION FIRST LINE (care setează dimensiunea alineatului în puncte tipografice, astfel încât să echivaleze cu înălțimea corpului de literă în care este scris textul) în loc de TAB pentru aranjarea în pagină a alineatului, respectiv INDENTS SPACING, SPECIAL FIRST LINE (BY x) în locul tabulatorului prestabilit ca șablon în program ș.a.

Din realism, pentru comoditatea celui care își scrie el însuși textul la calculator și anticipând rezistența în unele cazuri a utilizatorilor, IF sugerează și câte o stratagemă practică mai la îndemână, cum ar fi realizarea rândului de puncte prin expandare.

Folosesc ocazia acestei recenzii pentru a-mi exprima public regretul că, necunoscând conferința ținută la Academia Română, dar nepublicată, a lui IF, nu m-am referit la spusele sale când m-am exprimat în DOOM² cu privire la scrierea lui ș cu virguliță și nu cu sedilă (de care de altfel se ocupase, cum amintește și IF, cu mai mult timp înainte Cristian Secară). Spiritele mari... Nu semnalez la rândul meu unele mici încălcări ale unor norme ortografice în vigoare, anumite inexactități (semnul * nu marca înregistrarea lexicografică pentru prima oară în DOOM² a unui cuvânt, ci includerea sa pentru prima oară într-o ediție a DOOM, indiferent dacă va fi fost sau nu consemnat înainte în vreun

¹³ Între care include și accentul grafic.

¹⁴ Sau blancul începutului de paragraf.

¹⁵ De fapt despărțirea la capăt de rând.

¹⁶ La care adăugăm acum DOOM³ – ediția a treia, 2021, a DOOM.

¹⁷ Care se regăsesc (firește, sub o formă parțial diferită) în DOOM³ și în viitorul *Tratat de punctuație*, în curs de elaborare la Institutul de Lingvistică din București.

dictionar românesc) sau alte imperfecțiuni (privind, printre altele, folosirea sau nu a virgulei), care se vor fi datorând izolării autorului impuse de pandemie, celor două „ed. șt.” sau persoanei care a făcut corectura.

Toate cele spuse mai sus evidențiază calitățile noii lucrări a lui IF și probează utilitatea, pentru toți (fie ei *dummies* sau nu chiar), a consultării volumului, care, dacă... n-ar fi fost scris, ar fi trebuit... inventat și... să poarte numele *ortotipografie*. El devine un auxiliar de neînlocuit, de citit întâi de la un cap la altul și apoi de ținut alături de calculator și de consultat ori de câte ori apare un dubiu sau o nelămurire de acest ordin.

IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU
*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
 al Academiei Române*
 București, Calea 13 Septembrie 13
 ioana.vintila.radulescu@gmail.com

Cristina-Ioana DIMA (ed. șt.), *Vechi însemnări românești, vol. I, Cărți tipărite între anii 1561 și 1700*, coord. Alexandru Mareș, București, Editura Academiei Române, 2021, 468 p.

Primul volum al studiului despre vechile însemnări românești, realizat de Cristina-Ioana Dima, reprezintă un proiect al Departamentului de limbă literară și filologie al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române. Acesta urmărește reproducerea însemnărilor marginale din tipăriturile românești din perioada 1561–1700, aflate la Biblioteca Academiei Române din București: este vorba despre 2381 de însemnări, extrase din 334 de copii ale 51 de titluri de carte (18 texte datând din secolul al XVI-lea și celelalte 316 din secolul al XVII-lea).

Autoarea își propune să realizeze un studiu exhaustiv și să înregistreze complet și coerent însemnările marginale din textele vechi românești, consemnându-le în întregime, în ordinea apariției lor în tipăriturile inventariate cronologic (CRV 10 – 121), fără a ține seama de vreun criteriu extratextual (p. 463).

Studiul de față se remarcă prin nouțatea sa metodologică. În primul rând, spre deosebire de volumele anterioare dedicate însemnărilor marginale, demersul Cristinei-Ioana Dima a avut în vedere doar însemnările aflate în tipărituri (nu și în manuscrise), acestea fiind consemnate nediscriminatoriu, fără a fi realizată o selecție a lor. Astfel, sunt înregistrate atât însemnări nepublicate, cât și fragmente marginale deja editate, menționându-se, atunci când este cazul, volumul în care au fost incluse. Un alt aspect inovator al studiului îl reprezintă interpretarea însemnărilor marginale drept o formă de dialog și, totodată, drept un gen discursiv specific epocii vechi, ale cărui limite sunt, de asemenea, trasate și explicate încă de la început. În afara efortului de identificare, citire și transcriere în integralitate a însemnărilor, cercetătoarea a realizat, pe baza notațiilor înregistrate, un indice al personalităților, un indice tematic și un indice geografic, ceea ce face ca volumul să devină un instrument de lucru valoros.

Lucrarea cuprinde un *Cuvânt-înainte* (p. 5), realizat de Alexandru Mareș, coordonatorul proiectului, care subliniază nouțatea cercetării Cristinei-Ioana Dima și interesul pe care acest volum îl poate trezi în rândul cercetătorilor umaniști, un *Studiu introductiv* (p. 7–30), cuprinzând o radiografie a tuturor studiilor anterioare (atât istorice, cât și lingvistice) despre însemnările românești vechi, dar și o prezentare explicită a demersului cercetării, ale cărui metode sunt justificate, alături de propuneri multidisciplinare de analiză a acestui gen discursiv. *Nota asupra ediției* (p. 31–35), conținând normele de transcriere interpretativă avute în vedere, precedă *Corpusul însemnărilor* (p. 39–407), cea mai consistentă parte a volumului și, de altfel, obiectivul principal al cercetării; ea include informații

detaliate despre scrierea lor (se menționează dacă scribul a folosit cerneală sau creion, dacă însemnările imită textul tipărit, dacă apar ștersături ori file rupte ș.a.). *Glosarul termenilor* „explică arhaismele, cuvintele rare și cele care au înregistrat mutații semantice semnificative de-a lungul timpului” (p. 35), iar *Indicele tematic* (p. 422–430), *Indicele de personalități* (p. 431–441) și *Indicele geografic* (p. 442–461), acoperind o selecție largă de subiecte, cuprind intrări ordonate alfabetic. În sfârșit, volumul se încheie cu un scurt rezumat în limba engleză (p. 463–464) și cu zece facsimile care ilustrează câteva însemnări marginale din tipăriturile românești vechi, care par a fi organizate în ordinea de înregistrare a textelor (CRV 10 – CRV 73), ultimul dintre ele făcând excepție (după CRV 73 urmează CRV 42) – posibil o eroare de tehnoredactare a volumului.

În *Studiul introductiv* sunt clarificate, în primul rând, coordonatele cercetării: au fost inventariate însemnări scrise în limba română, dar și în slavonă, greacă, latină și sanscrită, chiar dacă puține – fapt explicat de Cristina-Ioana Dima prin ideea că notarea unui gând reprezintă un act de sinceritate și familiaritate, situație care exclude folosirea unei limbi străine (p. 9). Totodată, sunt stabilite limitele textelor care aparțin acestui gen discursiv specific epocii vechi: trebuie să fie premergătoare anului 1900 (sunt redate, însă, două excepții, care nu diferă de modalitatea de consemnare premodernă), nu au o semnificație autonomă (autoarea amintește de cazuri în care, prin contrast, pe marginea unor texte sunt copiate cărți întregi de rugăciune sau cărți populare), nu împrumută structura analelor și nu au caracter narativ sau de comentariu (dacă doar rezumă sau reprezintă o observație privind fragmentul lângă care sunt notate). De asemenea, este justificată includerea în corpus a însemnărilor marginale mai puțin complexe: cele fragmentare sau incomprehensibile pot avea importanță lingvistică sau istorică, fiind exemple de autenticitate discursivă, iar simplele toponime și date pot fi de folos în stabilirea unor informații despre circulația cărții în care apar sau despre relevanța acesteia de-a lungul timpului.

A doua parte a studiului introductiv vizează principalele domenii de cercetare care ar putea fi interesate de însemnările marginale, autoarea oferind și posibile direcții de analiză, justificate și exemplificate. Prin acest demers al Cristinei-Ioana Dima, pe lângă punerea la dispoziție a unui corpus de texte inedite, volumul oferă instrumente de lucru transdisciplinare, cu o aplicabilitate destul de largă. Pentru lingviști, însemnările pe marginea textelor vechi pot fi relevante în studiul istoriei limbii, autoarea considerându-le folositoare în confirmarea utilizării unor forme lexicale sau fonetice rare (de pildă existența articolului hotărât „li” în loc de „lui” în zona Bihorului), în observarea restrângerii unor fenomene lingvistice la un anumit moment (spre exemplu rotacismul în secolul al XVII-lea), în sesizarea modului în care limba evoluează ca mijloc de comunicare, în contextul în care unele note ale cititorilor includ observații de înțelegere a textului, dar și în stabilirea unei liste de termeni rari sau de construcții proprii scribilor. Autoarea atrage atenția, însă, asupra necesității unei analize rezervate și a unor argumente solide, suplimentare, pentru a transforma o ipoteză, construită pe baza notelor marginale, într-o certitudine. Totodată, autoarea contestă ideea formulată în studiile anterioare conform căreia notele de pe marginea textelor vechi sunt exemple de limbă naturală, fără limite formale: în continuarea demonstrației lui Alexandru Mareș, Cristina-Ioana Dima arată că aceste intervenții sunt, de fapt, puternic stereotipice. „Poate cel mai valoros aport pe care însemnările marginale îl pot avea” (p. 15) se referă, însă, la istoria cărții, la circulația și răspândirea sa: ele pot comunica, afirmă autoarea, nu numai despre traseul unui text, ci și despre relația omului obișnuit, în cultura veche, cu cartea sau despre activitatea culturală a unor personalități de seamă. De asemenea, o astfel de analiză ar putea avea în vedere, conform observațiilor de noutate ale cercetătoarei, diferențele funcționale dintre textele manuscrise și cele tipărite, care ar influența inclusiv notele marginale. Și de această dată demonstrația este făcută cu rezervă critică, Cristina-Ioana Dima considerând că, de fapt, „în alcătuirea micului set de însemnări de pe marginea unei cărți oarecare un rol important revine întâmplării” (p. 19). Autoarea recomandă să se aibă în vedere tipul de carte pe care se realizează adnotarea: cartea sacră în mod strict – de pildă *Liturghierul* – ar inhiba libertatea de exprimare a cititorului, în vreme ce textele care permit mai multă destindere, cum sunt pravilele, ar încuraja exprimarea gândurilor. În sfârșit, glosele din textele vechi pot reprezenta un material de analiză relevant pentru istorici.

O ultimă parte a studiului introductiv acordă atenție unui tip special de însemnări – cele mai frecvente, dar considerate ne semnificative de unii cercetători din cauza caracterului lor lacunar: semnăturile. Autoarea propune un tip diferit de abordare, susținând că aceste notații comunică multe despre „impulsul oamenilor de a scrie pe marginea unei cărți” (p. 27). Plecând de la ipoteza lui Răzvan Voncu, care asociază însemnările marginale jurnalului intim¹, Cristina Ioana-Dima vede semnăturile ca pe un discurs al identității, dar, spre deosebire de criticul literar, consideră că ele se apropie mai mult de genul pomelnicelor, al rugăciunilor, scopul lor, bine definit, fiind acela de a asigura păstrarea în memorie a celui care se semnează. O altă diferență față de genul diaristic pe care volumul o aduce în discuție este lipsa narativității și înregistrarea unui simplu fapt, ambele fiind trăsături specifice semnăturilor. Autoarea vorbește și despre modul în care a evoluat statutul lectorului, cititorul epocii vechi deosebindu-se de cel modern prin faptul că, participând la actul scrierii, era absorbit de text, nu reprezenta o instanță separată de acesta. În același timp, găsește un exemplu de semnătură realizată pe o frunză, ascunsă între filele unei cărți, care înregistrează, astfel, începerea detașării lectorului de carte.

Prin urmare, primul volum despre însemnările marginale din epoca veche, a cărui continuare ar cuprinde texte din perioada 1701–1780, reprezintă un valoros instrument de lucru pentru lingviști, istorici, filologi, dar și pentru studiile literare. Ipoteza conform căreia însemnările marginale sunt un gen discursiv autonom poate fi productivă și în domeniul pragmaticii. Studiul este important pentru cercetări ulterioare datorită conținutului său inedit, a modului complet și coerent de organizare a însemnărilor, a rezervei analitice, dar și a abordării transdisciplinare. Această deschidere se observă inclusiv la nivel stilistic, discursul științific îmbinându-se cu analiza literară – critică, teoretică, ba chiar și comparativă (este citată nuvela *Omorul*, scrisă de Cehov, în cadrul căreia este redată o adnotare specifică epocii vechi).

ANDREEA-ISABELLA TATOI

Doctorand, anul I,

*Facultatea de Litere, Universitatea din București
isabellatatoi@yahoo.com*

---

¹ Răzvan Voncu, *Labirintul mărturisirii. Strategii autoreferențiale în literatura română medievală*, Editura Tracus Arte, București, 2012, p. 208.

